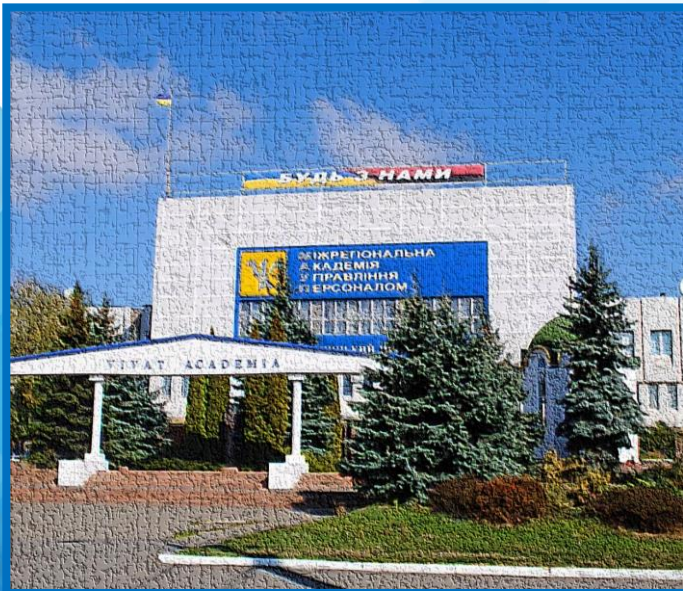

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 11

ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: християнський вимір

Хмельницький - 2021

*Історія, культура та освіта: християнський вимір.
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 11. –
Хмельницький, 2021. – 178 с.*

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ХМЕЛЬНИЦЬКА ЄПАРХІЯ
Української Православної Церкви

ХМЕЛЬНИЦЬКА МІСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
Національної спілки краєзнавців України

ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: ХРИСТІЯНСЬКИЙ ВИМІР

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 11

Хмельницький, 2021

Історія, культура та освіта: християнський вимір.
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 11. –
Хмельницький, 2021. – 178 с.

УДК 94 (477.43/44) + 281.96 (477.43/44) + 003.3=16

ББК 63.3 (4УКР) 6-7я43 і-90

3 107

З 107 Історія, культура та освіта: християнський вимір: зб. наук. пр.
Хмельницького ін-ту МАУП. – Хмельницький : Вид-во МАУП, 2020. – Вип. 11. – 178 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історія, культура та освіта: християнський вимір». Авторами статей розкрито такі питання: освіта в Україні: проблеми та перспективи; вищі навчальні заклади в ході реформування освітньої галузі; державотворчі процеси в юридичній та економічній сферах: сучасне осмислення; першоджерела в дослідженні історії України; просвітителі та сповідники Подільської землі; патріотизм і національна самобутність: духовні витоки; педагогіка духовності.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Адамський В.Р., кандидат історичних наук; **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права; **Байдич В.Г.**, кандидат історичних наук; **Блажевич Ю.І.**, кандидат історичних наук, доцент; **Галатир В.В.**, кандидат історичних наук, доцент; **Цимбалюк Г.С.**, кандидат економічних наук; **Дациук О.А.**, кандидат богослов'я; **Коцюк В.Д.**, кандидат історичних наук; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Олійник Ю.В.**, кандидат історичних наук; **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Циганюк Ю.В.**, доктор юридичних наук, доцент; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (відповідальна за випуск).

Рецензенти:

о. Олексій Добош, доктор богослов'я, професор (м. Київ).

Синицін В.М., кандидат мистецтвознавства, доцент (м. Вінниця).

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(протокол № 5 від 24 травня 2021 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом», 2021

ЗМІСТ

БІЛИЙ Л. Г.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ МАУП: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	6
---	---

АВСІЄВИЧ А.В.

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ.....	17
--	----

АДАМСЬКИЙ В. Р.

ТЕАТРАЛЬНА АФІША КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАВЕСНІ-ВЛІТКУ 1917 РОКУ.....	31
---	----

БАЛАНЮК Д.В., БЛАЖЕВИЧ Ю. І.

РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В 2020 РОЦІ: КАДРОВЕ ТА МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ RELIGIOUS NETWORK IN HMELNYTSKY REGION IN 2020: STAFFING AND MATERIAL SUPPORT.....	42
--	----

БАЙДИЧ В.Г.

ДЕПОРТАЦІЯ – ЯК СКЛADOVA РОЗКУРКУЛЕННЯ СЕЛЯН ТА СТВОРЕННЯ КОЛГОСПІВ НА ПІВНОЧІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В БЕРЕЗНІ 1935-ГО – ЧЕРВНІ 1936-ГО РОКІВ.....	51
---	----

ГАЛАТИР В.В.

ІСТОРІЯ ПРОСКУРІВСЬКОГО ОЛЕКСІЇВСЬКОГО РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА В ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	70
---	----

ГУМЕНЮК А.Ф.

ЗНАЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ДЛЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ.....	75
--	----

ДАЦЮК О.А.

ПРОБЛЕМА ІСНУВАННЯ ЗЛА, ВІДПОВІДНО ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ.....	84
---	----

ЗОЗУЛЯ Н.В., ПАРАНДІЙ В.О.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	98
---	----

КОВАЛЬЧУК О.Л.

ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ – ВІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	117
--	-----

КОЦЮК В.Д., КОЦЮК Н.В.

МОЛОДІЖНА КУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	124
---	-----

KOSTENKO D.V.

INTERCULTURAL COMPETENCE OF MODERN IT- SPECIALISTS.....	129
--	-----

КУХАР Д.Ю., ЦИМБАЛЮК Г.С.

ОСВІТА І РЕЛІГІЯ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ.....	134
---	-----

НИКИТЮК С.І.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	138
---	-----

ОЛІЙНИК Ю. В.

ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА С. МАКОВА НА СТОРІНКАХ ЦЕРКОВНОГО ЛІТОПISУ.....	142
--	-----

ПАЛЬЧУК А.А., ОЛІХ Г.І.

МОВА І ВІРА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗДОРОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	148
---	-----

ЦИМБАЛЮК Г.С., СЕМ'ЯНЧУК П.М., ОЛІХ Г.І.

ТІСНОТА ВЗАЄМОДІЇ SOFT SKILLS ТА HARD SKILLS ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ В ОСВІТІ І ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ.....	152
--	-----

СТЕЦЮК В.В.

ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	159
--	-----

ФІЦАЙ В.М., СЕМ'ЯНЧУК П.М.

ХРИСТІЯНСЬКА ВІРА ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	164
--	-----

ФОМЮК П.А.

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА 1920-Х РОКІВ В УКРАЇНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ.....	168
---	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	175
----------------------------	-----

Л. Г. Білий,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ МАУП: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ідея створення управлінського закладу вищої освіти у місті Хмельницькому належить засновнику Міжрегіональної Академії управління персоналом Георгію Васильовичу Щокіну. На той час, а це був 1995 рік, у нашому регіоні не було закладу вищої освіти, який би здійснював підготовку висококваліфікованих управлінських кадрів. Ідея була підтримана і після підготовчого етапу: пошуку кадрів, підбору приміщення, у червні 1996 року було відкрито Навчально-консультаційний пункт МАУП у місті Хмельницькому, а мене призначено директором.

У 1998 році НКП було реформовано у Хмельницьку філію МАУП, яка здійснювала набір студентів на денну та заочну форми навчання. Також у той час було відкрито представництва Хмельницької філії МАУП у м. Кам'янці-Подільському, м. Тернополі, м. Нетішені, м. Шепетівка, м. Славута. Згодом Кам'янець-Подільське та Тернопільське представництва стали самостійним філіями Міжрегіональної Академії управління персоналом.

У 2003 року Академія придбала приміщення та надала Хмельницькій філії статус Інституту. Хмельницький інститут МАУП має приміщення площею 8 000 кв. м. де розташовано понад 50 нових аудиторій, актовий зал на 650 місць, читальний зал бібліотеки на 80 місць, спортивний зал, тренажерний зал, мультимедійні аудиторії, конференц-зал, медіацентр, нові комп'ютерні класи, їдальня, гуртожиток для іногородніх студентів, спортивні майданчики на свіжому повітрі.

Інститут названо на честь Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира.

Митрополит Володимир – був знаним у світі талановитим

церковним діячем, педагогом, вченим, людиною високої культури, багатограних душевних обдарувань. У 2015 році у Інституті відкрито музей пам'яті Митрополита Володимира.

У 2008 році у складі Інституту розпочав роботу Хмельницький економіко-правовий коледж МАУП, який надає освітні послуги у сфері фахової передвищої освіти.

Навчання в інституті та коледжі здійснюється за денною і заочною формами, освітніми рівнями: «бакалавр», «магістр» та освітньо-професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр». Спеціальності підготовки: право; психологія; туризм; економіка; фінанси, банківська справа та страхування; облік і оподаткування. Всі спеціальності та освітньо-професійні програми акредитовані МОН України, або Національним агентством забезпечення якості освіти.

Протягом 25 років структура інституту змінювалась. Станом на 2021 рік у складі інституту функціонує гуманітарно-економічний факультет та Хмельницький економіко-правовий фаховий коледж МАУП.

У складі факультету функціонує шість кафедр, чотири з яких випускаючі. Кафедра права та правоохоронної діяльності, кафедра психології, кафедра економіки та управління, кафедра теорії та практики туризму, кафедра фундаментальної підготовки та кафедра українського православ'я та теології.

У складі кафедри права та правоохоронної діяльності функціонує Юридична клініка, що надає юридичні послуги на безоплатній основі та є базою для студентів де вони удосконалюють свої практичні навички.

За ініціативи кафедри у 2015 році було підписано Меморандум між ВНЗ області, що здійснюють підготовку юристів та Головним територіальним управлінням юстиції в Хмельницькій області, одним з пріоритетних завдань якого є сприяння у проходженні виробничої, науково-дослідної та педагогічної практики студентів.

У 2020 році відбулось підписання Меморандуму про співпрацю між Хмельницьким інститутом МАУП та Регіональним представником Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Хмельницькій області Оксаною.

У цьому навчальному році кафедра отримала успішний досвід міжнародної акредитації освітньої програми «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Кафедр психології спрямовує свою діяльність на тісне поєднання теоретичного навчання та практичної підготовки за спеціальністю «Психологія» до освітніх рівнів «бакалавр», «магістр».

Викладачі кафедри щомісяця проводять тренінги, наукові семінари, вебінари, психологічні воркшопи. У лютому цього року відбувся Тренінгу «Саморегуляція та профілактика емоційного вигорання» та вебінару «Емоційне вигорання та синдром постійної втоми». Тренером та модератором цих заходів є старший викладач кафедри, практикуючий психолог Тетяна Черкасова. Вона також є керівником Центру психологічного консультування, що працює при кафедрі. З детальною інформацією про роботу Центру ви зможете ознайомитися на сайті.

Кафедра фундаментальної підготовки є невідпускаючою, але надзвичайно активною та прогресивною. Викладачами кафедри підготовлено ряд переможців міжнародних та всеукраїнських наукових форумів.

Доцент кафедри, кандидат педагогічних наук Валентина Олійник підготувала не одного переможця обласного та республіканського етапів Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка та Міжнародного конкурс з української мови імені Петра Ячика.

Тільки у 2020 році Валентина Василівна підготувала більше 10 студентів, що стали переможцями Всеукраїнської дистанційної олімпіади «Все освіта Осінь – 2020» з дисципліни українська мова та XI Всеукраїнського конкурсу з українознавства «Патріот-2020».

Кафедра щороку проводить Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів». У 2020 році науковий форум зібрав понад 100 учасників з усіх куточків України. За підсумками конференцій видано 13 випусків збірників наукових праць.

Також приємно, що Валентина Василівна є експертом Національного агентства забезпечення якості освіти зі спеціальностей філологія та психологія.

Ще однією науковою темою кафедри є «Інноваційні технології як основа професійного становлення особистості». Розробкою цієї теми займається завідувач кафедри, кандидат педагогічних наук, доцент Людмила Олександрівна Савчук. Щороку проводяться наукові семінари та видається збірник наукових праць «Інноваційні технології XXI століття».

Зараз ми працюємо над об'єднанням кафедри економіки та управління і кафедри теорії та практики туризму. Така ідея виникла в зв'язку з тим, що освітня програма підготовки зі спеціальності «Туризм» вимагає ґрунтовної підготовки з економіки, а кафедра економіки та управління має необхідний кадровий та матеріально-технічний ресурс для забезпечення цих вимог.

Кафедру в різний час очолювали кандидат економічних наук, доцент Василь Ковальчук та кандидат економічних наук, доцент, міжнародний сертифікований аудитор Антоніна Гуменюк.

У цьому році за конкурсом посаду завідувача кафедри зайняла кандидат економічних наук Ганна Цимбалюк. Вона молодий і перспективний науковець та викладач, у Інституті вже майже 5 років. Ганна Сергіївна спільно з викладачами кафедри зараз працюють над модернізацією освітніх програм зі спеціальностей «Економіка», «Фінанси, банківська справа та страхування» та «Туризм».

На базі кафедри працює Бізнес-Центр, який очолює доцент кафедри, кандидат економічних наук Петро Сем'янчук.

На особливу увагу заслуговує кафедра українського православ'я і теології. Кафедру було відкрито з благословення Блаженнішого Митрополита Володимира та Митрополита Хмельницького та Старокостянтинівського Антонія у 2005 році. З того часу кафедру очолює кандидат богослов'я Олександр Дацюк.

Викладачами кафедри організовано ряд міжнародних та всеукраїнських форумів, зокрема Міжнародну науково-практичну конференцію «Церква та держава у служінні народові» та щорічну Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Історія, культура та освіта: християнський вимір», що у цьому році відбувся вже у п'ятнадцяте. За підсумками роботи наукових зібрань видано 10 збірників наукових праць. У перспективі кафедра планує розпочати підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Богослов'я».

Окрім кафедр, ефективність освітнього процесу забезпечує адміністративно-господарський склад. Адже наші абітурієнти знайомляться з закладом з перших його сходинок, тому у нашому колективі важлива робота кожного. І тих, хто готує затишні аудиторії для студентів, і тих, хто ці аудиторії наповнює змістовним сенсом.

У нас велике, комфортне та затишне приміщення і підтримка його у належному стані на плечах господарського відділу, який доволі вправно справляється з завданнями.

Майже для усіх абітурієнтів перша людина з якою вони спілкуються – це секретар відбіркової комісії. У нас цю посаду займає Катерина Панчук – людина професійна та відповідальна, вона чудово налагоджує контакт з абітурієнтами і майже всі вони стають нашими студентами.

Також хочу згадати про роботу бухгалтерії, працівники якої роблять все для того, щоб фінансові питання вирішувалися вчасно і ефективно.

І звичайно робота факультету – де працюють люди від яких багато у чому залежить організація освітнього процесу. Це команда професіоналів, що працюють на результат – Богдан Кіщенко, Лариса Стребкова, Володимир Коцюк, Світлана Лівшун, Таїсія Мазур.

Науково-педагогічний склад інституту, поєднує у собі досвід і професіоналізм з ентузіазмом та перспективністю. У нас є викладачі, що прийшли працювати у інститут понад 20 років тому після студентської лави і зараз є основою нашого колективу: Алла Авсієвич, Валентина Олійник, Юлія Циганюк, Валентина Парандій, Галина Оліх та ін.

За останні декілька років науково-педагогічний колектив поповнився молодими і перспективними науковцями, що привнесли позитивні зміни в організацію освітнього процесу – Ганна Цимбалюк, Петро Сем'янчук та ін.

На усіх кафедрах працюють високопрофесійні науково-педагогічні працівники та досвідчені практики.

До прикладу на кафедрі права та правоохоронної діяльності працює 11 науково-педагогічних працівників, з них 9 мають науковий ступінь та вчене звання, 3 з них доктори юридичних наук. Викладачі успішно поєднують викладацьку та практичну діяльність, що є

надзвичайно важливим для сучасного освітнього процесу.

Юлія Циганюк – завідувач кафедри, доктор юридичних наук, доцент. Також вона є практикуючим адвокатом та науковим консультантом Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС. До речі, заступник директора Центру Олег Кравчук, кандидат юридичних наук, доктор наук з державного управління, наш випускник 2004 року, а зараз є Головою ЕК зі спеціальності «Право».

У 2020 році Юлія Володимирівна стала переможцем XV обласного конкурсу науково-дослідних робіт в номінації «Монографії, підручники та навчальні посібники». Конкурс організовує Хмельницька обласна рада. У січні 2021 року отримала почесну нагороду – Нагрудний знак Національної асоціації адвокатів України.

Лариса Жданкіна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри, до січня 2020 року працювала у штаті кафедри, а уже понад рік викладач-сумісник, в зв'язку з тим, що її обрано за конкурсом штатним науковим консультантом Конституційного Суду України.

Алла Авсієвич, доктор філософії в галузі права, доцент кафедри та Ольга Охман, кандидат юридичних наук, доцент кафедри – поєднують викладацьку роботу з обов'язками суддей присяжних.

Юрій Бевза – старший викладач кафедри є практикуючим адвокатом.

І цей список можна продовжувати і по кожній кафедрі він буде вражаючим. Ми впевнені, що тільки тоді, коли викладач своїм особистим прикладом показує професіоналізм та успішність, можна сподіватися на дійсно якісний результат – підготовку професійного та успішного випускника.

Колектив активно працює та розвивається і безсумнівно основні наші перемоги ще попереду.

Найважливішими своїми досягнення, ми, безперечно, вважаємо досягнення наших випускників та студентів. Коли вони здобувають свої перші перемоги ще навчаючись у інституті, а потім продовжують успішно реалізовуватись у професії – це і є наш успіх.

Тільки за останній час у нас є ряд перемог, зокрема, наш магістрант Тимур Жилівський став лауреатом Всеукраїнського

конкурсу на краще професійне досягнення «Молодий правник року 2018» та отримав відзнаку з рук першого Президента України Леоніда Макаровича Кравчука.

Наталія Бобрик, студентка спеціальності «Право» у 2019 році стала переможницею регіонального етапу конкурсу творчих робіт «10 кроків прокурора до подолання корупції». Організаторами щорічного конкурсу виступають Генеральна прокуратура України та Міністерство освіти і науки України.

Бевза Максим, студент спеціальності «Туризм» є неодноразовим переможцем обласних та Всеукраїнських змагань зі спортивного туризму.

Цей список можна продовжувати і продовжувати. Я можу декілька днів поспіль розповідати про досягнення наших студентів у навчанні, науці та спорті. Вони є учасниками та переможцями Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів наукових робіт, олімпіад, Міжнародних конкурсів знавців української мови імені Петра Яцика та Тараса Шевченка та ін. З детальною інформацією про ці заходи ви можете ознайомитися на нашому сайті.

Але без потужного та кваліфікованого кадрового складу ці успіхи не будуть можливими. Тому, завдячуючи засновнику та керівництву Академії, нам вдається підтримувати та розвивати професійний рівень викладачів.

Завдяки зусиллям науково-педагогічних працівників зарокі роботи Інституту організовано понад 200 наукових заходів, а також видано понад 100 випусків збірників наукових праць.

Перша наукова конференція, що відбулася у Інституті в 2002 році та перший збірник науковий праць, що видано у 2004 році були присвячені проблематиці Голодомору 1932-1933 років. Ця тема стала однією з основних наукових проблем, що досліджуються науковцями Інституту.

Колектив надзвичайно гордий тим, що 2 вересня 2020 року на засіданні Вченої ради Міжрегіональної Академії управління персоналом було підведено підсумки загальноакадемічного рейтингу «Якість освіти – 2020», в якому приймали участь регіональні підрозділи Академії і за підсумками рейтингу Хмельницький інститут МАУП отримав диплом переможця в номінації «Кращий

відокремлений структурний підрозділ року».

Стабільність, злагоджена робота усього колективу, робота на якісний результат адміністрації, викладачів та студентів – ось наша формула успіху.

За 25 років роботи у нас виникли традиції які ми підтримуємо завдяки нашим студентам. У Інституті потужно діють органи студентського самоврядування: Студентська рада Інституту, Студентська рада Коледжу, Студентська рада гуртожитку, Уповноважений з прав студентів, Старостат академічних груп та Наукове товариство студентів та молодих вчених.

Перший документ з яким ми знайомимо наших першокурсників – це КОДЕКС ЧЕСТІ МАУП.

Наші студенти знають, що бути МАУПівцем – це відповідальність та честь, тому вони докладають всіх зусиль, щоб збільшувати здобутки великої родини студентів та випускників Академії.

Ми заохочуємо участь студентів у різноманітних молодіжних проєктах, завдячуючи яким вони можуть розвинути свої лідерські якості, набути необхідних SoftSkills для того, щоб у подальшому краще реалізувати себе у професії.

Членкиня Студентської ради Інституту Зоряна Коваль та Члепкинця Студентської ради Коледжу Яна Абрамян обрані депутатами Молодіжної ради Хмельницького. До речі, дівчата, як активні лідери студентського самоврядування, у цьому навчальному році були відзначені Почесними Грамотами Хмельницького міського голови. Голову Студентської ради Інституту Аліну Руденко обрано депутатом Молодіжної ради Хмельницької області.

Наші студенти вже декілька років поспіль проходять стажування у «Школі сучасного лідера» при Хмельницькій міській раді.

І щороку ми організовуємо для них пізнавальні та навчальні екскурсії до Верховної Ради України, Будинку Уряду, Міністерства юстиції.

Також наші студентські активісти співпрацюють з Молодіжним центром Хмельницького та спільно проводять ряд заходів. Тільки на початку поточного навчального року вони взяли

участь у проєкті «Твоє життя – твоя відповідальність», у форумі «Молодь онлайн!», у проєкті від British Council Ukraine та багатьох інших.

З 2005 року студентське самоврядування готує до видання газету «Студентська хвиля». За цей час вийшло 35 випусків, з електронними примірниками можна ознайомитися на сайті

Наукове товариство студентів та молодих вчених, яке було створене у інституті в 2001 році, зараз очолює Жанна Кілівнік. Наукове товариство складається з наукових гуртків, що діють при кафедрах.

Про наукові заходи, що організовує Товариство я можу розповідати дуже багато, але зупинюся на основному. З 2002 року студенти-науковці нашого інституту організовують Всеукраїнський конкурс студентських та учнівських наукових робіт «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді». За роки існування Конкурсу у ньому взяли участь понад 2000 молодих науковців. Етапи конкурсу розпочинаються з 14 жовтня та завершуються 14 квітня кожного навчального року.

За підсумками Конкурсу відбувається звітна науково-практична конференція. У цьому навчальному році Конкурс вже відбувся та проводився до 25-річчя Хмельницького інституту МАУП.

Якщо говорити про заохочення, то восени Студентська рада ініціювала розробку та обговорення Положення про рейтинг успішності студентів інституту. Положення вже обговорено на Конференції студентів у грудні 2020 року та затверджено на Вченій раді інституту.

Документ запрацює з нового навчального року, а у ньому передбачено ряд матеріальних та нематеріальних заохочень для кращих студентів.

Щодо участі у спортивних та культурно-масових заходах безперечно наші студенти беруть приклад зі студентів Президентського університету МАУП. Адже серед них є професійні спортсмени, переможці Всеукраїнських змагань, а також чемпіони Європи, світу, і навіть Олімпійські ігор.

Я вже згадував, що студенти Хмельницького інституту та коледжу МАУП мають прекрасну матеріально-технічну базу для

занять спортом: спортивний та тренажерний зал у навчальному корпусі, а також спортивні майданчики на свіжому повітрі.

Тому багато змагань відбуваються безпосередньо у інституті: до Дня Збройних сил України та до Дня захисника України.

Наші студенти кожного року приймають участь у спортивних змаганнях, зокрема у легкоатлетичних заїгах, які відбуваються у рамках літніх універсіад.

Окремо хочу сказати про досягнення студентів спеціальності «Туризм». До введення протиєпідемічних заходів наші студенти-туристи взяли участь у квесті та змогли позмагатися з 14 командами інших навчальних закладів. Команда «Карадах» Хмельницького інституту та коледжу МАУП зайняла II місце у виді «Рятувальні роботи на водному об'єкті», та II місце у виді «Туризм і краєзнавство».

Також команда Хмельницького коледжу МАУП перемогла у загальноміському Квесті-змаганні присвяченому 102-й річниці бою під Крутами. У змаганнях брали участь 35 команди. Наша команда здобули I місце у змаганнях зі «Спортивного орієнтування».

Ми заохочуємо студентів займатися спортом та бути активними, особливо зараз, коли через карантинні обмеження багато заходів не відбувається, або переноситься у дистанційний режим. Завдячуючи МАУП студенти мають можливість приймати участь у онлайн конкурсах: пісні, танцю, фотомистецтва, декламатора поезії і навіть легкоатлетичному марафоні.

Але звичайно ми не зупиняємося на досягнутому та ставимо перед собою нові цілі:

- зміцнити кадровий склад шляхом підвищення наукового та професійного рівня науково-педагогічних працівників, що працюють у Інституті та залучення до викладання молодих, але перспективних науковців та практиків;

- активізувати міжнародну мобільності як викладачів, так і студентів. Стимулювати їх участі у міжнародних стажуваннях, наукових форумах і т.д.

- відкрити нові спеціальності усіх рівнів вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії);

- оптимізувати структури та розвивати матеріально-технічну

Історія, культура та освіта: християнський вимір.
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 11. –
Хмельницький, 2021. – 178 с.

базу;

- розвивати єдине електронне інформаційно-комунікаційне середовище.

Авсієвич А.В.,
доктор філософії в галузі права (PhD)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8192-8569>

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Міжнародний комерційний арбітраж – один з найважливіших інститутів сучасного права, важлива форма вирішення спорів, що виникають у зовнішньоекономічній діяльності. Історія міжнародного комерційного арбітражу суттєво вплинула на його сучасний стан і тому потребує детального розгляду. Міжнародний комерційний арбітраж – це арбітраж, постійний або спеціально створений у кожному конкретному випадку. Його основна мета – розглянути та вирішити міжнародну комерційну суперечку по суті. Міжнародний комерційний арбітраж створюється для вирішення особливої категорії справ, а саме комерційних спорів з іноземним елементом.

Арбітражний метод вирішення спорів та арбітражна угода як його невід'ємна частина пройшли кілька етапів історичного розвитку. Етимологія латинського терміна «арбітр» невідома. Спочатку це слово мало кілька значень: «свідок, професор, власник» [1, с.8]. З популяризацією арбітражу вживання терміну закріпилося і набуло конкретного значення – «мировий суддя, посередник». Арбітр був незалежною, поважною особою, яка діяла неупереджено, виконуючи високий моральний обов'язок вирішувати певний спір. У комерційних суперечках арбітрами часто були знатні торговці з незаплямованою репутацією, які мали значний досвід торгівлі і могли дати корисні поради щодо того, як найкраще вирішити спір [2, с. 45].

Відомий французький адвокат Ф. Фушар зазначає, що арбітраж – це «елементарний метод вирішення спорів, оскільки він полягає в передачі їх звичайним особам, єдиною кваліфікацією яких є те, що вони були обрані сторонами» [3, с. 1, 30-31]. Досить популярною є ідея про те, що арбітраж виник ще до виникнення державного суду [4, с. 395]. Як зазначає В. Буробін, «ідея врегулювання суперечок шляхом арбітражу без втручання держави,

тобто шляхом звернення до відомих і шанованих людей, існує стільки ж років, скільки і комерція» [5, с. 10]. Нездатність національних судів ефективно задовольнити бажання сторін Г. Цірат називає «невдачами, які трапляються в діяльності цих судів через невідповідність між місцезнаходженням сторін у спорі та місцем договору, місцем спору та місцем виконання зобов'язання тощо» [6, с. 28].

Такі системні суперечності та дезорганізація судових процесів того часу, що включали іноземний елемент, не могли не оживити альтернативні методи врегулювання спорів. Для вивчення цієї теми необхідно чітко розмежувати види арбітражу, що існували в той чи інший час. Головною причиною розвитку арбітражу була необхідність додаткових можливостей передати спір третім особам, які мали діяти неупереджено та надати сторонам рівні можливості представити свої погляди на справу та її обставини, факти, права та обов'язки, що часто дозволяло не застосовувати державні судові механізми. Арбітражна угода завжди була елементом волі сторони щодо такого розгляду, оскільки саме на висловленні поваги та довіри обох сторін до третьої базується призначення останньої в якості арбітра. Державні суди часто були менш ефективними, мали менший досвід вирішення комерційних спорів і були більш консервативними [2, с. 45].

Вважається, що міждержавний арбітраж передував арбітражу між недержавними суб'єктами. Цьому суперечить заява В. Буробіна про те, що «арбітраж суперечок існує стільки, скільки сама комерція» [5, с. 10]. І комерція виникла набагато раніше, ніж держави чи подібні утворення почали застосовувати арбітраж. Водночас, безперечно, що арбітраж у різні епохи відрізнявся якісно, а також той факт, що рішення арбітрів у суперечках між країнами фіксувались набагато частіше, ніж у приватних суперечках і, отже, збереглися в більш надійних джерелах. У такій ситуації доцільно використовувати неформальний підхід, тобто сприймати перші ознаки подібності до сучасного арбітражу як такі, що відповідають основним принципам сучасного арбітражу.

Відомий французький вчений Р. Давід також досліджував історію арбітражу. Він вважав, що «арбітраж у минулому сприймався головним чином як інститут миру, головним завданням якого було не гарантування верховенства закону, а підтримка гармонії між особами,

які мали співіснувати. У деяких випадках норми та процедури, передбачені законом, були занадто суворими. Законодавці були готові здійснити дію арбітражної угоди, укладеної сторонами про передачу спору арбітру, але лише після того, як спір вже виник. Арбітри часто вибирались за принципом *intuitu personae*. Цей принцип означає, що певні правовідносини між сторонами встановлюються з урахуванням особи, з якою укладається той чи інший договір. Р.Давід стверджував, що «сторони довіряли арбітрам або були готові надати їм певні повноваження лише тому, що вони були родичами, спільними друзями або мудрецами, від яких очікувалося, що вони зможуть знайти задовільне рішення суперечки» [7, с. 29].

Сьогодні немає єдиної думки щодо того, де арбітраж та арбітражна угода виникли як його передумова. М. Мастіл стверджує, що «навіть з історичних джерел неможливо отримати достовірні статистичні дані про випадки застосування та види арбітражу, оскільки багато випадків врегулювання спорів залишаються неописаними» [8, с. 43]. Відомо, що майже в кожній національній правовій системі склався такий інститут права, як арбітраж. На думку деяких вчених, поява арбітражу збігається з періодом утворення держав.

В. Нікіфоров виділяє «п'ять стадій розвитку міжнародного комерційного арбітражу» [9, с. 20]. Періодизація В. Нікіфорова наголошує на найважливіших нормативно-правових актах, які регулюють питання арбітражу загалом і арбітражної угоди зокрема, але обмежується ХХ ст. як період розвитку арбітражу. На першому етапі з'являються передумови виникнення міжнародного комерційного арбітражу, зокрема формуються інститути, в яких з часом створюється і функціонує міжнародний комерційний арбітраж, розвивається міжнародно-правова база. На цьому етапі відбувається створення Міжнародного конгресу торгових палат (1905 р.), прийняття цим конгресом Бостонської резолюції (1912 р.), в якій наголошувалося на необхідності створення міжнародного права для вирішення суперечок, що виникають у міжнародній торгівлі. В. Нікіфоров включає створення в 1912 р. Арбітражного інституту Стокгольмської торгової палати та створення Міжнародної торгової палати в Парижі в 1914 р. Другий етап – «формування міжнародного

комерційного арбітражу» – передбачає створення Міжнародної торгової палати в 1923 р., Міжнародного арбітражного суду, підписання Женевської конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень у 1927 р. Цей етап, на думку вченого, тривав до 50-х років ХХ століття. На третьому – «етапі вдосконалення механізму забезпечення виконання міжнародного комерційного арбітражу» – за ініціативою Міжнародної торгової палати була розроблена Конвенція про визнання та примусове виконання іноземних арбітражних рішень, прийнята в 1958 р. в Нью-Йорку, до якої приєдналось багато країн. Уніфікація норм, що регулюють арбітраж, і прийняття Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж (Типовий закон ЮНСІТРАЛ) у 1985 році лягли в основу четвертого етапу. П'ятий етап характеризується імплементацією Типового закону ЮНСІТРАЛ, прийнятого на попередньому етапі в різних юрисдикціях світу.

Вказуючи характеристики останнього етапу, слід мати на увазі, що повне прийняття положень Типового закону ЮНСІТРАЛ супроводжується неповним, спеціальним, моделюванням деяких положень та інститутів арбітражного права. Виходячи з цього, доцільніше визначати останній етап не як «стадію реалізації», а як «стадію формування національного законодавства про міжнародний комерційний арбітраж», а в його контексті аналізувати відхилення від положень Модельного Закону ЮНСІТРАЛ. Аналізуючи періодизацію розвитку міжнародного комерційного арбітражу, запропоновану В. Нікіфоровим, ми робимо висновок, що пов'язувати появу міжнародного комерційного арбітражу з початком ХХ століття та виділяти його як категорію поряд з міжнародним арбітражем та арбітражем недоцільно, тому що це не дозволяє повного розуміння в дослідженні основних принципів такого соціально-правового явища, як врегулювання спорів альтернативними методами. Тому, виходячи з періодизації іншого вченого С. Лазарева [10, с. 178-179], нижче пропонується періодизація, яка також складається з п'яти, але дещо різних етапів. Ця періодизація дає змогу проаналізувати історичний розвиток арбітражу шляхом відстеження генезису законодавства про арбітражну угоду. Перший етап розпочався в античності і тривав до кінця I тис. до н.е. Про витоки арбітражу в цей період свідчать

процедури врегулювання різних міждержавних суперечок на Стародавньому Сході, Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Давньокитайські правителі погодились врегулювати всі суперечки між собою мирним шляхом, шляхом дипломатії, або, якщо домовленості не було досягнуто, піти в арбітраж. Контракти, що датуються VI ст. н.е., по праву можна вважати першоджерелами арбітражних угод. Письмові домовленості, що дійшли до наших днів, дозволяють припустити, що могли існувати попередні усні домовленості. У наступні століття також спостерігались певні прояви арбітражу, але до встановлення інституту права було ще далеко, оскільки говорити про появу норм, що регулюють укладення, виконання арбітражної угоди та арбітражну процедуру, було ще рано. Швидше, це були перші спроби створити систему, яка застосовувала не силу, а повагу до справедливого рішення арбітрів.

У Стародавній Греції арбітраж набув більшого значення, для чого А. Попков пропонує вважати його «джерелом сучасного міжнародного арбітражу» [11, с. 17]. Іноді навіть укладались окремі угоди про створення постійно діючих арбітражних судів. Ці договори були елементами тодішніх союзних договорів. Наприклад, другий договір про союз між Спартою та Аргосом у 418 р. до н.е. за умови, що сторони зобов'язуються передати свої суперечки на арбітраж. З інтеграцією в профспілки такі угоди набули більшої популярності. У Стародавньому Римі можливість передачі суперечок була закріплена законом Юстиніаном у V ст. У четвертій книзі Дигест зазначено, що «домовленість сторін про передачу спору в арбітраж діє аналогічно суду та спрямована на остаточне врегулювання спору». В. Рош, говорячи про появу арбітражу в Римі, цитує іронічну фразу доповідача: «Арбітраж - це метод неповного виграшу хорошої справи та неповної втрати поганого процесу». Ця фраза набула популярності серед сучасних юристів. Таким чином, на першому етапі була сформована основа для подальшого розвитку арбітражу та укладено перші угоди, які передбачали арбітражну процедуру врегулювання суперечок. Однак до появи нормативно-правових актів, що регулюють укладення, виконання арбітражної угоди та арбітражну процедуру, було ще далеко.

Другий етап охоплює період XI-XVIII століть, Середньовіччя

та період абсолютизму. У середні віки практика арбітражу міжнародних суперечок набула широкого поширення. Приналежність арбітрів до певних класів чи груп є показовою: у середні віки арбітрами найчастіше були або представники католицької церкви, включаючи Папу Римського, або імператори Римської імперії [13, с. 61]. Відомо, що між Датським Волдемаром та Швецьким Манусом було укладено арбітражну угоду, згідно з якою кожна сторона повинна призначити арбітрами 24 єпископа та 12 лицарів.

В умовах абсолютизму розвиток міжнародного комерційного арбітражу сповільнився і відновився, як зазначає Т. Кисельов, «лише в XVIII столітті» [14, с. 16]. Однак у деяких країнах, де арбітражна система народилася з певними особливостями, розвиток арбітражу не зупинився. Загалом, причини часткового зупинення арбітражу полягають у тому, що в період абсолютизму, особливо в XV-XVI століттях, багато арбітражних рішень не виконувались, що підрвало престиж цього юридичного інституту. Пізніше, у XVI-XVIII століттях, незважаючи на бурхливий розвиток міжнародного права, не відбулося збільшення кількості арбітражів [15, с. 66]. Таким чином, другий етап характеризується певним «спокоєм» у формуванні арбітражу як альтернативного методу вирішення спорів до швидкого розвитку, що відбувся на третьому етапі.

Третій етап розпочався під час становлення та розвитку буржуазних держав, наприкінці XVIII ст., з моменту укладення «Союзного договору» між США та Великобританією, і тривав до кінця XIX ст. Арбітражний закон Англії 1697 року є досить відомим в теорії права. Однак британські вчені вважають, що арбітраж існував задовго до прийняття цього закону, хоча в науковій літературі немає точніших вказівок на початок існування офіційного, нерегульованого арбітражу. Перша згадка про арбітраж в Англії міститься в рішенні національного суду від 1215 р. Государі, усвідомлюючи важливість відстоювання волі сторін, не втручалися в їхні справи, поки їх відносини відповідали основним принципам закону. З розвитком базових правових інститутів виникла необхідність законодавчо закріпити певні імперативні норми. Наприкінці XVIII - на початку XIX століття міждержавний арбітраж розвивався найшвидше. На думку М. Михайловського, з яким погоджується М. Гудсон,

поштовхом до відродження арбітражу став англо-американський Договір про дружбу, торгівлю та мореплавство, укладений 19 листопада 1794 р., також відомий як «Договір Джея» [16, с. 30-33].

Ініціатором угоди став президент США Д. Вашингтон, який хотів якомога швидше врегулювати суперечку між колишньою колонією та мегаполісом після закінчення війни за незалежність США. Договір передбачав створення трьох комісій: перша мала повноваження вирішення прикордонної суперечки щодо південно-східного кордону між США та Канадою вздовж річки Сент-Круа; друга - розглянути вимоги британських кредиторів щодо законних бар'єри, встановлені деякими державами для погашення боргів та відшкодування збитків; і третя - врегулювання конфлікту через захоплення Великою Британією торгових суден під час війни між Великобританією та Францією (1755-1763). Перша комісія складалася з трьох членів, інші дві - з п'яти членів. Арбітрами були громадяни США та Великобританії. Загалом усі ці суперечки були врегульовані до 1802 року, і арбітраж виявився ефективним методом врегулювання суперечок. Третя комісія встигла розглянути 565 претензій за 6 років своєї діяльності.

Відома також «справа Алабами» 1872 р., згідно з якою завдяки заохоченню та підтримці громадянської війни в США Англія повинна була виплатити значну компенсацію [13, с. 91]. Справа стосувалася ситуації, коли Великобританія порушила свою прихильність до нейтралітету. Відповідно до договору між Англією та США, спір мали вирішувати п'ять арбітрів. Розглянувши суть справи, арбітри дійшли висновку, що Англія повинна виплатити компенсацію в розмірі 15,5 млн. доларів США за пряму шкоду, заподіяну порушенням нейтралітету. Рішення не підписав англійський арбітр, але його підписали ще четверо - громадяни США, Швейцарії, Бразилії та Італії. Ця подія вважається першим прикладом використання спеціального арбітражу для вирішення масштабного спору [17].

М. Хадсон зазначає, що «протягом наступних 30 років після 1872 р. арбітражі розглядали понад 100 справ. Великобританія брала участь у 30 справах, США - у 20, європейські країни були учасниками 60 суперечок, а країни Латинської Америки - близько 50 арбітражів. Уже в 1873 р. Члени різних наукових товариств та науковці

юридичних факультетів зробили перші спроби кодифікувати норми міжнародного арбітражного процесу. «Найбільш успішною в цей період, на думку Х. Шлохауера, була діяльність Асоціації реформ та кодифікації права націй, яка згодом змінила свою назву на Асоціація міжнародного права. Основним завданням Асоціації було створення кодексу міжнародного права, який повинен містити норми міжнародного арбітражу. Це мало стати основою для створення нової системи міжнародного арбітражу» [18, с. 19].

Таким чином, у XVIII столітті були відновлені умови, сприятливі для розвитку міжнародного арбітражу, і цей період можна вважати періодом формування концепції сучасного міжнародного арбітражу. Четвертий етап розпочався з Гаазьких мирних конференцій 1899 і 1907 рр., які підготували кілька важливих конвенцій про мирне врегулювання суперечок між суверенами, і тривав до Вашингтонської конвенції 1965 р. «Про врегулювання інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами». Арбітраж між Англією та США, а також ініціативи окремих науковців спонукали до укладення Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр., а також створення Постійного арбітражного суду в Гаазі. Відповідно до ст. 41 Гаазької конвенції 1907 р. було створено Постійну арбітражну палату, щоб дати можливість державам-членам без зволікань звертатися до арбітражного суду у справах про міжнародні суперечки, які неможливо врегулювати дипломатичним шляхом. Арбітражний суд складався з суддів, обраних зацікавленими сторонами, і рішення приймалися на основі поваги до закону.

В результаті зростання довіри до арбітражу почали з'являтися постійні суди (палати, трибунали тощо) для розгляду суперечок різного роду. На думку Г. Цірат, «Женевський протокол про арбітражні застереження 1923 року є першим багатостороннім міжнародно-правовим актом, присвяченим регулюванню арбітражних угод у галузі міжнародних комерційних відносин» [6, с. 23]. Після схвалення державами-членами тексту Протоколу, в 1927 році, у зв'язку з тим, що на той час не було міжнародно-правової угоди про примусове виконання арбітражних рішень, була підписана Конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень.

Для розвитку сучасного міжнародного комерційного

арбітражу важливим було створення Міжнародною торговою палатою в 1953 р. Проекту конвенції про визнання та виконання міжнародних арбітражних рішень. Конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 р. містила ряд недоліків і не застосовувалася широко, тим більше, що міжнародне співтовариство вважало недоцільним зберігати розмежування між суб'єктами регулювання Протоколу 1923 р. та Конвенції 1927 р. Вони були замінені в 1958 році новим документом - Конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція), який запровадив принципово новий механізм реалізації одного з найбільш важливих правових інститутів міжнародного арбітражного процесу. Тоді вчені, політики та юристи-практики сприймали проект конвенції як щось «надпрогресивне» [19, с. 3]. Тритижнева конференція в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку завершилася затвердженням тексту проекту, що призвело до рішення відкрити конвенцію для вступу. Ця конвенція досі є важливою складовою міжнародно-правової системи, яка довела свою ефективність тисячами успішно визнаних та примусових рішень іноземних арбітражів у багатьох юрисдикціях світу.

Розвиток міжнародного арбітражного процесу не залишився осторонь, і в 1966 році Генеральною Асамблеєю ООН була створена Комісія ООН з міжнародної торгівлі (UNCITRAL). Метою комісії було створення більш сприятливих умов для торгівлі та усунення правових перешкод на її шляху. 28 квітня 1976 р. Комісія одноголосно схвалила проект Арбітражного правила ЮНСІТРАЛ. Навіть сьогодні сторони часто вдаються до цього регулювання при вирішенні міжнародних комерційних суперечок, особливо в арбітражах *ad hoc*. Ще одним важливим внеском Комісії ЮНСІТРАЛ стало прийняття в 1985 році Типового закону ЮНСІТРАЛ. Генеральна Асамблея ООН рекомендувала всім країнам належним чином враховувати цей типовий закон, що сприятиме виробленню єдиного підходу до права, зокрема до арбітражного розгляду, а також до потреб міжнародного комерційного арбітражу. У 1961 р. За ініціативою Європейської економічної комісії ООН була розроблена і відкрита для приєднання не менш прогресивна Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (Європейська конвенція). Новизна

цієї конвенції полягала в тому, що вона допускала усну форму арбітражної угоди, якщо це дозволяло законодавство обох сторін [6, с. 26]. Таким чином, саме на четвертому етапі була сформована правова база для регулювання міжнародного комерційного арбітражу, зокрема щодо укладення та виконання арбітражної угоди. Саме в цей час склалося національне законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, а також міжнародна арбітражна практика. Арбітраж формувався як альтернатива національним судам у міжнародних комерційних спорах.

П'ятий етап розпочався з укладення Конвенції про врегулювання інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами в 1965 році і триває донині. С. Лазарев не виділяє цей етап. Однак ми вважаємо за доцільне виділити його, оскільки саме після цієї події розпочався бурхливий розвиток так званого інвестиційного арбітражу - принципово нового типу арбітражу [20], згідно з яким арбітражна угода між сувереном та державою-громадянином іншого суверена може міститися в двосторонньому міждержавному договорі.

Роль арбітражу продовжує зростати, з кожним роком цим методом вирішується все більше і більше справ, хоча арбітраж, як і інші методи, має як переваги, так і недоліки. Арбітраж міцно закріпився в сучасній системі вирішення спорів, насамперед завдяки тому, що арбітраж є більш гуманним, ніж традиційні суди, і дає сторонам більше свободи. Запропонований поділ історичного розвитку арбітражу на п'ять етапів дає змогу повною мірою дослідити розвиток арбітражної угоди та арбітражу. Хоча з розвитком міжнародних торговельно-економічних відносин у XIX-XX століттях ми спостерігаємо найшвидший розвиток арбітражного права, передумови для цього виникли на Стародавньому Сході, Стародавній Греції та Стародавньому Римі. З давніх часів ми можемо спостерігати появу перших норм, що регулюють певні аспекти арбітражу. Оскільки арбітражна угода є необхідною умовою для арбітражного розгляду суперечок, у відповідних нормативних актах, насамперед, ми можемо знайти норми, які стосуються арбітражної угоди. Ці та інші правові акти слід оцінювати з урахуванням історичного контексту. Такий історичний аналіз дає змогу більш ретельно дослідити правові акти, які в даний час регулюють розгляд суперечок у міжнародному

комерційному арбітражі, зокрема процедуру укладення та виконання арбітражних угод. Початок розвитку арбітражу в Україні пов'язаний з періодом Київської Русі, де найпоширеніша форма договірною врегулювання спорів виконувалась саме шляхом арбітражу. Поясненням цього, крім усього іншого, може бути наявність зобов'язання сплачувати високе державне мито за спори в державних судах того часу [21, с. 37].

Незважаючи на відсутність очевидного впливу римського права на практику судів, все ще можна знайти багато аналогій з римським правом [22, с. 6]. Арбітражні угоди того часу, як правило, передбачали, що князі обох сторін направляли для вирішення суперечок бояр, які, не досягнувши згоди, повинні були спільно призначити іншу ланку - третього арбітра, роль якого часто виконував князь або митрополит. Для врегулювання приватних суперечок за часів Великого князівства Литовського існували дружні (цей термін досі зберігається у польській мові) та доброзичливі суди. Бажання врегулювати суперечку компромісно було повідомлено сторонами княжої канцелярії, яка призначила суддів для врегулювання суперечки. Цей спосіб призначення застосовувався протягом тривалого часу, і з XVI століття сторони мають право самостійно призначати арбітрів, а рішення арбітрів набрало чинності рішення державного суду. Статут 1566 р. передбачав, що якщо одна зі сторін відмовляється виконувати рішення третейського суду, інша сторона має право звернутися до окружного суду з вимогою про примусове виконання. Роль державних судів також полягала в тому, що вони є апеляційним судом для сторони, яка не погоджується з рішенням арбітрів. Протягом наступного періоду арбітражне провадження продовжувало розвиватися та вдосконалюватися. Цей період закінчився затвердженням в 1831 р. прийняття Положення про Третейський суд, яке, замінивши всі попередні нормативні акти відповідного положення, досить чітко регламентувало діяльність третейських судів.

Арбітражний інститут формально існував за радянської влади [23, с. 12], але насправді третейські суди перебували під контролем держави. Держава склала негативне ставлення до будь-якого недержавного врегулювання спорів комерційного характеру і,

особливо, з іноземним елементом. У Радянському Союзі існувала монополія зовнішньої торгівлі, яка дозволяла функціонувати в країні лише двом постійно діючим арбітражним установам - Арбітражному суду і Морській арбітражній комісії Торгово-промислової палати СРСР [24, с. 93]. Україна, як і інші колишні радянські республіки, не мала своїх міжнародних арбітражних трибуналів. У 1930 р. була створена Морська арбітражна комісія, і у 1932 р. Арбітражна комісія зовнішньої торгівлі, яка в 1987 р. була реорганізована в Арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті СРСР, а в 1992 р. була перетворена в Міжнародний комерційний суд при Торгово-промисловій палаті Російської Федерації.

Сьогодні в Україні успішно діють два постійно діючі міжнародні комерційні суди - Міжнародний комерційний арбітражний суд (ICAC) та Морська арбітражна комісія (IAC), обидва при Торгово-промисловій палаті України (ТПП України). Україна також є учасницею нью-йоркських та європейських конвенцій. На основі Типового закону ЮНСІТРАЛ було розроблено Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Сучасне законодавство, що стосується арбітражної угоди, також не можна вважати досконалим, воно потребує подальшого розвитку, як із розвитком суспільства необхідно переглянути нормативні акти, які не відповідають вимогам сьогодення.

Список використаних джерел та література:

1. Мальський М.М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. Львів: Літопис, 2013. 374 с.
2. Collier J., Lowe V. The Settlement of Disputes in International Law: institutions and procedures. Oxford: Oxford University Press, 1999. 395 p.
3. Fouchard P. L'Arbitrage Commercial International. Dalloz, Paris 1965. 611 p.
4. Бендевский Т. Международное частное право / Т. Бендевский; Перевод с македон. яз. С.Ю. Клейн. М.: Статут, 2005. 448 с.
5. Буробин В.Н. Альтернативное судопроизводство или умиращий способ разрешения хозяйственных споров. *Бизнес-*

Адвокат. 2006. №22. С. 10.

6. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. К.: Істина, 2002. 304 с.

7. Rene D. Arbitration in International Trade. The Hague: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985. 482 p.

8. Mustill M. *Arbitration: History and Background*, Journal of International Arbitration, Kluwer Law International, 1989. Vol. 6. Issue 2. P. 43-56.

9. Никифоров В.А. Международный коммерческий арбитраж в системе третейских судов: История и современное состояние: Автореф. дис. канд. юр. наук.: спец 12.00.03: М. 2002, 254 с.

10. Лазарев С.Л. Международный коммерческий арбитраж. М.: Международные отношения, 1991. 216 с.

11. Попков А. Концепция международного арбитража и ее историческое развитие. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1998. №4. С. 27–34.

12. Roș V. Arbitrajul comercial internațional, Regia Autonomă «Monitorul Oficial» București, Palatul

13. Merrills J. International Dispute Settlement. 2nd ed. Cambridge: Grotius Publications Limited, 1991. 416 p.

14. Кисельова Т.С. Оспорування та примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу: порівняльно-правове дослідження : Автореф. дис. канд. юр. наук.: спец.: 08.02.03 / Кисельова Тетяна Сергіївна; ДНУ МОНУ. Донецьк, 2008.

15. Оппенгейм Л. Международное право. Т. 2. Полутом 1. М., 1949. 66 с.

16. Хадсон М.О. Международные суды в прошлом и будущем. М.: Гос. изд-во иностр. лит-ры, 1947. С. 309.

17. Голубев Н.Н. Международные третейские суды XIX в. М.: Унив. тип., 1903. 316 с.

18. Schlochauer H. Arbitration / Encyclopedia of Public International Law – Settlement of Disputes, Vol. 1, Oxford, 1981. P – 19 seq.

19. Sanders P. The making of the Convention. Enforcing Arbitration Awards under the New York Convention. Experience and Prospects. United Nations Publication No. E.99.V2., 1999. 52 p.

20. Мальський М. Інвестиційний арбітраж. *Юридична газета*. 2008. №16. С. 83.

21. Веселов А.В. История развития третейского суда в России. *Политология в России*. 2001. №11/12. С. 37.

22. Третейські суди в Україні: Ю.А. Михальський, В.П. Самохвалов, В.І. Рижий та ін. / За ред. В.П. Самохвалова, А.Ф. Ткачука. К., 2007. 187 с.

23. Торгашин О. Актуальні аспекти становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. №8. С. 93.

Адамський В. Р.,
кандидат історичних наук, доцент,
(м. Хмельницький)

ТЕАТРАЛЬНА АФІША КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАВЕСНІ-ВЛІТКУ 1917 РОКУ

У повідомленні подано театральні прем'єри у Кам'янці-Подільському, що демонструвалися у різних міських театрах впродовж весни – початку літа 1917 р. Анонси про ці заходи друкувалися у місцевій газеті «Подільський».

Ключові слова: театр, п'єса, Кам'янець-Подільський, трупа, артист, постановка, вистава.

Наприкінці лютого 1917 р. у Росії відбулися суттєві зміни, які докорінно змінили суспільно-політичну ситуацію в державі. Вони стосувалися практично усіх сфер людської життєдіяльності. Формувалися нові органи державної влади, реорганізовувалися органи місцевого самоврядування, засновувалися нові громадські організації, відновляли легальну діяльність політичні партії.

Відповідні зміни відбувалися і в культурно-мистецькому житті краю. Зокрема, Лютнева революція сприяла відродженню культурних процесів в їх національних формах.

Водночас мешканці Кам'янця-Подільського продовжували жити в реальному повсякденні, вагомою частиною якого виступали театральні прем'єри в місті. Продовжував функціонувати міський театр, були відкритими для мистецьких вистав інші заклади.

У даному повідомленні ми проаналізуємо театральні постановки, які відбувалися в Кам'янці-Подільському навесні-влітку 1917 р. Анонси про них публікувалися в місцевій пресі, зокрема в щоденному часописі російських націоналістів газеті «Подільський».

13 березня 1917 р. трупа А. Крамова у міському театрі ставила п'єсу В. Протопопова «Чорні ворони» [1].

14 березня – цією ж трупю демонструвалася п'єса В. Трахтенберга «Відьма» [2].

15 березня – ставилася драма Бернарда Шоу у трьох діях «Бунтар» [3].

16 березня – демонструвалася драма І. Шпажинського у чотирьох діях, в п'яти картинах «Метрвий вузол» [4].

18 березня – ставилася п'єса Л. Андрєєва у п'яти діях, в семи картинах «Анатема» [5].

«Подільнин» у номері за 17 березня повідомив, що в найближчому часі українським гуртком у Пушкінському народному домі буде представлено драму Суходольського «Хмара». Увесь збір планувалося спрямувати на придбання пасхальних подарунків для воїнів [6].

19 березня – трупа А. Крамова у міському театрі ставила дві постановки: комедію в трьох діях «Мій Бебі» та Ю. Юр'єв під супровід оркестру декламував баладу Макса Бершуні, присвячену борцям за свободу [7].

21 березня – прем'єра картин М. Горького у чотирьох діях «На дні» [8].

22 березня – постановка драми І. Шпажинського у п'яти діях «У старі роки». Роль Акульки запросили виконати московську артистку О. Ростову [9].

23 березня – ставили будні сцени Разумовського у трьох діях «Юна буря» [10].

29 березня газета «Подільнин» повідомила про перенесення на прохання місцевої публіки «Цузейнт ін Цушпрейт» з 29 березня на 10 квітня. Придбані квитки залишалися дійсними [11].

Пізніше газета опублікувала звіт про прибутки та витрати з даної вистави. Загальні прибутки становили 709 карб. 72 коп., видатки – 335 карб. 45 коп. Чистий прибуток розподілили таким чином: Міністру юстиції О. Керенському надіслали 191 карб. 86 коп. для виплат сім'ям, члени яких загинули за свободу, для однієї сім'ї, яка потребувала допомоги за згодою учасників спектаклю – 63 карб., у розпорядження тюремних комісарів Владимирцева та Альтера – 50 карб., єврейській дешевій столовій – 25 карб., російсько-єврейській бібліотеці – 25 карб., у розпорядження єврейській громадській організації – 19 карб. 3 коп. Відповідальний розпорядник свята І. Барщевський подякував ініціатору спектакля І. Гехту, а також

виконавцям різних ролей – Х. Когану, М. Іошпі, С. Гринбергу, С. Башерглику, Я. Зецерцману, Г. Руду, Б. Рехтману, І. Ланде та іншим [12].

3 квітня – труппа А. Крамова ставила у міському театрі п'єсу К. Романова «Цар Іудейський» [13].

4 квітня – постановка п'єси Л. Андрєєва у чотирьох діях «Милі примари» [14].

Цього ж дня у Пушкінському народному домі українським гуртком демонструвалася раніше заборонена драма Уманської-Косач у п'яти діях «Помста жидівки» або «Гніздо розбійників». Участь у виставі брала співачка М. Львова-Левкович. Кошти збиралися з благодійною метою [15].

5 квітня – труппа А. Крамова представляла п'єсу Є. Карпова у чотирьох діях «Заграва» [16].

6 квітня – постановка комедії Мюлле у трьох діях «Тітка Чарлея». Це був прощальний бенефіс у місті Є. Скаржинського [17].

7 квітня – показ трагедії Гуцкова у п'яти діях «Уріель Акоста» [18].

8 квітня – прем'єра п'єси А. Косоротова у чотирьох діях «Весняний потік» [19].

9 квітня – демонстрація драми І. Шпажинського у п'яти діях «Кручина» [20].

11 квітня – представлення драми О. Димова у трьох діях «Вічний мандрівник» [21].

У цьому ж номері газети «Подoliaнина» був уміщений анонс про підготовку господарською комісією зібрання військових депутатів частин Штабу Південно-Західного фронту і гарнізону м. Кам'янця-Подільського концерту та вистави, яка мала відбутися 22 квітня у приміщенні Пушкінського народного дому. У ньому планували взяти участь солдати та офіцери при доброзичливій участі народної співачки Еліонори Бородіної та місцевих артистів. Увесь прибуток від вистави мав надійти до фонду військових депутатів на політико-просвітницьку мету [22].

12 квітня – труппа А. Крамова ставила у міському театрі комедію С. Розсохіна у трьох діях «В бігах» та твір Апсухіна в інсценізації Ю. Юр'єва «Навіжений» [23].

13 квітня – постановка комедії Людвигова в одній дії «Через мишеня» та жарту А. Горича у двох діях «Жіночий парламент» [24].

14 квітня – показ драми Л. Джакометті у п'яти діях «За монастирською стіною» [25].

15 квітня – переробка роману Л. Толстого у п'яти діях «Воскресіння» «Катюша Маслова» [26].

16 квітня – прощальний бенефіс Ю. Юр'єва. Показ трагедії Софокла у двох частинах «Цар Едип» [27].

22 квітня – у Пушкінському народному домі представлялася драма Тогобінного у п'яти діях «Жидівка вихрестка». Частину прибутку від вистави спрямували на користь місцевих шпиталів для хворих та поранених військових [28].

Цього ж дня у міському театрі завдяки ініціативі військових депутатів частин штабу Південно-Західного фронту та гарнізону м. Кам'янця-Подільського було поставлено драму Щеглова в одній дії «Червона квітка» та комедію Ришкова «Бажаний і неочікуваний» [29].

«Подолянин» вмістив на своїх шпальтах звіт про цю виставу. Глядацька зала була переповнена. У ложі губернатора розмістився генерал О. Брусилов. Біля входу до зали стояли солдати з великими червоними бантами в петлицях, супроводжуючи до своїх місць глядачів. Спектакль розпочався співом «Марсельєзи», після чого довго тривали аплодисменти. У драматичному етюді «Червона квітка» головну роль грала відома кам'янчанам актриса Мещерська, а роль незнайомця виконував солдат Латригін, котрий, за свідченням очевидців, продемонстрував великий талант. Спектакль та інші сценічні прем'єри затягнулися до глибокої ночі, а сам вечір закінчився ще одним виконанням «Марсельєзи» [30].

23 квітня – у міському театрі за участі московських артистів Н. Зарецької та Н. Днестрова ставилася драма Антропова у п'яти діях «Вогні, що бликають» [31].

29 квітня – студентським союзом республіканців у міському театрі представлялася драма «Іскри пожежі» та комедія в одній дії «Я вмер» [32]. Всього прибуток від прем'єри становив 963 карб. 33 коп., а чистий прибуток – 621 карб. 35 коп. Він увесь надійшов до студентського бюро на просвітницько-агітаційну діяльність. Розпорядниками свята виступали С. Гречачевський, Ю. Ковський та

Д. Стерник [33].

30 квітня – у міському театрі ставилася на п'ять дій «Кума Марта (чарівниця)» зі співами та танцями А. Шатковського. Розпорядником заходу виступав А. Крамов [34].

2 травня – у міському театрі розпочиналися спектаклі польської трупи Київського тетару «Фігліки» за участі Антона Фертнера, артиста Варшавських урядових театрів, а також Т. Вандич, Г. Кидабської, В. Охримовича, Я. Серпинського та інших [35]. Виступи планувалося провести впродовж чотирьох днів, по 5 травня включно [36].

6 травня – у міському театрі було представлено жарт Володевського у трьох діях «Панна Штукатурка» [37].

7 травня – педагогічне товариство влаштувало у міському театрі народний літературно-музикальний вечір, присвячений Т. Шевченку. Програмою передбачалося читання віршів та рефератів, сольне та хорове виконання пісень. У постановці Гагенмейстра та Журмана планувалось показати живі картини «Думи» та «Ярема і Оксана» з поеми «Гайдамаки», а також інсценізацію поетичного твору «Сотник» [38].

9 травня – за ініціативи демократичного союзу республіканців ставилася комедія Сухово-Кобиліна у трьох діях «Весілля Кречинського». Відповідальними розпорядниками виступали Л. Ладзевич, А. Павлов та І. Фельдбліт [39].

11 травня – трупа А. Крамова ставила у міському театрі жарт Ф. Рутковського у чотирьох діях «Нечиста сила» [40].

15 травня – у міському театрі відбулася вистава, організаторами якого виступали любителі «Газомира». Чистий прибуток від організації заходу у сумі 300 карб. розпорядники спрямували в розпорядження сионістського комітету для передачі російським підданам євреям, які зазнали поневірян у зв'язку з евакуацією в Палестині [41].

21 травня – у міському театрі ставилася п'єса В. Товстоноса у трьох діях «Вічна пісня». Розпорядниками постановки виступали Т. Волошин та А. Гальвицький. Частина чистого прибутку планувалося спрямувати на український національний фонд [42].

27 травня – з ініціативи Ради військових депутатів Штабу і

гарнізону Кам'янця-Подільського у міському театрі улаштувалась вистава, чистий прибуток від якої мав надійти до фонду «Друковане слово в окопи» [43].

1 червня – у міському театрі демонструвалося дві постановки: «Дорогий поцілунок» та «Раніше померли, потім взяли шлюб». У виставах брали участь співачка Львова-Левкович, а також А. Крамов, Є. Дар'ялова, О. Ростова, Н. Максимова та ін. Кошти від заходу спрямовувалися на потреби бібліотеки і зібрання військовослужбовців управління постачання армії. Розпорядником свята виступав Є. Єгоричев [44].

12 червня – ставилася оперета за участі співачки Златової «Весела вдова» та комедія на одну дію «Віроломство». Прибуток від спектаклю-концерту спрямували на придбання літератури хворим та пораненим воїнам у шпиталях [45].

17 червня – у міському театрі відбулася вистава, ініційована любителями кружка «Газомир». Розпорядники заходу 200 карб. передали до фонду єврейської соціалістичної робітничої партії [46].

18 червня – у міському театрі завдяки ініціативі першої кулеметної роти при Штабі Головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту представлено було драму Сумбатова у п'яти діях «Соколи і ворони». У спектаклі брали участь Глущенко, Гринберг, Дар'ялова, Ростова, Адамоський, Крамов, Марциновський, Медведєв, Пашковський, Устинов, Чистяков, Шумаков, Льнаров та Ярцев. В антрактах грав оркестр під керівництвом Резниченка. Чистий прибуток мав надійти до фонду заснування просвітницьких потреб роти. Розпорядниками свята виступали підпоручик Якимович та прапорщик Медведєв [47].

25 червня – до Кам'янця-Подільського приїхала артистична трупа Київського польського театру під керівництвом Т. Вандич та К. Висоцького [48]. Цього дня вечір був присвячений пам'яті Г. Сенкевича. Ставилася картина автора на одну дію «Чия вина» [49].

27 червня – представлялася комедія Горчинського на одну дію «Пародія любові» та веселий фарс Кічмана «Останні два карбованці» [50].

28 червня – трупа ставила відмінний фарс Добржанського «Чия дитина» та фарс Кічмана «Пекар та поет». В антрактах грав

оркестр 1 кулеметної роти під управлінням Г. Резниченка [51].

29 червня – демонстрували комедію «Біла камелія» та комедію Пржибільського на одну дію «Неочікуваності пана Едуарда» [52].

Таким чином, суспільні трансформації на Поділлі, що розпочалися навесні 1917 р. з падінням самодержавства в Росії, не призвели до завмирання мистецького життя у його губернському центрі. Анонси та звіти про театральні прем'єри та постановки, опубліковані у місцевій газеті «Подільнин», засвідчують факт активного культурного життя Кам'янця-Подільського. Організаторами мистецьких заходів виступала трупа А. Крамова, а також різні культурні та громадські інституції. Приїздили до міста із своїми театральними прем'єрами також артисти з Києва, Варшави та інших міст.

Список використаних джерел та літератури:

1. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 12 марта.
2. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 14 марта.
3. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 15 марта.
4. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 16 марта.
5. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 17 марта.
6. Там само.
7. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 19 марта.
8. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.

1917. 20 марта.

9. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 22 марта.

10. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 23 марта.

11. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 29 марта.

12. Местная хроника. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 21 апреля.

13. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 25 марта.

14. Там само.

15. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 31 марта.

16. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 25 марта.

17. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 6 апреля.

18. Там само.

19. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 8 апреля.

20. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 9 апреля.

21. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский.
1917. 11 апреля.

22. Там само.

23. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 12 апреля.

24. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 13 апреля.

25. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 14 апреля.

26. Там само.

27. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 16 апреля.

28. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 20 апреля.

29. Там само.

30. Городской театр. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 25 апреля.

31. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 23 апреля.

32. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 28 апреля.

33. Отчет. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 19 мая.

34. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 28 апреля.

35. Городской театр. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 30 апреля.

36. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 30 апреля.

37. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 5 мая.

38. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 6 мая.

39. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 3 мая.

40. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 11 мая.

41. Отчет. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 17 мая.

42. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 21 мая.

43. Анонс. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 25 мая.

44. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 1 июня.

45. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 11 июня.

46. Отчет. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 20 июня.

47. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 18 июня.

48. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 20 июня.

49. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 21 июня.

50. Там само.

51. Там само.

52. Объявление. *Подольнин* (ежедневная, политическая, общественная и сельско-хозяйственная газета). Каменец-Подольский. 1917. 27 июня.

УДК [2-78:061.18]. 005 (477.43) «2020»

**Баланюк Д.В.,
Блажевич Ю.І.,**
кандидат історичних наук, доцент,
(м.Хмельницький)

**РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В 2020 РОЦІ:
КАДРОВЕ ТА МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
RELIGIOUS NETWORK IN KHMELNYTSKY REGION IN 2020:
STAFFING AND MATERIAL SUPPORT**

В статті на основі матеріалів інформаційного звіту сектору національностей та релігій Департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігії Хмельницької облдержадміністрації висвітлено проблеми розвитку релігійної мережі Хмельниччини на сучасному етапі в умовах пандемії коронавірусу, економічних та соціальних негараздів, ідеологічних та політичних протистоянь, між церковних конфліктів, путінської агресії тощо.

Необхідно зазначити, що авторами виокремлено кожну релігійну конфесію краю щодо кадрового і матеріального забезпечення та її ролі на теренах краю.

Ключові слова: *релігійна мережа Хмельниччини, кадрове та матеріальне забезпечення, протистояння серед православних конфесій, діяльність релігійних конфесій в умовах пандемії коронавірусу.*

Based on the information report of the Nationalities and Religions Sector of the Department of Information Activities, Culture, Nationalities and Religion of Khmelnytsky Regional State Administration, this article highlights the problems of the religious network of Khmelnytsky region development at the present stage during the coronavirus pandemic, economic and social troubles, ideological and political conflicts, Putin's aggression, etc.

It should be noted that the authors singled out each religious denomination of the region in terms of its personnel and material support and its role in the region.

Key words: *religious network of Khmelnytsky region, staffing and material support, confrontation among Orthodox denominations, activity of religious denominations in the conditions of coronavirus pandemic.*

Виклад основного матеріалу. Релігійна мережа в Хмельницькій області станом на 1 січня 2021 року представлена 16 віросповідними напрямками (39 – конфесій, течій, напрямків), в межах яких діє 2070 релігійних організацій, зокрема 2003 релігійні громади, а також діють: 2 центри, 14 управлінь, 22 монастирі, 8 духовних навчальних закладів, 3 братства та 18 місій.

При релігійних організаціях області діє 506 недільних шкіл, виходить 26 періодичних видань (друкованих та електронних).

Протягом 2020 року у Хмельницькій області зареєстровано статuti 5 новоутворених релігійних громад (для порівняння, у 2019 – 12), зокрема: 4 Української православної церкви (Православної церкви України), та 1 – реформатської церкви.

Разом з тим у листуванні з релігійними центрами та управліннями було з'ясовано, що в області діють без реєстрації статутних документів релігійні організації, які в попередні роки не були враховані під час підготовки звітності, зокрема: 51 релігійна громада Хмельницького обласного центру Об'єднаної церкви християн віри євангельської та 31 релігійна громада релігійної організації «РЕЛІГІЙНИЙ ЦЕНТР СВІДКІВ ЄГОВИ В УКРАЇНІ», які раніше не включались до статистики.

В області існують умови для інтенсивного розвитку інституційної мережі релігійних організацій.

Так, за станом на 1 січня 2000 року на території краю діяло 1319 релігійних організацій, у 2001 році – 1386, у 2005-му – 1658, у 2010-му – 1800, 2015- 1917, 2019 – 1989, а за станом на 1 січня 2021 року діє 2070 релігійних організацій.

Релігійною мережею найбільш охопленими залишаються Кам'янець-Подільський (157 релігійних організацій), Дунаєвецький (145), Волочиський (117), Чемеровецький (105) райони та міста

Хмельницький (140) і Кам'янець-Подільський (78).

Серед новоутворених районів Хмельницької області (відповідно до Постанови Верховної ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів») найбільш охопленим релігійною мережею є Хмельницький район - 1072 релігійна організація. Кам'янець-Подільський район нараховує 589 релігійних організацій, Шепетівський – 409, проте остаточно з'ясувати охоплення релігійною мережею новоутворених районів можна буде після завершення формування меж новоутворених об'єднаних територіальних громад.

Близько 98% релігійних організацій Хмельницької області є християнськими за своєю суттю.

Найбільш розповсюдженим за конфесійною ознакою на території регіону є православ'я, яке нараховує 1361 релігійну організацію, що становить 66% релігійної мережі області.

Протестантські церкви (зокрема й напрямки протестантського походження) нараховують 433 релігійні організації (19,9%), представники католицького віросповідання – 235 релігійних організацій (11,4%), іудаїзму – 19 релігійних організацій (0,9%), релігійні організації язичницького спрямування – 12 (0,6%), вірменські релігійні організації – 3 (0,1%). 2 громади в області представляють іслам, а також по 2 – нові релігійні організації іудейського та орієнталістського походження.

ПЦУ, УПЦ, РКЦ, ЄХБ мають свої релігійні громади в усіх адміністративно-територіальних одиницях Хмельниччини (за адміністративним устроєм до 2020 року). 295 релігійних організацій 37-ми конфесій і напрямків діє у містах обласного значення.

Найбільш чисельною за кількістю громад є Українська православна церква (далі УПЦ), яка у трьох єпархіях (Хмельницька, Кам'янець-Подільська і Шепетівська) нараховує 947 релігійних організацій, і її частка становить 46% загальної мережі релігійних організацій області та 69,6% - всього православ'я.

Церква в області представлена 3-ма єпархіальними управліннями, 22 благочиннями, 859 релігійними громадами; 9 монастирями (всього 86 ченців). Діє 1 братство та 253 недільні школи. Релігійні громади обслуговує 471 священнослужитель. Видається 16

періодичних видань, 4 з яких – електронні.

Церква має свої громади у всіх районах і містах області та є найбільш забезпеченою культовими спорудами (всього 800), рівень забезпечення культовими будівлями складає 84,5%. Будівництво 4 храмів завершено у 2020 році.

Незважаючи на зареєстровані статuti 3 новоутворених громад ПЦУ у 2020 році, Хмельницька єпархія Православної церкви України станом на 01.01.2021 продовжує нараховувати 401 релігійну організацію, що становить 19% загальної мережі релігійних організацій області та 29,4% всього православ'я, оскільки 3 громади ПЦУ, у звітному періоді, зареєстрували зміни до статутів релігійних громад та вийшли із складу єпархії.

Наразі, до складу єпархії входять: 398 релігійних громад (об'єднані в 24 благочиння), статuti яких зареєстровано відповідно до чинного законодавства (117 громад, у статутах яких визначено приналежність до ПЦУ; 211 громад УПЦ-КП та 70 громад УАПЦ, які не внесли зміни до своїх статутних документів), 1 єпархіальне управління ПЦУ, 1 єпархіальне управління та 1 духовний навчальний заклад УАПЦ.

Релігійні громади ПЦУ діють у всіх адміністративно-територіальних одиницях регіону. Найбільше релігійних громад ПЦУ зареєстровано у Чемеровецькому (44), Волочиському (40), Хмельницькому (33), Ярмолинецькому (32) районах та в м. Хмельницькому (32).

Забезпеченість культовими спорудами складає 61,8% (248 культових споруд, з яких 31 - пристосовані приміщення). У 2020 році завершено будівництво 1 храму.

Церква забезпечена кадрами священнослужителів у кількості 139 осіб, нараховує 21 недільну школу.

На Хмельниччині зареєстровані та діють релігійні організації інших нечисленних православних деномінацій, зокрема:

- 5 громад Руської православної старообрядницької церкви (Білокриницька згода) (2 релігійні громади діють у Вінківському, 1 – Новоушицькому районах, по 1 громаді в м.м. Хмельницький та Кам'янець-Подільський, всі забезпечені культовими спорудами);

- 1 громада – Руської древлеправославної церкви

(Новозибківська згода);

- 7 незалежних православних громад.

Найчисельнішою з поміж католицьких церков в області залишається Римсько-католицька церква в Україні, яка, як і минулого року, нараховує 152 релігійні організації (7,3% релігійної мережі області, 64,7% католицького напрямку), статuti яких зареєстровані встановленим порядком, з яких: Курія Кам'янець-Подільської Дієцезії РКЦ, провінція (управління) Непорочного Серця Пресвятої Діви Марії ордену отців Маріян Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, управління Українського регіону Згромадження Сестер Францисканок Місіонерок Марії, 11 монастирів (143 ченця), 5 місій «Карітас-Спес», 2 братства, Вища духовна семінарія та Інститут богословських наук (всього 111 слухачів), 129 релігійних громад, 103 священнослужителя, з них 31 іноземець, 111 недільних шкіл, 1 періодичне видання.

Забезпеченість культовими спорудами складає 46,1% - 64 культових споруд та 7 пристосованих приміщень.

Сталою залишається кількість зареєстрованих статутів релігійних організацій Української греко-католицької церкви – 82 релігійні організації, з яких 1 єпархіальне управління, 79 релігійних громад та 2 монастирі (11 ченців), що складає 4% релігійної мережі області та 34,8% католицького напрямку. При храмах діє 21 недільна школа.

Забезпеченість культовими спорудами складає 69,9%, з них: 54 культових споруд (у 2020 році закінчено будівництво 2 храмів) та 4 пристосованих приміщення.

Лише однією релігійною громадою представлена в області Вірменська католицька церква в Україні (у м. Хмельницький), що становить 0,05% релігійної мережі області та 0,42% католицького напрямку. Громада забезпечена культовою спорудою.

Протестантські релігійні організації представлені в області 18 деномінаціями (всього 433 релігійних організацій, що складає 19,6% усієї релігійної мережі).

Найбільш масово серед протестантських церков в області представлені релігійні організації баптистів, в першу чергу Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів, що нараховує 168 релігійних організацій (8,1 % релігійної мережі області,

38,7% протестантських церков), з яких: 1 обласне об'єднання, 159 релігійних громад, 7 місій, 1 навчальний заклад, 1 друковане періодичне видання, 19 недільних шкіл, 117 священнослужителів. Також, в області зареєстровані та діють 2 незалежні релігійні громади баптистів.

Забезпеченість культовими спорудами складає 71,4% (120 культових споруд, з яких 24 пристосовані приміщення).

Другими за кількістю релігійних організацій в протестанському середовищі Хмельниччини є релігійні організації християн віри євангельської.

Наймасовішим представником ХВС на Хмельниччині є Українська церква християн віри євангельської, що нараховує 69 релігійних організацій (3,3% релігійної мережі області, 15,9% протестантських церков), в тому числі 1 обласне об'єднання, 1 місія, 67 релігійних громад, 121 священнослужитель, 1 загальноосвітня школа, 1 дошкільний навчальний заклад та 22 недільні школи.

В цілому, церквою ХВС використовується 58 будівель, 10 з яких – пристосовані під молитовні. Забезпечення культовими будівлями складає 84.1%.

У звітному періоді 1 релігійна громада ХВС «Скинія» (м.Полонне) вийшла із складу об'єднання та продовжила діяльність як незалежна громада ХВС.

На Хмельниччині діє Хмельницький обласний Центр об'єднаної церкви християн віри євангельської до складу якого входить 4 місії та 52 релігійні громади, 51 з яких діє без реєстрації. Також діє 25 недільних шкіл, громадами опікуються 54 священнослужителі. Релігійні громади Центру використовують 52 культові будівлі, 26 з яких – пристосовані приміщення.

Крім цього, в області зареєстровано та діє 1 релігійна громада Центру Божої церкви християн віри євангельської (в пророцтвах), а також 14 інші релігійні організації християн віри євангельської, 1 релігійне об'єднання «Всеукраїнський християнський центр «Добра новина» та 1 вищий навчальний духовний заклад ХВС.

Подільську конференцію української уніонної церкви адвентистів сьомого дня представляють 43 релігійні громади, що становить 2,1% від загальної релігійної мережі, 9,9% - від

протестантських, працює 12 священнослужителів. АСД використовують 25 культових будівель, забезпеченість культовими спорудами складає 58.1%.

Харизматичний напрямок протестантизму в області представляють: 5 релігійних громад Духовного центру «Відродження», 4 релігійні організації Української християнської євангельської церкви (1 обласне об'єднання, 1 місія, 2 навчальних заклади), 1 релігійна громада Об'єднання незалежних харизматичних християнських церков України (повного Євангелія) та 12 незалежних релігійних громад повного Євангелія.

В області зареєстровані статuti 10 релігійних громад євангельських християн.

Зареєстровано статuti 2 релігійних громад Свідків Єгови, проте, у складі однієї релігійної громади зі статусом юридичної особи в області продовжують свою діяльність 31 релігійна громада, які використовують 18 культових споруд (забезпеченість культовими спорудами складає 54,5%).

Крім цього, протестантський напрямок також в області представляють релігійні громади: лютеран - 3, реформатів - 3, Новоапостольської церкви в Україні - 4, назарян - 1, та Церкви Ісуса Христа святих останніх днів - 1.

Іслам в області представлений 2 зареєстрованими релігійними громадами, з яких діючою є лише 1, що входить до складу Духовного управління мусульман України та використовує орендоване приміщення.

В області діє 19 релігійна громада іудейського спрямування, 13 з яких входить в об'єднання іудейських релігійних організацій, 1 громада прогресивного іудаїзму, 5 незалежних іудейських релігійних громад.

Етно-конфесійні релігійні організації представлені 3-ма громадами Української єпархії Вірменської апостольської церкви.

Також, в області діють нові релігійні організації, в тому числі: 12 язичницького спрямування, з яких духовний центр «Об'єднання синів і дочок України рідної української національної віри», духовний центр «Родове вогнище рідної православної віри», Православна рідновірська академія віровідання та 9 релігійних громад; 2 громади

месіанського іудаїзму, 2 громади орієнталістського походження (Товариства Свідомості Крішні, Всесвітньої чистої релігії (Сахаджа-йога)).

Діючі релігійні громади всіх церков, конфесій, напрямків і течій Хмельниччини, статuti яких зареєстровані встановленим порядком обслуговують 1472 священнослужителя, зокрема 37 іноземців, що складає близько 88,8% від загальної кадрової потреби релігійних організацій краю.

Зокрема, 859 діючими громадами Української православної церкви, статuti яких зареєстровані встановленим порядком, опікуються 471 священнослужитель, що складає 54,8% від потреби, Православної церкви України – 139 (59,4%), УГКЦ – 35 (58,3%), РКЦ – 103 (92,7%), протестантські конфесії в середньому забезпечені священнослужителями на 100%.

Актуальним є питання підготовки священників РКЦ з числа громадян України (30% іноземці); релігійних організацій іудейського спрямування: з 8 священнослужителів – 5 іноземців (55,6%); Вірменської апостольської церкви – обслуговуючий священнослужитель приїжджає з м. Чернівці Чернівецької області.

Новітні та нетрадиційні релігійні організації забезпечені священнослужителями в повному обсязі.

До статистики не виключенні 170 старшин (єпископів) та 174 служителі (дияконів) релігійних громад Свідків Єгови, оскільки їх статус як священнослужителів наразі не з'ясований.

Для задоволення культових потреб станом на 1 січня 2021 року релігійні організації області використовують 1555 культових споруд та приміщень, пристосованих під молитовні, з них: 1358 – культових будівель (1288 - перебуває у власності релігійних організацій, 70 – у користуванні, в тому числі на умовах оренди) та 197 – пристосовані під молитовні.

В цілому, рівень забезпечення релігійних організацій культовими спорудами становить близько 75%, з них реально діючих релігійних громад – близько 92%.

При цьому, варто зазначити, що в області не переданими до цього часу залишаються 2 об'єкти колишньої церковної власності:

- колишня католицька Вища духовна семінарія (м. Кам'янець-

Подільський, площа Польський ринок, 18), на який сьогодні претендує Кам'янець-Подільська Дієцезія РКЦ. Нині у приміщенні розміщується КП "Міська друкарня" та проживають сім'ї працівників друкарні (остаточна передача приміщення та земельної ділянки очікується у 2021 році);

- колишня православна духовна семінарія (м. Кам'янець-Подільський, вул. П'ятницька, 11), на який претендує Кам'янець-Подільська єпархія УПЦ. Зараз у приміщенні знаходиться міська картинна галерея державного історичного-архітектурного заповідника.

Обидва об'єкти перебувають у комунальній власності м. Кам'янець-Подільський.

Висновки. Згідно з розпорядженням голови Хмельницької облдержадміністрації від 12.12.1997 № 1140-р «Про передачу у власність релігійним організаціям культових (церковних) будівель пам'яток архітектури у м. Кам'янці-Подільському», виконкому Кам'янець-Подільської міської ради було доручено забезпечити повернення у власність Кам'янець-Подільської Дієцезії РКЦ і Кам'янець-Подільського єпархіального управління УПЦ будинків духовних семінарій для використання за призначенням.

У 2012 р. облдержадміністрація направила листи Кабінету Міністрів України з проханням розглянути можливість виділення із Державного бюджету України відповідних коштів з метою позитивного вирішення вищезазначеного питання. Однак досі це питання не вирішено.

Список використаних джерел і літератури:

1. Поточний архів Департаменту інформаційної політики, культури, національностей та релігії Хмельницької облдержадміністрації: Інформаційний звіт сектору національностей та релігії за 2020 рік «Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин у Хмельницькій області». – С. 1-6.

Байдич В. Г.,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ДЕПОРТАЦІЯ – ЯК СКЛАДОВА РОЗКУРКУЛЕННЯ СЕЛЯН ТА СТВОРЕННЯ КОЛГОСПІВ НА ПІВНОЧІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В БЕРЕЗНІ 1935-ГО – ЧЕРВНІ 1936-ГО РОКІВ

У статті досліджується процес розкуркулення та депортації населення з сіл прикордонної полоси Вінницької області, на прикладі Полонського, Шепетівського та Плужнянського районів.

Ключові слова: *одноосібники, куркулі, переселенці, допереселенці, депортація, Полонський район, Шепетівський район, Плужнянський район, колгоспники.*

Архівні матеріали з грифом «таємно» та «цілком таємно», які були розсекречені в кінці 20-го століття і знаходяться в Державному Архіві Хмельницької області дають можливість дослідникам більш правдиво та всебічно проаналізувати проблему розкуркулення селян через депортацію останніх та виселення їх з території України. Враховуючи ту обставину, що інформаційно-довідні матеріали готувалися для перших осіб районної, обласної та республіканської партноменклатури, носили закритий характер, на сьогоднішній день є найбільш повними та об'єктивними. Адже вони базувалися також на відповідних документах керівників ОДПУ, прикордонників та міліції. Дана інформація про кількість розкуркулених та депортованих селян Поділля на нашу думку є неповною та суперечливою. В статті ставиться завдання, покладаючись на наявний архівний матеріал показати масштаби на характер депортації розкуркулених селян на прикладі 3 районів: Полонського, Шепетівського та тогочасного Плужнянського.

В кінці 1929 р. партія більшовиків відмовилася від НЕПУ і перейшла до політика комуністичного штурму з примусовою продрозкладкою, заборонаю торгівлі, картковою системою для міського населення, експропріацією (розкуркуленням) найбільш

заможних селянських господарств.

На листопадовому пленумі ЦК ВКП(б) ухвалив постанову «Про сільське господарство України і про роботу на селі», де зобов'язали Україну в «найкоротший строк впровадити колективізацію, показати приклад іншим республікам». Україну було віднесено до групи районів СРСР, де колективізацію планувалось завершити восени 1931-го або на весні 1932-го року. Партійна постанова від 5-го січня 1930-го року «Про темпи колективізації і заходи допомоги державному будівництву» закликала до соціалістичного змагання по організації колгоспів і розглядала сільськогосподарську артіль як перехідну до комуні форми колгоспу. Вже 23-го січня була прийнята постанова «Про заходи проти куркульства» її мета – ліквідація заможної частини селянства, щоб змусити всіх інших селян вступити в колгоспи. До 1-го березня у Україні було примусово колективізовано 62,8% селянських господарств, а на 1-ше червня розкуркулено 90 тис. господарств у 450 районах УСРР.

7 травня 1932 р. постановою РНК СРСР «Про спецпереселенців» було затверджено план виселення куркулів в кількості 38,3 тис. сімей, з них 6 тис. селянських родин з України за Урал. На прохання Ягоди та Кагановича (керівництво ОДПУ), план було перевиконано. Додатково виселено з Чернігівської області 300 родин куркулів «оскільки це єдина область у якої не проводилось розкуркулення». В січні 1933 р. відповідною партійною ухвалою було затверджено «700 селянських сімей з 20-25 сіл Дніпропетровщини на виселку та виключення з партії 50 комуністів для негайного ув'язнення в концтаборах... » там же 400 родин куркулів з Харківської області, а також 40 виключених з партії комуністів – на північний Урал. З жовтня 1933 р. для 9546 родин українських куркулів адресою депортації став сумнозвісний Біломорсько-Балтійський канал. Поетапні розкуркулення та депортація селян здійснювалась і в 1934 р. Підставою для виселення став лист ЦК від 14-го вересня, в якому дозволялося застосовувати репресії проти осіб, які злісно не виконували свої зобов'язування із хлібоздачі та є більш заможними. Прийняте 31-го жовтня рішення Політбюро «дозволялося виселяти з прикордонної смуги УРСР від 300-1000 сімей одноосібників». 27-го

грудня на засіданні Політбюро в чергове було розглянуте питання, НКВС зобов'язувалося вислати із західних прикордонних округів у східні райони України 2000 антирадянських сімей та переселити одночасно 7-8 тисяч господарств ненадійного елементу.

Перехід до суцільної колективізації в Україні проводився в основному із застосуванням адміністративних заходів. Курс на насадження колгоспів та радгоспів у сільському господарстві, розкуркулення, грабіжницька хлібо-заготівля створили нестерпне становище на селі. Примусово створювалися ТОЗи – товариство спільної обробки землі, комуни, сільгоспартілі, що привело до зростання селянського опору. Селяни говорили, що комуни це чума для нас. Побойовання можливості воєнної інтервенції проти держави зі сторони Польщі спонукало партійне керівництво до репресивних заходів проти заможних селян, які підкріплювалися відповідними законодавчими актами. Для упередження протестних виступів проти розкуркулення до 9-го лютого 1930 р. було арештовано 11685 осіб. Більше половини територій України було визначено, як місце суцільної колективізації – 309 районів. Згідно наказу ДПУ УРСР від 11-го лютого №4472 до кожної округи прикріплювалися війська прикордонників та школи міліції, а в районах формувалися особливі загони з озброєних комуністів та комсольців. 20-го лютого 1931 р. на засіданні Політбюро партії більшовиків було затверджено план розкуркулення в Україні – передбачалося депортувати до 300000 сімей. За 39 днів, з 1-го червня по 9-те липня за межі України було виселено 31655 сімей, а це 131409 осіб (71 ешелон) при плані 30000 сімей. Ще 19000 чоловік було арештовано органами ОДПУ у березні місяці. Так, протягом 1930 – 1931рр. з України було примусово вивезено 63817 сімей на заслання [1, арк. 336], які не бажали вступати в колективні господарства. На підставі Постанови ЦК КП(б)У від 20-го грудня 1934 року «Про переселення з прикордонних районів німецького та польського населення» до Сибіру в січні 1935-го року депортували близько 40000 осіб. З 1-го по 9-те лютого було депортовано у спецпоселення Біломорсько-Балтійського комбінату 2000 родин у кількості 8678 осіб. 23-го січня 1935 року політбюро ЦК прийняло чергову постанову «Про переселення з прикордонної лінії 8300 господарств в зв'язку з оборонними міркуваннями...» в розрізі

якої 2835 господарств, як політично ненадійні [2, арк. 1] виселялись з території Вінницької області (до вересня 1937 р. Хмельниччина була у складі Вінницької області). Фактично було виселено 8329 сімей або 38892 особи, з них 2866 сімей поляків, 1903 сімей німців, 3434 сімей українців, 126 інших сімей. Ще пізніше, 16-го листопада, була ухвалена постанова «Про переселення 1500 польських сімей з прикордонних районів Вінницької області». Маховик депортації селянства був запущений.

Що ж стосується рішення про переселення з прикордонної зони території «укріпрайонів» Вінниччини, то вже 25.01. секретарі райкомів партії отримали виписки зі сумнозвісного протоколу №30, де чітко була визначена причина депортації «...пояснити переселенням, що вони переселяються у віддалені райони, як такі, що не проявили себе у зміцненні кордону, та колгоспного ладу» [3, арк. 4]. В той же час наголошувалося, що радянська влада надає пільги, а одноосібникам можливість вступити у колгоспи. При цьому заяви про вступ можуть приймати начальники ешелонів, під час етапування з пізнішою передачею у відповідні колгоспи на новому місці проживання. Переселенням дозволяли вести з собою худобу, птицю, інвентар, особисте майно та продукти (хліб, картопля, овочі і т.д.), а також пресоване сіно та дрова для палива [4, арк.5].

Переселення (депортація) стосувалася Полонського, Шепетівського, Любарського, Держинського, Славутського, Летичівського, Заславського, Проскурівського, Ляховецького та Городоцького районів.

Вже через 2 дні, 25 лютого секретарю Полонського райпарткому Руню Вінницький обком партії визначив на переселення в сімох селах 180 господарств з резервом (+32 двори). В основному були вибрані населенні пункти, в яких ступінь колективізації складав 30-70%, де проживало українське, польське, єврейське, німецьке населення (одноосібники, і так звані куркулі (див. табл.).

Назва населеного пункту	кількість		національність			депортовано	
	дворів	населення	українці	поляки	євреї	господарств	населення
Горошки	992	3662	3217	430	15	50	117

Буртин	262	2702	530	2172	78	25	113
НовоПолонне	712	2157	2007	150	—	30	137
Новоселиця Польська	306	1341	—	1341	—	15	62
Лодзянівка	124	572	117	1451	4	20	98
Тиранівка	237	1872	1872	—	—	20	112
Котелянка	347	1255	1041	210	14	20	70

В підготовлених списках було включено 60 чоловік, що служили в петлюрівській та білій арміях, 193 чоловіки, як куркульські елементи, а також сім'ї: 113 поляків, 94 українців, 1 чеська, 89 – одноосібників та 91 сім'я колгоспників. Серед депортованих нараховувалось 339 дітей до 16 років [5, арк. 125]. В свою чергу, для зміцнення колгоспів прикордонної полоси, планувалось допереселити 110 господарств з числа «кращих колгоспників ударників Київської та Чернігівської областей» [6, арк. 2].

Керівництво цією роботою ЦК партії безпосередньо покладало на районні комісії у складі: секретаря райкому партії, голови РВК, голови комісії ЦК і начальника відділу НКВС (в даному випадку Руня, Малютіна, Варфоломеїва, Оксса). Відповідно були визначені члени обласної комісії – Чернявський, Соколинський, Піонтковський, яких обком відряджував у розпорядження райкомісій, їх потрібно було використовувати для підготовчої роботи по депортації. Крім того, з Києва направляли мобілізованих спеціально для цієї цілі робітників, яким райкомісії зобов'язанні всіяко сприяти в складанні списків господарств по депортації селян. Якість списків повинна забезпечити виселення тих елементів, знаходження яких у районах неможливе [7, арк. 7]. Особлива увага зверталась на «цілком таємну та конспіративну роботу». Зобов'язати районні комісії оголошувати господарства про переселення не раніше, як за 7 днів до дати відправки з району «передбачивши живе тягло, автотранспорт та необхідне паливо, намітивши маршрути, обминаючи великі населенні пункти, забезпечивши охорону» [8, арк.8]. В той же час вселяти допересельців з Чернігівщини планувалося в першу чергу у ті села та колгоспи, звідки буде проведено масове та суцільне виселення. Рекомендували поселяти не менше 7-10 сімей, при цьому, отримавши

погодження з прикордонним загоном та військовими відомствами. Частину приміщень переселенців, які знаходилися близько до кордону, по рішенню НКВС зносилися без компенсацій, все інше залишалося безкоштовне для допереселенців. Що ж стосувалося допереселенців-ударників на Полонщину, райком зобов'язувався оточити їх особливою увагою. Малося на увазі – переселенці подоляни залишати хати, клуні, хліви, посіви для допереселенців, приміщення необхідно було відремонтувати. Крім того, потрібно було заготовити паливо на зиму, фураж для коней, корів, а також встановлювалася жорстка охорона всіх будівель, які залишають депортовані. Була підключена облспоживспілка, яка виділяла спеціальний фонд товарів в першу чергу для обслуговування колгоспників-ударників з розрахунку на одне господарство: 2 пари взуття, 2 кілограми мила, 5 пачок махорки, 10 метрів матеріалу сатину, 1 кг цукру, 3 літри гасу та 100 карбованців на придбання готової одежі.

Особливий сектор ЦК(б)У 29.01. прислав на місця план відправки ешалонів з Полонського району, з якого випливало, що місцем погрузки селян визначено станцію Полонне, а поселення – «бараки тупіка гранітних кар'єрів.» Сама ж відправка людей планувалась 23 лютого – 95 сімей, 24 лютого – 85 сімей в Дніпропетровську область. Термін перебування в дорозі складав 3 дні, станції розгрузки значились відповідно Шарівка і Понтаєвка. Серед відповідальних за села працівники: Геллер, Трегубов, Винокур, Айзенберг і тд. З цього приводу з 4-го лютого по 15-те березня 1935-го року відбулося у Вінниці 10 засідань обласної комісії. На першому засідання було визначено кількість допереселенців з Київської і Чернігівської областей у складі 918 господарств. Для депортованих з Поділля встановлювалося обмеження по вивозу кількості зерна, картоплі, овочів. Господарства зобов'язувались здавати в пункти прийому до 2 т. продукції з можливістю компенсації по місцю прибуття в Дніпропетровській області.

Мобілізованих партійних діячів для підготовчої роботи було недостатньо, тому по мірі звільнення від роботи в одних районах їх «перекидали» в інші. Про «добровільність» переселення селян годі було й говорити. Свідченням того були факти, про вилучення

паспортів у переселенців – однак свавілля було вчасно припинено. У списки депортованих ні комсомольці, ні члени партії не попадали. При цьому, в кожному селі проводилися збори колгоспного активу, на яких шельмували переселенців за те, що не вступали в колгоспи і що вони вороги радянської влади. З метою забезпечення революційного порядку та охорони переселенців, попередженню втечі селян за кордон у всі ці райони були відрядженні 14 оперативних працівників НКВС, прикордонники. Паралельно створені оперативні групи міліціонерів в кількості 110 кінних та 50 піших чоловік, резервна група у складі 100 чоловік, на Понінківській паперовій фабриці сформована група з 15-ти міліціонерів [9, арк. 87]. В цей час на кордон було перекинуто додаткові маневрені групи та навчальні військові підрозділи. Перед командуванням військових об'єднань №99 та №52 поставлено завдання – на час підготовчих робіт по переселенню вести «тактичні» заняття в Любарському, Дзержинському та Летичівським районах, де були заворушення селян.

Районні комісії кожні 5 днів інформували ЦК партії про обстановку на місцях. Що стосувалося допереселенців, то в день прибуття владу на місцях зобов'язано всіх дітей негайно зарахувати в школи (на Полонщину було виділено не менше 2000 зошитів та олівців). Стояло завдання – забезпечити дітей гарячими сніданками та матеріальною допомогою за рахунок міського бюджету. Всіх неграмотних дорослих зобов'язували навчатись у весняний період. Що ж стосується санітарно-медичного обслуговування, то цією роботою відав представник комісії Піонтковський. За кожним ешеленом був закріплений 1 лікар та 2-3 помічники. Для прикладу: за Полонним – Бідер, Шепетівкою – Дробніс, Любаром-Гуртфінкель, Заславом – Зусман, Проскуровим – Гельтман.

6-го лютого ЦК партії надіслав на місця кінцевий план відправки ешелонів, адреси депортації були змінені на Ново-Пражський район Дніпропетровської області та визначені села – замість Шарівки – Куцовка (Понтаївка залишилася). Планувалася компенсація депортованим по виплатам: за один гектар оранки на зяб – 18 карбованців, оранки під культури – 23 карбованці, за посів на зиму – від 18 до 80 карбованців в залежності від довідки райземвідділу. Розрахунок за трудовні нараховані в 1935 р.

планувалося проводити по приїзду на нове місце [10, арк. 87]. Щоб зацікавити переселенців до вступу в колгоспи на Дніпропетровщині встановлювались пільги:

- зняття всіх недоїдок по сільськогосподарському податку;
- повністю звільнення від сільськогосподарського податку та

культзбору

- зняття 50% страхових внесків за 1935 р.;
- звільнення від поставок молока та м'яса;
- для тих, хто не бажав вступати в колгоспи, пільги не передбачалися, була лише одна поступка – зменшення податку на 50% по м'ясу за 1935 рік;

В процесі підготовки до переселення одночасно була проведена робота по усупільненню корів селян, які недавно вступили в колгоспи. Адже на основі статуту колгоспник мав право тримати лише одну корову, а у багатьох, хто вступив в колгосп було по 2–3 корови. 13 лютого постановою Вінницького обкому затверджено 2800 господарств по переселенню на Дніпропетровщину і 1010 господарств, завербованих у Чернігівській області на Поділля. З метою запобігання втеч колгоспників-ударників влада на місцях зобов'язувалася давати таку роботу «яка товаришам була знайома». 20-го лютого перший ешелон з Вінницької області з переселенцями було відправлено зі Славутського району. Як відмічав в інформації секретар обкому Чернявський В. «погрузка проведена організовано без всякої затримки».

В Полонському районі до оголошення про переселення приступили 24 лютого Перші збори проводилися лише за участю членів партії, комсомольців та активістів, на яких підтримували виселення одноосібників та куркулів. На зборах обговорювали кожну кандидатуру, реакція активістів була: «правильно», «давно вже пора йому подальше від кордонів», «бандит», «а цей добрий кулацюга», «добре підібрали». Було багато виступів незадоволених колгоспників «що мало переселяють, бо села сильно засмічені класово чужими елементами, яким не можна довіряти кордони». Наголошували про вороже відношення переселенців до радянської влади, проведення контрреволюційної агітації, «багато ще ворогів не занесено в списки переселенців, що багато не виправдали довіру радянської влади і не

зміцнювали колгоспи і що радянська влада, переселяючи їх, дає можливість на новому місці себе виправдати.»

Переселенці реагували на критику – «Зрозуміло чого нас переселяють, ці будинки потрібні для комсомольців, а виселяють то чесних людей» (село Войцехівка Чук Ганна). Донька Івана Пробатюка заявила голові Тирновської сільради, що накладе на себе руки. В селі Горошки селяни говорили – «скоро кінець національній політиці, закриють польські школи, вже ліквідована районна польська газета, а нас поляків-вчителів в любую хвилину можна вислати, тому, що влада з народом робить, що хоче. Радянська влада все зруйнувала – народ бідує». З цього ж села учителька Макарович говорила – «в Теофіпольському районі вже закрили всі польські школи і ліквідували польські сільради. З Проскурова перевели всі інститути і технікуми, а їх місце займає військо, все це говорить про те, що буде війна». В Ново Полонному в колгоспі було виявлено конюха, в минулому активного петлюрівця, який «погано відносився до колгоспного коня, а також бригадира, що підривав трудову дисципліну. Цих людей включили в списки переселенців». Селянин Шкварун в минулому петлюровець – «в мене в жилах тече чорна мужицька кров, лише одна провина, що Керенський зробив мене офіцером». В той же час факти непокори населення офіційно, попри заборону та секретність інформації, про виселення, фіксувалися відповідними органами. Для прикладу: в селі Мозорки Заславського району - три брати Озимовські побили голову колгоспу та комсомольця, залякували активістів. У Волочиському районі село Петереса, депортовані розпускали слухи, що після них буде виселено все село. В селі Лодзянівка переселенка Островська – «з чим я поїду на чужину, що скажете дітей мені подушити»; Богінський Казимир – «я поїду, но діти пропадуть»; по селу розповзаються слухи про погані матеріальні умови в селах Дніпропетровщини. Переселенець Левицький говорив – «нас переселяють не тому, що ми являємося неблагонадійними, а тому що в районі куди нас переселяють в 1933 р. 90% населення вимерло від голоду». В окремих випадках люди говорили про необхідність вступу в колгосп, бо радянська влада всіх одноосібників, як своїх ворогів вишле на північ. «Зараз по всьому Союзу йде наступ на одноосібника» – село Горошки Боцман.

Пятницький Томаш заявив «коли я взнаю, хто мене вніс в список по переселенню, то я його вбю.» Гавронський «а чому не переселяють євреїв?». Сідорський з села Горошки «все це робить жидівська влада, щоб помститись нам за службу в Петлюри.» с. НовоПолонне колгоспник Олійник «народ не буде боротися за радянську владу, бо дуже багато обіжених. В польських селах ходили чутки, що радянська влада мстить полякам за вбивство Кірова, поляком Миколаєвим». В цей час мобілізований ЦК партії Волков залишив в одній з селянських хат Шепетівського району списки переселенців і секретна інформація стала відома населенню завдовго до встановлення терміну оповіщення. За халатне відношення останнього відізнавали з роботи і притягнули до партійної відповідальності.

Тим часом вербування добровольців селян в Чернігівській області проходила незадовільно. Так, згідно списку колгоспників переселенців, затверджених комісією Чернігівської області, 55 родин було завербовано в 23 селах області, найбільше по 3–4 сім'ї з сіл: Сеньківка, Велика Городня, Здраговка, Мошенка, Конотоп, Дубравне, з інших сіл – по одній родині [11, арк. 93]. Декілька раз мінялися дати відправки ешелонів. План транспортування колгоспників ударників, розроблений ЦК був складений без врахування термінів переселень з районів Вінницької області. Так, у Летичівському районі – виселення закінчили 06 березня, а розселення розпочато 11 березня, відповідно в Любарському – 10.03. – 16.03. Таке рішення поставило райони в умови, коли вони не змогли серйозно підготуватися до переселенців.

На початку березня на місця був розісланий лист Постишева про факти куркульської агітації проти переселення в райони Вінницької області, в якому також ставилися завдання пришвидшення приїзду ударників до початку весняної сівби.

А яка ж реальна ситуація була на Полонщині? Згідно інформації партійних органів показники по колективізації в селах становили: 1932 р. – 63%, 1933 р. – 75.4%, 1934 р. – 84%. Фактично в багатьох селах реальна картина колективізації була зовсім іншою: Понінка – 46.7%; Горошки – 51%; Мала Лабонь – 47%; Забоління – 71.7%; Польська Новоселиця, м. Волянськ – 72%; Адамів – 76% [12, арк. 54]. Земельні площі під посіви в районі становили 36265 га. Колгоспів було 27, а поза МТС – 20. В 1934 р. урожайність цукрового

буряку становила 60 ц з га, жита – 7 ц з га, пшениці – 12.5 ц, овесу – 11.5 ц, ячменю – 12 ц з га. На протязі року проведено недостатню механізацію сільського господарства, закуплено 27 жаток, лобогрійок, 11 сівалок. В колгоспах нарахувалося 5067 коней, з них 4321 в одноосібників, а реально робочих коней в колгоспах було лише 85 голів. В зв'язку з зміцненням колгоспів, більша частина коней одноосібників «перейшла» в їх користування – забрано 2678 голів «максимальний приріст за рахунок усупільнення робочих коней.» Що стосується великої рогатої худоби, то люди неохоче розставалися з годувальниками сімей: корів в колгоспах нараховувалося 457 од., в колгоспників вдома – 4483 од., в одноосібників 3018 од.

На жаль на 04.05. 1948 р. в справі було підшито 110 листів інформації, а 22.04.1957 р. залишилося 34 – зникло 76 листів. Які вони були за змістом сьогодні можна лише здогадуватись. З куцої інформації, що залишилася дізнаємося, що під час голодомору 1932-1933 рр., частина керівників рятували людей. Так, в селі Велика Новоселиця «член партії, зав школою допустив нищення 7 телят (рятував учнів, авт).» Подібна ситуація була в селах: Буртин, Горошки, Кіпчинці ... Як відмічав Пленум райкому партії «через притупленість класової пильності, ворожі елементи, куркулі і петлюрівці, скориставшись слабкістю провели свою ганебну роботу – знищення поголів'я тваринництва: коней – на 1279, корів – на 947, свиней – 625, зовсім зліквідовані вівці, кролі і птиця [13, арк. 120].

Переселення було проведено в семи з 28 сіл та розцінювалось, як «міроприємство по очистці прикордонної полоси від антирадянських елементів та осіб, зв'язаних з Польщею, в зв'язку з неминучою війною на заході» – з інформації від 06.03. НКВС [14, арк. 120].

В основному сім'ї переселенців склалися з 3-5 осіб, однак були і великі сім'ї. Наприклад, село Тиранівка: сім'ї Дідковського – 15 чоловік, Бортюк, Цибулі, Крисюка, Якимчука, Бортика, Пробатюк – по 8 чоловік (з них 6 дітей).

По графіку, перший ешелон, що відправлявся 03.03. о 19:00 на ст. Куцовка мав об'єднувати 41 критий вагон, в тому числі 17 вагонів для людей, 7 платформ, 19 – для тварин, 11 – для вантажів та 1 вагон – супровід для охорони.

Для другого ешелону, що відправлявся 04 березня о 19:00 на станцію Понтаївка виділялося 34 критих вагони, з них 16 для людей, 14 для тварин, 9 – для домашніх речей, 6 платформ і 1 вагон для охорони. Однак при погрузці переселенців вагонів виявилось недостатньо – додатково виділено 2 вагони першому і 8 – другому ешелонам. По вечірній інформації 04 березня «ніяких непорозумінь та ексцесів не було, три чоловіки захворіли, їх розмістили в міську лікарню і 2 людей (Муравський з с. Горошки і ще один не відомий) втекли».

Якщо депортовані з Вінниччини могли розраховувати лише на свої власні кошти при купівлі хлібу на станції (з розрахунку 6 кілограм на одну сім'ю за готівку) та одержі, то для допереселенців виділялися кредитні кошти, включно на ремонт та устаткування кожного будинку. Хоча траплялися і непорозуміння між районною та центральною владами. Для прикладу, Полонський район звернувся з додатковим фінансуванням та фуражною допомогою для ударників, на що отримав категоричну відмову. Рішенням вищестоячої комісії було відмічено, що «секретар Рунь не зрозумів вказівок про необхідність утворення відповідних умов для до переселенців, звернення визнати як несерйозне» [15, арк. 93].

14.03. по новому календарному плану підтвердилася відправка з Ічні та Городнянки по 55 господарств на Поділля. Кожній сім'ї надавалися відповідні пільги, а також виділявся посуд та по 1 центнеру зерна.

В інструкції по прийому колгоспників-ударників першим пунктом стояло «недопущення надмірного розпиття алкоголю завербованими» (отримавши підйомні кошти відбувалось святкування приїзду, при цьому села були оточені прикордонниками, щоб ніхто не втік). Поряд з цим переселення визвало небачений вступ одноосібників у колгоспи, люди не бажали покидати рідні місця. Наприклад, на протязі останньої неділі по селу Горошки в колгосп вступило 100 господарств. Аналогічна ситуація була по іншим селам [16, арк. 116].

Що стосується переселення з Шепетівського району, то дії влади були визначені відповідною постановою та вказівками партійних функціонерів. Деякі заходи і на сьогоднішній час

викликають подив про «організований підхід» та проведення прийому допереселенців. Села та хати, куди вселяли допереселенців, потрібно було прикрасити лозунгами, повісити портрети вождів, влаштувати дитячі ранки на станціях прибуття – Майдан Вила та Шепетівка, організувати кімнату матері та дитини. Колгоспи зобов'язували привезти молоко дітям та продукти, а також мобілізувати комсомольців, профспілки і зустрічати гостей з духовими оркестрами(військові гарнізони), організувати вечір зустрічі приїжджих зі старими колгоспниками, з постановкою картини чи спектаклю[17, арк. 4]. На Шепетівщину переселялися жителі Бахмацького району, сіл: Красне, Корбутівка, Нові Млини, Обмачево, Городище, Матіївка, Пальчики, Горохово, Атюша, Митчинки, Курінь, Варварівка, Красилівка – загальною чисельністю 120 сімей та жителі Березнянського району, сіл: Леніно, Синява, Бігаць, Городища, Семенів, Гусав, Березань – 30 сімей. Поселення 150 колгоспних господарств планувалося наступним чином в:

Дерманську сільську раду – 37 (47) господарств

Михайлючку – 21

Цмовську – 16

Мальованську – 8

Траулінську – 12

Хролінську – 10

Городищенську – 18

Городнявську – 12

Судимонтовську – 16.

Такий розподіл базувався на основі даних з яких впливало, що з Дермавки виселяли 47 сімей, колгосп в своєму розпорядженні мав 1400 га землі, велику племену ферму в 300 корів, 49 свиней та 140 коней. Село колективізовано, вважалося німецький національним, хати були добротні, працювала школа семирічка.

Село Михайлючка – на 110 дворів мало 528 га землі, на фермі – 74 корови та 59 коней. На території знаходився великий державний керамічний завод, який був для колгоспників джерелом додаткових доходів, село – національно німецьке.

Село Цмовка нараховувало 123 двори, з них лише 3 одноосібних, 628 га землі, 65 голів рогатої худоби та 84 коней.

Колгосп мав свій цегляний завод, що випускав вогнетривку цеглу, обладнаний на 400 чоловік клуб. При хутірській системі в основному проживало польське населення.

В селі Мальованці – 233 господарства, 741 га землі, 167 корів, 110 коней. В колгоспі працювала гончарня та цегляний завод, за 1934 рік трудодень в коштах складав 250 крб. На той час це були чималі гроші: для прикладу, трудодень в селі Городнявка складав 3 крб. 50 коп. В селі проживали в основному поляки, хуторська система.

В село Судимонд нараховувалось 304 господарства, 26 корів, 30 коней, цегляний завод, частина населення об'єднана в промколгосп «Шамот». В порівнянні з сусідніми селами вважалось культурно відсталим, національно польським.

Село Городнявка – 155 дворів, в колгоспі, 3 одноосібних господарства. Землі – 658 га, 106 корів, 91 кінь. 30% населення проживало на хуторах, 70 – компактно.

Село Траулін: всього дворів 217, 983 га землі, більша частина якої засівалася цукровим буряком, 72 корови, 8 свиней, 158 коней. До грудня 1934 р. 45% населення вступило в колгосп.

Село Хролін вважалось допереселенським в 1932 р. допереселено 10 сімей, всього 175 дворів, 877 га землі, 129 корів, 114 свиней, 124 коней. Українська семирічка та обладнаний клуб.

325 корів нараховувалося в селі Городище, 3 одноосібника, землі 1296 га, 35 корів, 48 свиней, 213 коней. На території сільської знаходився санаторій НарКом охорони здоров'я на 300 чоловік (в приміщенні монастиря, який був побудований в 1782 р. власниками князями Любомирськими для монахів Римо-Католицького Кармеліцького ордену). Колгосп мав 2 ставки та 10-річку.

Відповідно з 14 населених пунктів Шепетівщини були переселені подоляни. В архіви Хмельницької області в наявності є списки та характеристики на переселенців-подолян, з яких видно, що були депортовані: польське населення сіл Городнявка (16 сімей – 62 особи), Мальованка (14 сімей – 61 особа), Цмовка (24 сім'ї – 126 осіб), Городище (25 сім'ї – 81 особа), Судимонд та хутір Добрий (34 сім'ї – 153 особи); німці та поляки з Михайлючки (29 сімей – 151 особа), Дерманки та хутору Антоніка (47 сімей – 197 осіб) та Шепетівки (Василева Гребля, Косецьке поселення, Залізничний вузол – 48 сімей

та 190 осіб, в тому числі дві сім'ї чехів, одна євреїв, одна німців, одна поляків). Були підготовлені відповідні характеристики в яких зазначалося по якій причині виселялися: «...куркуль, розкуркулений, був на засланні, вороже налаштований проти радянської влади, за кордоном має родичів, активний петлюрівець, має зв'язок з бандитським елементом, має намір нелегально втекти за кордон, активний учасник волинок...» Серед відомих особистостей – Микола Дзюба - охоронець Петлюри; Василь Линник – повітовий комісар; Франц Чижевський – командир загону армії УНР. Провини німців переселенців перед радянською владою: «...куркуль, бандит, виключений з колгоспу, отримувач гітлерівську допомогу...» Що стосується характеристик-рекомендацій колгоспників-ударників з Чернігівської області: «...служив в Червоній армії, по соціальному стану бідняк, виробив стільки-то трудовнів, родичів куркулів немає, майна немає, немає нічого...» Ешелони з переселенцями були відправлені згідно плану - 26-го та 28-го лютого. Через 4 дні 1-го і 2-го березня 1935-го року, на станціях вивезення Сахновщина та Кишчівка прикордонники та працівники НКВС зустрічали подолян на новому місці проживання.

В цей час був утворений з частин Заславського району новий Плужнянський район, який «попав» під репресивні заходи радянської влади в травні – червні 1936 р. РадНарКом Союзу прийняв відповідну постанову за номером 776-120 с. 28-го квітня «Про виселення з УСРР і господарське облаштування в Каргандинській області Казахської АСРР 15 тис. польських і німецьких господарств» – під поселення що створювали частини НКВС депортації підлягало 45 тис. осіб. Згідно постанови переселенців з України направляли на вільні землі Летовочного, Червоноармійського і Тарангульського м'ясогоспів Карагандської області Казахстану з розрахунку від 25 га землі на одне господарство. Земля – чорнозем, на якій можна вирощувати культури, подібно як на Поділлі: пшеницю, овес, ячмінь, просо, горох та городину. Переселенці – українці, поляки та німці, що не проявили себе у зміцненні радянської влади та колгоспного ладу. За кожним населеним пунктом Плужнянського району був закріплений уповноважений від райпарткомітету, який починаючи з 28-го травня і до закінчення роботи без відома райкому не мав права покидати село.

Кожному вручили пам'ятку, яку по закінченню роботи потрібно було негайно повернути в райком та списки по переселенню. На 18-ту годину вечора було зібрано активістів села (комуністів, комсомольців, інтелігенцію) для наради на якій пояснили, що завдання по «обороздатності держави та зміцнення кордону... переселення всіх тих, хто не виправдав довіру радянської влади і не проявив себе у зміцненні кордону та колгоспного ладу) [18, арк. 54]. Активістам було роз'яснено, що переселенців відправляють в Казахстан, їм надається ряд пільг і можливість на новому місці проявити відданість Радянській владі та колгоспному ладу. Списки переселенців не оголошували, попередили актив, що їх зачитають пізніше.

На другий день, 29-го травня, згідно списку активістів о 8-мій ранку проведено другу нараду, на якій повторно, ще раз зачитали ту саму інформацію та оголосили списки переселенців (за виключенням сіл Хотня, Хотня друга, Старо Гутиська, Малі Радогосі, Сторонице). Ці списки оголошувались окремо кожному активісту, за яким було закріплено по 2-3 родини і по приходу усіх разом в сільську раду розпочинаючи з 10-тої години ранку. З метою уникнення бунтів збирали по 2-3 голови сімейств, оголошували їм про переселення і «що радянська влада надає можливість їм справитися... одноосібникам можливість вступити в колгоспи») [19, арк. 61]. Виїзд до Казахстану через 5-6 днів.

На травень 1936 р. в районі було 15984 особи працездатних, з них 6722 чоловіки, 7571 жінка та 1671 підліток. В колгоспах нараховувалося 4098 коней, 1857 коней поза МТС та 756 коней знаходились в господарствах одноосібників. На весь район був один комбайн, 21 молотарка, 24 трактори, 6 сінокосілок, 2 снопов'язалки, 10 луцильників та 1 картоплекопач. Більшість робіт виконувались вручну та кіньми. За інформацією в 1935 р. було посіяно та зібрано озимого жита 9336 га, пшениці 1236 га, ярої 586 га, ячменю 3393 га, овесу 3744 га, гречки 1740 га, гороху 1449 га, картоплі 3373 га, цукрового буряка 254 га, коноплі 169 га, маку 65 га, городини 919 га. Близько 1000 га озимого жита на пшениці загинуло [20, арк. 14]. Депортация проводилася з сіл:

Старо Гутиська – 33 господарства;
Ново Гутиська – 21 господарство;

Радогоща – 16 господарств (180 чоловік);
Борисов – 29 господарств (134 чоловіка);
Плужне – 19 господарств (99 чоловік);
Білотін – 13 господарств (52 чоловіка);
Стороничі – 38 господарств (191 чоловік);
Михайліка – 52 господарства;
Камянка – 23 господарства (110 чоловік).

Дані про переселенців сіл Дзвонки, Курянки, Окніни, Добрин, Мала Боровиця, Загорці, Хотень відсутні в матеріалах справи.

Для організації роботи були направлені активісти з Антонінського району – 9 чоловік, Грицева – 11 чоловік, села Коритного – 3 чоловіки, села Мякоти – 8 чоловік, Теофіпольського району – 6 чоловік.

Декому з селян, які вступили в колгосп, виділяли на їхню долю коней, воза та упряж. Переселенців попереджали про обов'язковість заготівлі на 7-10 днів печеного хліба та інших продуктів. За хати, хліви на інші господарські будівлі компенсації не видавались, так як на новому місці «поселенці отримають хату обладнану і необхідну госпбудову» [51, арк 69]. До дня від'їзду необхідно було випрати білизну, сплатити борги державі та провести санітарну обробку тварин. В села не допускали жителів з інших населених пунктів, незважаючи на родинні стосунки «... прийняти всі міри та в ніякому випадку не допускати ворожих демонстрацій, як зі сторони переселенців так і співчуваючих... бажаючих демонстративно виступити – негайно арештовувати та відправляти в райвідділ НКВС» [21, арк. 62].

Кожен уповноважений щоденно до 16:00 направляв інформацію в райком партії через довірену особу. Голови колгоспів та селищних рад під особисту відповідальність брали кожну хату переселенця на облік, виставляли охорону, щоб «... не виймали вікна, виривали підлогу, знімали двері, розбирали печі...» [22, арк. 63].

З інформації уповноваженого Єрусевича по селу Малі Радогощі секретарю райкому партії Щукіну від 10-го червня 1936-го року дізнаємося «... що з переселенцями проведений повний розрахунок за трудовні 1934-го, 1935-го та 1936-го років. За посіви на садибах і за телят колгосп виплатив 8500 крб. Щоб запобігти втечі до

кожної сім'ї закріплено по одному активісту, а до такого як Поплавський два активіста» [23, арк. 67]. З колгоспу також виділено 7 коней та 3 вози. Кожний переселенець грузив свої речі, шуму і плачу не було. Лише в день виїзду, деякі плакали, прощаючись з селянами, що залишились [24, арк. 52]. В секретній інформації уповноважену НКВС по селу Азарову наголошувалось, що багаж та тварини відправляти 6-го, а людей 8-го червня, зупинки робити далеко від лісу та населеного пункту, на станції Ізяслав все здати начальнику погруз пункту.

По приїзду селян в Казахстан ситуація не відповідала обіцянкам влади. По дорозі частина людей захворіла та померла, медпункти на місцях створені ще не були, будинки та хліви передавались переселенцям не безкоштовно, а в довгострокову суду терміном до 8-ми років. Правда дозволялося самим будувати поселення, але будматеріали необхідно було придбати за готівку або в порядку виділення довгострокової суди. Посівний матеріал, відпускався по заготівельній вартості як і фуражне зерно в суду терміном 3 роки і тд. Люди на Україну змогли повернутися з Казахстану частково лише в 1960-х – 1980-х роках, а той – після розпаду Радянського Союзу.

Таким чином, проведене дослідження показує, що в 1935 – 1936 рр.. рішенням ЦК партії була проведена чергова хвиля розкуркулення та депортації(переселення) українців, поляків, німців, так званих політично-ненадійних осіб з метою зміцнення прикордонної зони та укріпайонів Вінницької області, створення колгоспів. Виселення проводилося примусово під керівництвом районних комісій під охороною прикордонників, міліціонерів, працівників НКВС. Жертвами репресій ставали одноосібники, куркулі, люди які в часи української революції 1917 – 1921 рр.. боролися проти радянської влади. Документи що зберігаються у фондах ДАХМО підтверджують, що дані питання вивчені недостатньо, потребують детального аналізу архівних матеріалів, запису спогадів та свідчень живих учасників тих подій, висвітлюють білі сторінки становлення радянської влади на Поділлі та боротьбу населення проти примусової колективізації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Енциклопедія історії України : том 2/редкол. В.А.Смолій (голова) та ін. – К:Наукова думка, 2004 р, с.336
2. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХМО) Ф 269. Оп. 1. Спр 156. Арк. 1
3. ДАХМО Ф 459. Оп. 1. Спр 152. Арк.4
4. ДАХМО Ф 459. Оп. 1. Спр. 152. Арк. 5
5. ДАХМО Ф 269. Оп. 1. Спр. 156. Арк. 125
6. Там само Арк. 2
7. Там само Арк.7
8. ДАХМО Ф 459. Оп. 1. Спр. 152. Арк. 12
9. Там само Арк.87
10. Там само Арк.87
11. Там само Арк.93
12. Там само Арк.54
13. Там само Арк.120
14. Там само Арк.124
15. Там само Арк.93
16. Там само Арк.116
17. ДАХМО Ф 459. Оп. 1 Спр. 152 Арк.4.
18. ДАХМО Ф 268. Оп. 1 Спр. 134 Арк. 54
19. Так само Арк. 61
20. Так само Арк. 14
21. Так само Арк. 62
22. Так само Арк. 63
23. Так само Арк. 67
24. ДАХМО Ф 268. Оп. 1 Спр. 134 Арк. 52

Галатир В.В.,
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ІСТОРІЯ ПРОСКУРІВСЬКОГО ОЛЕКСІЇВСЬКОГО РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА В ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті висвітлено сукупність архівних документів із історії Проскурівського Олексіївського реального училища в 1904-1920 рр., які зберігаються у справах фонду № 57 Державного архіву Хмельницької області.

Ключові слова: Проскурів, Проскурівське Олексіївське реальне училище, освіта, К. Берученко-Мусієнко.

Перші реальні училища з'явилися в Російській імперії наприкінці 1820 рр. і були створені з метою розповсюдження технічних, практично-корисних знань. Пізніше, у листопаді 1864 р. був прийнятий статут, який передбачав 7-ми класну систему освіти на рівні класичних гімназій. Метою реальних училищ було проголошено здобуття загальної освіти та підготовку до вступу у вищі навчальні заклади. Ця освіта була доступна для дітей всіх соціальних станів та віросповідань і мала однакову з класичними гімназіями адміністрацію та програму. В 1871 р. реальні гімназії було перейменовано в реальні училища, а на слідуючий рік їм надано зовсім іншу структуру. Метою освіти в цих училищах проголошувалось здобуття загальної освіти, пристосованої до практичних потреб і придбання технічних знань у сфері торгівлі і промисловості.

За статутом 1872 р. реальні училища склалися з 6 класів. У перших 4-х класах надавалася загальна освіта, а починаючи з 5-го - вивчалися спеціальні предмети. При старшому відділенні допускалось відкриття додаткового 7-го класу для підготовки у вищі навчальні заклади.

Училища існували за кошти громадських організацій, казни та земств. Частково витрати покривалися за рахунок оплати за навчання.

Справи, що відносяться до учбової та виховної роботи вирішувала педагогічна рада, а господарські питання - господарський комітет. При реальних училищах, що утворилися за рахунок земств або громадських організацій, обирався «почесний опікун» строком на 3 роки, який контролював хід управління і стан училища у господарському відношенні. Особи, що успішно закінчили повний курс з атестатом, допускалися до іспитів у вищі навчальні заклади. В реальні училища приймалися представники всіх верств населення, але переважно в них навчалися діти, батьки яких працювали в торгівельно-промисловій галузі.

В 1897 р. для зменшення напливу «реалістів» до вищих навчальних закладів, міністерство народної освіти видало наказ допускати у додаткові класи дітей, що мають у середньому не менше 3,5 бали і направляти випускників на державну службу. З 1887 р. число учнів з євреїв не повинно було перевищувати 10% в місцях їх осілості, 5% в інших місцях і 3% в Санкт-Петербурзі і Москві. Плата за навчання встановлювалась від 70 до 25 рублів.

Завдяки голові Одеської судової палати Б. Вітте, в 1900 р. було прийнято рішення про організацію в м. Проскуріві реального училища. Незабаром на вул. Старобульварній розпочалося будівництво двоповерхової споруди нового навчального закладу. В 1904 році будівництво першого реального училища, названого на честь спадкоємця російського престолу цесаревича Олексія, завершилося. Проскурівське Олексіївське реальне училище було відкрито з 1 липня 1904 р. Першим його директором став колишній інспектор Полтавського реального училища статський радник Климентій Іванович Берученко-Мусієнко, який пробув на цій посаді до 1 жовтня 1907 р. На 1 січня 1912 р. в училищі налічувалося 16 вчителів і 294 учнів. В 1915 р. училище було евакуйоване у м. Єлизаветград, але незабаром повернуто до м. Проскурова.

У відповідності з «Постановою народного комісаріату освіти УРСР» від 4 липня 1920 р. всі гімназії, реальні училища, міністерські, земські і церковно-парафіяльні, загальноосвітні школи були ліквідовані. Було ліквідовано також і Проскурівське реальне училище [1].

Документи із історії училища сьогодні зберігаються у 37 справах фонду № 57 «Проскурівське Олексіївське реальне училище» й охоплюють період 1904-1920 рр. За складом та змістом документи фонду можна поділити на групи: розпорядження міністерства народної освіти та обіжники опікуна Київського начального округу, відомості щодо розподілу уроків, випускних іспитів, успіхів учнів в навчанні, бухгалтерські документи (відомості на видачу заробітної плати, асигновки), заяви, атестати, свідоцтва учнів, особові справи та формулярні списки вчителів. У 2000 р. було проведено удосконалення фонду шляхом переформатування. Було відредаговано заголовки, уточнено крайні дати частини справ, проведена повну пересистематизацію справ, справи було розташовано в описі у хронологічному порядку та за ступенем важливості, опис передруковано українською мовою, до опису складений науково-довідковий апарат (титульний лист, зміст, передмова, перевідна таблиця).

Проаналізувавши опис справ, дізнаємося про такі наступні наявні документи з історії навчального закладу: наказ з призначення директором училища Климентія Івановича Берученко-Мусієнко, нагородження його орденом св. Володимира, листування з опікуном Київського навчального округу [2]; розпорядження опікуна Київського навчального округу щодо використання коштів, профілактики вірусних захворювань, поліпшення учбового процесу [3]; заяви про вступ до училища, атестати і свідоцтва абітурієнтів [4]; бухгалтерські відомості щодо грошового обігу по кошторисах та спеціальних коштах [5]; рапорти членів господарських комітетів і завідувачів відділеннями щодо перевірки наявності і стану училищного майна, передачі майна училищної бібліотеки [6]; особові справи вчителя німецької мови Вернке Вольдемара Карловича, вчителя підготовчих класів Войцехівського Стефана Андрійовича, вчителя історії і географії Савченко-Бельського Михайла Олександровича, вчителя математики Гофмана Василя Васильовича [7]; обіжники опікуна Київського навчального округу щодо служби в училищній церкві панахиди за Іоана Кронштадтського, виключення учнів з гімназій і училищ без права вступу, відомості про учнів, що живуть не в батьків, їх мораль і поведінку, правила прийому євреїв у

середні навчальні заклади [8]; заяви міщан м. Проскурова стосовно дозволу на відкриття квартир для учнів училища, листування з секретним відділенням Подільського губернатора щодо благонадійності власників квартир [9]; бухгалтерські документи, план прибутків на 1910 рік, проекти штатних розписів [10]; звернення директора училища до Подільського губернатора щодо надання відомостей про моральний стан і політику благонадійності претендентів на звання народного вчителя; заяви, свідоцтва, атестати учнів [11]; відомості щодо організації училища, статистичний звіт за 1911 р., списки службовців училища, довідки видані учням [12]; обіжники опікуна Київського навчального округу щодо іспитів на звання вчителя народних шкіл, служби чиновників та їх нагородження; відомості щодо кількості класів, розмірів класних кімнат [13]; листування щодо обрання і затвердження на посаді опікуна реального училища голови Проскурівської повітової земської управи Кисельова Сергія Івановича, його формулярний список [14]; обіжники опікуна Київського навчального округу щодо прийняття до учбових закладів євреїв у певних відсотках, покращення матеріального стану службовців, нерозповсюдження української літератури у день Шевченківського ювілею [15]; обіжники міністерства народної освіти щодо розширення компетенції місцевих органів у вирішенні питань шкільного житла, обіжники опікуна Київського навчального округу щодо створення трудових дружин; сумісного навчання хлопчиків та дівчаток; список учнів, які загинули на війні [16]; відомості про переїзд училища до м. Єлизаветграда та повернення його у Проскурів [17]; відомості щодо розподілу уроків на 1916-1917 навчальний рік, пропуски уроків вчителями [18]; листування з опікуном Київського навчального округу щодо організації курсів для вчителів з вивчення української історії та мови; списки учнів 6-го та 7-го класів, що закінчили училище в 1917 році [19].

Таким чином, пласт архівних документів що зберігається в справах фонду № 57 «Проскурівське Олексіївське реальне училище» у Держархіві Хмельницької області є достатнім та репрезентативним для дослідження історії навчального закладу у 1904-1920 рр.

Список джерел та використаної літератури:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф. 57. Оп. 1.
2. Там само. Спр. 1. Арк. 1-46
3. Там само. Спр. 2. Арк. 1-129
4. Там само. Спр. 3. Арк. 1-279
5. Там само. Спр. 4. Арк. 1-117
6. Там само. Спр. 5. Арк. 1-50
7. Там само. Спр. 6, 7, 8, 17. Арк. 1-20
8. Там само. Спр. 9. Арк. 1-140
9. Там само. Спр. 12. Арк. 1-103
10. Там само. Спр. 13. Арк. 1-365
11. Там само. Спр. 15. Арк. 1-208
12. Там само. Спр. 18. Арк. 1-129
13. Там само. Спр. 20. Арк. 1-272
14. Там само. Спр. 22. Арк. 1-51
15. Там само. Спр. 25. Арк. 1-239
16. Там само. Спр. 28. Арк. 1-114
17. Там само. Спр. 30. Арк. 1-106
18. Там само. Спр. 32. Арк. 1-41
19. Там само. Спр. 34. Арк. 1-272

Гуменюк А.Ф.,
*кандидат економічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

ЗНАЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ДЛЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ

В економічній літературі наведено різноманітні підходи до визначення сутності поняття «внутрішній аудит» і його значення в діяльності суб'єкта господарювання. Проте постає необхідність у систематизації та узагальненні наявних дефініцій. Вважаємо за доцільне більш ґрунтовно дослідити трактування поняття «внутрішній аудит».

Необхідно зазначити, що В.В. Бурцев розглядає внутрішній аудит як організовану внутрішніми документами організації діяльність з контролю ланок управління та різних аспектів функціонування організацій, яка здійснюється представниками спеціального контрольного органу в межах допомоги органам управління організації (загальним зборам учасників господарського товариства, спілки або членів виробничого кооперативу, наглядовій раді, раді директорів, виконавчому органу) [6, с. 212].

Таким чином, проведений аналіз підходів до визначення сутності внутрішнього аудиту дав змогу систематизувати основні його трактування, що наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «внутрішній аудит»

Автор	Визначення поняття «внутрішній аудит»
Т.О. Бровко	Внутрішній аудит – це знаряддя управління, що постачає адміністративне й технічне керівництво підприємства результатами виконаного аналізу з питань налагодження ефективної виробничої та ринкової діяльності
Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга	Внутрішній аудит – невід’ємна частина загальної системи управління. Створюється на

	середніх і великих підприємствах, виконує контрольні функції залежно від мети і завдань, покладених на внутрішніх аудиторів підприємства
Н.І. Дорош	Внутрішній аудит як незалежне об'єктивне підтвердження та консультування розроблено для підвищення ефективності та покращення діяльності підприємства
П.Н. Майданевич, О.І. Волошина	Внутрішній аудит – функція, яка дає незалежні, об'єктивні гарантії та консультації, спрямовані на вдосконалення господарської діяльності підприємства, тобто контроль і аналіз фінансової звітності

Внутрішній аудит на підприємстві, як досліджує М.Т. Білуха, характеризується проведенням внутрішніх аудиторських досліджень та оцінок, інформуванням вищого керівництва про виявлені у їх ході істотні відхилення від обраної стратегії розвитку підприємства, існуючі й можливі ризики, сприянням у розробці заходів з удосконалення системи внутрішнього контролю та системи управління ризиками (за «розумних» витрат), наданням допомоги зовнішнім аудиторам з метою зменшення витрат на проведення зовнішнього аудиту [2, с. 101].

Отже, під внутрішнім аудитом ми розуміємо організовану систему контролю, що діє в інтересах керівництва підприємства або його власників, регламентовану внутрішніми документами, метою якої є дотримання встановленого порядку здійснення бухгалтерського обліку і надійності функціонування внутрішнього контролю.

Належний внутрішній аудит має фіксувати та відслідковувати дотримання суб'єктами контролю вимог чинних законодавчих і нормативних актів щодо ефективності та цільового використання бюджетних або власних коштів, збереження майна, правомірність та ефективність використання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, достовірності бухгалтерського обліку і звітності тощо.

Належно організована робота внутрішнього аудиту спонукатиме працівників підприємства дотримуватися чинного

законодавства та нормативних актів, а також розробленої підприємством політики, планів, внутрішніх правил та процедур, вчасно виявляти та знижувати ризик непередбачених витрат чи втрати репутації підприємством.

Розглядаючи питання щодо форми організації служби внутрішнього аудиту на окремому підприємстві, слід зазначити, що це повинно вирішуватися власником або керівником в залежності від цілей та завдань, поставлених перед даною службою.

Основними етапами організації відділу внутрішнього аудиту на підприємстві є:

- 1) прийняття керівництвом підприємства рішення про організацію відділу внутрішнього аудиту;
- 2) складання розпорядчого документа про створення відділу внутрішнього аудиту;
- 3) розробка положення про організацію та основні аспекти діяльності відділу внутрішнього аудиту;
- 4) затвердження положення про організацію та основні аспекти діяльності відділу внутрішнього аудиту [14].

До складу служби внутрішнього аудиту мають входити професійно придатні, кваліфіковані кадри, які здатні виконувати покладені на них функціональні обов'язки. Раціональний склад відділу внутрішнього аудиту представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Структура служби внутрішнього аудиту та функції фахівців

Фахівець	Функціональні обов'язки
1. Керівник (обов'язково сертифікований аудитор)	Складання планів та графіків перевірок; аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства; контроль виконання наказів керівництва підприємства; консультування; складання звіту про роботу відділу внутрішнього аудиту
2. Фахівець з розрахунків	Аналіз стану розрахунків на підприємстві на відповідність законодавству та ефективність; консультування інших служб підприємства в галузі розрахунків; складання звіту про роботу відділу внутрішнього аудиту (в питаннях розрахунків);

	надання рекомендацій щодо поліпшення стану розрахунків підприємства
3. Фахівець із документальних перевірок	Перевірка відповідності складання документації підприємства вимогам законодавства; консультування інших служб підприємства в галузі документообігу; складання звіту про роботу відділу внутрішнього аудиту (в питаннях документообігу); надання рекомендацій щодо поліпшення стану документообігу підприємства
4. Інші фахівці	Інші обов'язки (залежно від особливостей господарюючого суб'єкта)

Функції внутрішнього аудиту залежать від змісту і специфіки діяльності підприємства. Однак, можна виділити низку типових функцій, притаманних відділу внутрішнього аудиту, незалежно від особливостей роботи підприємства, на якому він проводиться.

До функцій служби внутрішнього аудиту слід відносити:

- 1) контроль (полягає в контролі за відповідністю роботи підприємства вимогам законодавства та прийнятій політиці самого підприємства);
- 2) аналітику (полягає в аналізі діяльності всіх служб підприємства);
- 3) інформаційну функцію (полягає в інформаційному забезпеченні керівництва правдивою, повною та об'єктивною інформацією щодо діяльності підприємства);
- 4) консультування (полягає в наданні консультацій для підвищення ефективності діяльності кожного відділу окремо та підприємства в цілому) [12].

При проведенні наукових досліджень у рамках даної проблематики доцільно навести негативні аспекти при організації служби внутрішнього аудиту, що призводять до меншої ефективності здійснення внутрішнього аудиту на підприємстві та недовіри до такої системи. Хоча із впровадженням внутрішнього аудиту фірма має істотні переваги, зокрема: виявлення резервів засобів та джерел підприємства, розробка рекомендацій щодо удосконалення системи

обліку на підприємстві, що в кінцевому випадку призведе до економії витрат.

Переваги і недоліки впровадження постійно діючої аудиторської служби на підприємстві наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Переваги і недоліки у впровадженні постійно діючої аудиторської служби внутрішнього аудиту на підприємстві

Переваги	Недоліки
1. Ефективна система контролю за господарською діяльністю суб'єкта господарювання	1. Недостатнє виконання принципу не-залежності аудитора
2. Сприяння покращенню якості зовнішніх аудиторських перевірок	2. Можливість помилкового уявлення зовнішніх аудиторів про фінансовий стан підприємства на основі ознайомлення із звітами внутрішніх аудиторів
3. Потреба внутрішнім аудиторам у меншій кількості часу та зусиль для виявлення наявних відхилень	3. Можливість зовнішніх аудиторів з легкістю вказати на прорахунки не лише рядових працівників, але й керівника підприємства
4. Забезпечення потреби підприємства у попередньому, поточному і наступному контролі	4. Менша вартість зовнішніх одnorазових аудиторських послуг, ніж постійний контроль з боку внутрішніх аудиторських служб

Підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що впровадження постійно діючої аудиторської служби на підприємстві у сучасних умовах господарювання має більше позитивних наслідків, ніж негативних. Тому, основними перевагами при впровадженні системи внутрішнього аудиту на, на наш погляд, є виявлення резервів підприємства (у розрізі засобів та їхніх джерел); надання рекомендацій відносно вдосконалення систем бухгалтерського, податкового та оперативного обліку; оцінка ефективності використання ресурсів підприємства. До недоліків впровадження внутрішнього аудиту на підприємстві можна віднести змiну

організаційної структури підприємства, що тягне за собою як фінансові, так й інші види витрат, адже організація відділу внутрішнього аудиту вимагає залучення спеціалістів, окремого місця розміщення служби та збільшення документації.

Якщо визначати оцінку ефективності роботи внутрішніх аудиторів, то витрати на утримання служби внутрішнього аудиту звісно набагато менші у порівнянні із позитивним ефектом наслідків її роботи. Функціонування служби внутрішнього аудиту на підприємстві, за умови додержання вимог до її організації, є надійною гарантією недопущення в майбутньому необґрунтованих і незаконних дій працівників підприємства, неправильних та неефективних управлінських рішень.

На нашу думку, ефективність роботи служби внутрішнього аудиту буде вищою тоді, коли менші її функціональні зв'язки з іншими підрозділами. Обмеження та мінімізація відносин із різними службами мають позитивний вплив на вирішення поставлених проблемних питань. У протилежному разі, їх діяльність розширюється настільки, що результатом роботи стає не вирішення проблем, а їх констатація або фіксування.

У дослідженні аудиторської компанії «Ernst & Young» зауважено на зміщенні пріоритетів діяльності служби внутрішнього аудиту із забезпечення дотримання законодавчих вимог і фінансового контролю за збереженням майна до підвищення рівня покриття ризиків і вирішення актуальних для бізнесу завдань. У цьому ж звіті виокремлено п'ять основних напрямів розвитку функції внутрішнього аудиту в системі управління сучасним підприємством:

- 1) удосконалення процесу оцінки ризиків;
- 2) удосконалення механізмів виявлення і моніторингу нових для бізнесу ризиків;
- 3) встановлення тісного взаємозв'язку завдань служби внутрішнього аудиту і бізнес-цілей підприємства;
- 4) скорочення загальних витрат на служби внутрішнього аудиту без зниження рівня покриття ризиків;
- 5) виявлення можливостей скорочення витрат підприємства у цілому [5].

Цілком доречно погодитися з думкою О. Сметанка та Д. Світенка, що функціонування служби внутрішнього аудиту може послугувати позитивним сигналом для потенційних інвесторів та кредиторів через збільшення їхньої впевненості у раціональному використанні ресурсів, збереженості активів, оптимізації ризиків і відповідності організації діяльності підприємства кращим практикам корпоративного управління [10, с. 155; 9].

Отже, наявність даної служби у корпоративній структурі забезпечить підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності, стимулювання подальшого розвитку підприємства і, тим самим, суттєву умову максимізації добробуту акціонерів за рахунок зростання ринкової вартості вкладеного ними капіталу.

Висновки і пропозиції. Наявність ефективного внутрішнього аудиту стає невід'ємною складовою успішного розвитку господарської діяльності підприємства в умовах швидких змін зовнішнього середовища, ускладнення процесів управління, розподілу функцій володіння та управління бізнесом.

Під внутрішнім аудитом, ми розуміємо, організовану систему контролю, що діє в інтересах керівництва підприємства або його власників, регламентовану внутрішніми документами, метою якої є дотримання встановленого порядку здійснення бухгалтерського обліку і надійності функціонування внутрішнього контролю, попередження та усунення виявлених недоліків у діяльності суб'єкта господарювання. Служба внутрішнього аудиту також повинна розв'язувати завдання економічної діагностики, розробки фінансової стратегії, оцінки рентабельності комерційних угод. Діяльність внутрішнього аудиту необхідно розглядати не лише як перевірку системи бухгалтерського обліку і звітності, а й як сукупність аудиторських послуг, що здійснюються за вимогою керівництва підприємства та у зв'язку з потребами управління. Вирішення таких проблем спрямоване на зміцнення позицій та авторитету внутрішнього аудиту в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андреев В. Д. Внутренний аудит / В. Д. Андреев // Финансы и статистика. – 2003. – 462 с.
2. Белуха Н. Т. Аудит / Н. Т. Белуха // К. : Знание. – 2000. – 769 с.
3. Богданова Ж. А. Аудит / Ж. А. Богданова, П. Н. Майданевич, Е. И. Волошина // Симферополь : Феникс. – 2008. – 700 с.
4. Бровко О. Т. Організаційні аспекти та інформаційне забезпечення внутрішнього аудиту товарних запасів / О. Т. Бровко // Економічні науки. – 2010. – № 3 (53). – С. 48-50
5. Будущее службы внутреннего аудита решается сегодня: преобразование рисков в результаты повысит ее значение : аналитические материалы // Компания «Эрнст энд Янг». – 2012. – 22 с.
6. Бурцев В. В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации / В. В. Бурцев // М. : Экзамен. – 2000. – 320 с.
7. Бутинець Ф. Ф. Контроль і ревізія / Ф. Ф. Бутинець // Житомир : Рута. – 2006. – 560 с.
8. Дорош Н. І. Сутність і призначення внутрішнього аудиту / Н. І. Дорош // Економічні науки. – 2006. – № 1 (35). – С. 41-46
9. Свитенко Д. Внутренний аудит. Зачем? / Д. Свитенко // Режим доступа: <http://quality.eur.ru/SERTIFIC/audit-need.htm>
10. Сметанко О. В. Внутрішній аудит основних засобів в акціонерних товариствах України / О. В. Сметанко // Економічні науки. – 2011. – № 1 (55). – С. 155–160.
11. Сподарик В. Внутрішній аудит: проблеми, методика та організація / В. Сподарик // Економічний аналіз. – 2010. – №6. – С. 503-505.
12. Чуєнков А. Є. Сутність та організація служби внутрішнього аудиту / А. Є. Чуєнков // Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2010/7-8/201055zmist.html>
13. Швець А. Г. Суть внутрішнього аудиту та його організація на підприємстві / А. Г. Швець // Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=28156>

14. Ющак Ж. М. Організація служби внутрішнього аудиту як передумова якісного його здійснення / Ж. М. Ющак // Режим доступу: <http://www.stattonline.org.ua/index.php/ekonom/75/11207-organizaciya-sluzhbi-vnutrishnogo-audit-u-yak-peredumova-yakisnogo-jogo-zdijsnennya.html>

Протоієрей Олександр Дацюк,
кандидат богослов'я
(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМА ІСНУВАННЯ ЗЛА, ВІДПОВІДНО ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Питання щодо пояснення проблеми існування зла у світі не є новим. До нього зверталися та звертаються філософи і богослови та звичайні люди. Існування зла – одне з таких питань, з якими людина має розібратися у світоглядному сенсі. Це питання протягом століть займало великі уми, включаючи відомого богослова – Блаженного Августина (354-430).

Августин відзначає, що зла не існує як субстанції і як буття: «Коли воля, залишивши високе, звертається до низького, вона робиться злою не тому, що звернулася до зла, а тому, що саме її звернення має хибну властивість» [3]. Таким чином, за Августином, джерелом зла є воля людини: «Воля, вільна у своєму рішенні, є причиною того, що ми творимо зло» [4; 139]. «Зло – це спотворена воля, яка від Вищої Субстанції, від Тебе, Бога, звернулася до нижчої» - стверджує Августин [4; 155].

Як відомо, сукупність релігійно- філософських доктрин, покликаних узгодити існування Бога як Творця Всесвіту з існуванням у цьому світі темних сторін буття, узгодити наявність зла і несправедливості з ідеєю мудрості, благості та всемогутності Бога, має назву «Теодицея» (від новолат. theodicea – боговиправдання від грец. theos – Бог і dike – право, справедливість). Над цією проблемою замислювались ще філософи Давньої Греції, Середньовіччя (наприклад Фома Аквінський), але сам термін “теодицея” був введений В. Лейбніцем [15; 355]. Назва теодицеї запропонована Лейбніцем у 1710-му році з публікацією «Розвідок про Теодицею на Благо Боже, свободу людини і походження зла». Цим твором Лейбніц прагнув виправдати Бога перед випадками П'єра Бейля (1647—1706) у статті «Rorarius» свого «Історичного і критичного словника», показуючи, що існування зла у світі не протиставляється

справедливості, мудрості й Божому благу. Назва «теодицея» потім перейшла до означення філософського пошуку довкола Бога, і не лише стосовно вказаних Божественних атрибутів.

У творі «Теодицея» (боговиправдання) Ляйбніц дав космологічний доказ буття Божого. Усе мусить мати причину й достатню основу свого існування, через що виходить ланцюг кінцевих речей, який повинен, нарешті, мати кінцеву причину, ні від чого не залежну. Такою причиною є Бог.

Також «...існує чимало версій теодицеї: інтерпретація зла як посланого людині випробування, тлумачення зла як покарання людства за гріхи, як наслідок наділення Богом людини свободою волі, тощо». [15; 355].

Відповідно до вчення Церкви про людину (християнської антропології), Бог створив її за Своїм «образом та подобою» (Бут. 1:26) [1; 10], наділивши волею, яку вона може спрямовувати за власним вибором, обираючи добро чи зло, а також душею та тілом, відповідно й можливістю вести водночас духовне і тілесне життя, або виконуючи, або нехтуючи певними законами, які визначають гідність обох сторін людського буття.

Очевидним, також, є й те, що у світі буде існувати зло у сенсі поганих станів та дій, про це докладно пише Річард Свінборн в окремій монографії «Провидіння та проблема зла». Де все зло, що існує у світі, він розподіляє на моральне зло (тобто те, що виникає у результаті свідомого вибору чи з дозволу людини, поруч з тим злом, яке виникає в результаті свідомих поганих дій чи необачності) і природне зло (це інші види зла, які стали причинами гріховних пристрастей, невиліковних хвороб чи катастроф). Моральне і природне зло, за Свінборном, включає у себе і страждання тварин, незалежно від того чи є тому причиною люди, чи інші тварини або природні процеси [2].

За вченням Православної Церкви, «...буття у своєму ноуменальному існуванні (тобто – тому, що досягається розумом, на противагу даному в чуттях «феномену»), не знає зла. Іншими словами: джерело зла не у бутті, а у його проявах, не у природі, а у її стані... але у феноменальному аспекті, у своєму самовиявленні, світ спотворений злом і знаходиться під його непривабливим покровом.

Зло являє собою категорію не онтологічного, а феноменологічного порядку. Зло потрібно розуміти як пошкоджений, ущербний та неповноцінний стан творіння...» [6; 188-189].

У цьому контексті пригадується біблійна історія гріхопадіння, де перші люди були вигнані з раю за те, що скуштували плід пізнання добра і зла (Бут. 3:1-24) [1; 11-12]. Є думка, що Господь через заборону вкушання цього плоду (Бут. 2:16-17) [1; 11] хотів попередити людину, що проблема добра і зла є важкою та небезпечною, тому що, людина у процесі її вирішення може впасти у відчай, сумнів та навіть зневіру.

Отже, у світі існує зло, якого Бог не сотворив. Зло, в якому будуть присутніми неприємні відчуття: біль, страх, інші страждання через несправедливі, або злочинні дії людей по відношенню один до одного, тобто – це моральне зло, яке чинять люди, обравши на користь зла свою поведінку свідомо. У цьому світі присутнє зло від порочних бажань та спокус, які теж ставлять перед людиною можливість вибору. А є т. з. зло «природне», яке заподіює шкоду людині та усьому живому через стихійні лиха та природні катаклізми: землетруси, виверження вулканів, урагани, тощо.

Водночас, Р. Свінборн висловлює стосовно нашого питання важливу думку, що благий Бог допускає здійснюватися злим діям, виключивши можливість їхнього запобігання. Це можна порівняти з тим, як добрі люди дозволяють відбуватися чомусь болісному і поганому, хоч могли б легко запобігти цьому. Парадоксальним чином, деякі блага могли б бути втіленими лише через страждання, більше того, було б вірним втілити їх, не дивлячись на страждання. Так, батьки справедливо дозволяють дітям переносити біль у кріслі дантиста заради того, щоб у них були здоровими зуби. Однак Бог, на відміну від людей, може зробити й так, щоб зуби були здоровими і без лікування та супроводжуючої його болі... Тобто добро має перевищувати будь-яке зло, яке ми заради нього терпимо, якщо воно є необхідним для його досягнення. Це, за Свінборном, цілком співзвучне з Божою благістю. У цьому контексті є актуальною теза про вірогідність того, що все зло світу служить добру, яке його перевищує [11].

Тож, яким чином зло служить добру?

Насамперед, треба зазначити, що людина є вільною істотою, відповідно, повинна й мати вибір між добром і злом, і через його реалізацію поступово формувати особистість. У цьому контексті існування морального зла є логічно необхідним. І якби Бог постійно вмішувався, щоб зупинити нас під час реалізації свого вибору, ми не несли б ніякої відповідальності за світ та те, що робиться у ньому. Отже, щоб мати вибір між добром і злом ми маємо (в силу логічної необхідності) мати спокусу зробити зло. Звідси природне зло порочних пристрастей. Але що тоді сказати про зло хвороб та катастроф?

Тут існують різні доводи – більш та менш сильні зі сторони теїстів. По-перше, існує думка, що зло, від якого страждають люди, є карою Божою за гріхи; така кара є благом, а пережити страждання необхідно для досягнення цього блага. Цей аргумент можна, за великим рахунком, застосувати до деяких життєвих ситуацій, але він зовсім не підходить щодо страждань маленьких дітей та навіть тварин. По-друге, є думка, відповідно до якої Бог пов'язує добробут людей (і тварин) з моральним вибором людей минулих поколінь, причому цей зв'язок відрізняється від інших казуальних зв'язків. Тобто Бог покладає на наших предків велику відповідальність за наш добробут: якщо вони поводити себе добре, то ми процвітаємо, якщо ні – ми страждаємо за їхні гріхи. У певних випадках цей аргумент є логічним, але він також не є досконалим. І вже аж ніяк він не пояснює страждань тварин, які жили ще до появи людини [11].

Ще одним суттєвим доводом існування зла є третя думка, яка висувається багатьма авторами, протягом століть. Відповідно до неї, зло виникає через дію павших ангелів. Так, у повному словнику церковно-слов'янської мови священника Григорія Дяченка до значення слова «зло» додаються, як синоніми слова «біда» та «гріх» [5; 203]. А, як відомо, відповідно до християнського віровчення, наряду з недоречним використанням свободи самою людиною, джерелом гріха вважають диявола, який і спокусив перших людей до гріхопадіння. [8; 478-482]. Таким чином, наведений аргумент охоплює усі види зла, але тут виникає ще одна проблема: такі ангели також створені Богом, маючи певну владу над людиною, або, точніше сказати, маючи здібність спокушати свободну волю та схилити її до зла. Тож, ми

робимо висновок, що без наявності зла наша можливість робити вільний вибір, який є благом і одним з підтверджень наявності образу Божого в людині, суттєво знижується, тому не потрібно постулювати те, що за його реалізацію відповідальні лише павші ангели. Краще сказати: зло самим фактом свого існування забезпечує наявність в людині свободи вибору. Наприклад, така чеснота як співчуття (у сенсі природної реакції на страждання інших) можлива лише тоді, коли ці інші страждають, а те, що ми пов'язані один з одним і в доброму і в поганому, – це благо...

Тож, реалізація проблеми морального вибору, парадоксальним чином, можлива лише у якості відповіді на зло. Так, скажімо, стійкість у терпінні хвороб і страждань ми можемо проявити лише коли страждаємо – і це логічно. Співчуття до знедоленого, хворого, бідного, тощо ми можемо проявити (у сенсі реальної дії, а не пасивного переживання) лише якщо інший страждає та має потребу у допомозі. Якщо людина робить неправильний вибір та або не помічає, або злорадствує, коли страждає інший, теж виникає можливість подальшого вибору. У загальному сенсі, погані дії дають можливість жертвам або свідкам вільно обирати те, яким чином реагувати на них – добре, чи погано. Завдяки цьому ми маємо можливість, скажімо, проявляти відвагу або співчуття та інші дії, які нерідко також поєднані з спротивом спокусам, що може виявляти у нас повну відданість добру. При цьому необхідно брати до уваги, що наша допомога людині найбільш потрібна, коли людина її найгостріше потребує та страждає. Але логічно, ми можемо допомогти тим, хто страждає у наслідок наявності зла, яке заставляє їх страждати. Таким чином, Бог сотворив світ, заклавши у нього можливість морального вибору між добром і злом, що не могло б бути реалізованим у разі повної відсутності зла та страждань.

Страждання, у свою чергу, можуть бути різними, це, наприклад, біль, яка людям у різному ступені приносить дискомфорт (буваючи і однаковою); навіть таке явище як тепло, якщо його занадто багато, стає неприємним; декому приносить страждання власна безпорадність, котра також має різні причини – і фізичні (травма, параліч, тощо), і моральні, такі, наприклад, як нездатність щось змінити у токсичних взаєминах у родині чи у колективі. За

твердженням Р. Свінборна, біль часто дає можливість проявити витримку, але будь який стан, який оцінюється як поганий, має додаткове значення на користь співчуття чи безсердечності оточуючих. Існують і стани страждання: страждання від відсутності взаєморозуміння суттєво відрізняється від тих, що терплять люди від реально існуючих хвороб чи нещасть [11].

Але, якщо уявити, що зло зовсім зникло: немає хвороб, старості, вроджених вад, безумства, природних катастроф та аварій, спричинених людьми, тоді ніхто не зможе і проявити відвагу, мужність, співчуття, служіння ближньому, благодійність, тощо...

Так, Бог, Який зла не сотворив, давши можливість людині використовувати свою свободу, відповідно до власного вибору. Водночас, через страждання та можливу різну відповідь на природне зло, дозволив здійснюватися багатьом хорошим речам.

Але, добро може здійснюватися і поза межами вільного вибору. Так, тварини інстинктивно можуть бути відважними: захищати потомство, проявляти турботу та допомогу іншим, тобто робити добрі дії, так би мовити «спонтанно», але такі дії тварин, які пов'язані з турботою, терпінням, відвагою, тощо, є великим благом, та спасіння власних дітей від пожежі не було б можливим, якби пожежі не існувало... або, краще сказати, якби вона була недопущена Богом. Але Святе Письмо прямо свідчить про страждання тварин, як наслідок гріхопадіння людини. Це озвучує апостол Павел у своєму посланні до Римлян (8:20-22) [1;1260]. За тлумаченням Блаженного Феофілакта, архієпископа Болгарського: «...суеті тварини покорилися не волею... тобто тлінною вони стали завдяки тобі, людина. Оскільки ти отримав тіло смертне, то й земля народила «тернину і осот» (Бут. 3:18) [1;12]... але все те було турботою Божою... Коли тіло твоє стало тлінним, то і тварина зробилася тлінною. Тож, якщо тварини причетні стражданням через тебе, то і ти повинен терпіти страждання для Бога; і якщо вони мають надію бути прославленими, то і ти надійся бути прославленим. І батько одягає слуг у гарний одяг для честі синів. Так і Бог зодягне тварин на честь нашу...» [16; 339-340].

Продовжуючи тему, слід зазначити, що за Р. Свінборном, сили детермінації (лат.*determinatus* — «визначений», «обмежений» — філософське вчення про загальну об'єктивну зумовленість явищ

природи, суспільства та людської психіки, зокрема волі, внаслідок причинності, тобто такого зв'язку явищ, за якого одне явище (причина) за певних умов породжує інше (дію), які змушують тварин робити добрі справи, іноді заставляють їх робити дії погані: тварини можуть залишати своє потомство, або наносити рани іншим – і у цьому випадку погані дії не можуть бути приписаними свободній волі. У будь-якому випадку, такі погані дії, а також фізичний біль забезпечують можливість здійснення добрих вчинків: поранені тварини можуть проявляти стійкість, самопожертву (наприклад поранена самка оленя може заманювати на себе хижака, спасаючи своє дитинча), птахи можуть скорбіти з приводу смерті одного з подружжя, тощо. [11].

Тож, Бог міг створити світ, де б і тварини вели безтурботне життя, але через гріхопадіння людини, їхнє життя стає складнішим – сповненим незгодами, з якими їм належить боротися.

Іншим з двох аргументів, які пояснюють, чому без наявності у світі зла (такого, як хвороби та катастрофи) наша можливість робити вільний вибір суттєво б знизилась, є той, що саме зло забезпечує нам можливість отримувати знання, які є необхідними для реалізації вільного вибору. Тобто, якщо людина свідомо робить певні дії, то вона й відповідальна за наслідки, які стануть результатом цих дій, а результат дій може бути прогнозованим через те, що ми маємо знання, які отримані через досвід, який ми маємо завдяки знанням, заснованих на тому, що ми особисто багато разів виконували подібні дії і отримували однаковий результат. Тут важливою є умова саме власного досвіду певних дій чи страждань. Якщо людина ніколи не відчувала болі і не має поняття що саме може її викликати, то як вона може об'єктивно судити про біль?

Тож, основою знань є досвід. Загальновідомим є те, що люди більш ініціативно приймають запобіжні заходи (як, наприклад, користування ремнями безпеки в автомобілі) у випадку, коли щось траплялось з ними по відношенню до певних потенційних небезпек від нехтування останніми. Наприклад, людина більш сумлінно буде виконувати запобіжні заходи, щоб не пограбували її оселю, або щоб не виникло пожежі, якщо щось подібне вона вже пережила на власному досвіді, чи була свідком таких подій (скажімо, якщо подібне

сталося з її сусідами) і прояв обачності у таких випадках є ознакою розумності. При цьому, вплив на нас негативних подій є значно більшим, коли щось відбулося на нашому власному досвіді, ніж коли нам про них хтось повідомив, або попередив.

Інший приклад. Усім відомо, що сказ, передаючись від тварин людині, викликає фатальні наслідки, тому запобігаємо цьому через щеплення та контроль за тваринами. Але для того, щоб знати наслідки сказу, що посилює можливість його запобігання, ми маємо мати негативний досвід важкого перебігу цієї (і не лише цієї) небезпечної хвороби. Тобто, іншими словами, ми можемо запобігти хворобам та їх успішно лікувати лише тоді, коли вони існують, являючи собою безумовне зло.

Аналогічно у іншій ситуації: будувати міста у місцях сейсмічної активності небезпечно, але про можливі наслідки землетрусів людство знає лише на власному трагічному досвіді і якби його не було, ми б не мали уяви про те, якими можуть бути небезпечними землетруси. І все це означає, що природне зло дає нам широкий спектр можливих дій, за допомогою яких ми можемо впливати на самих себе, на інших та на фізичний світ, роблячи життя більш сприятливим та безпечним, а наші дії менш шкідливими та більш поміркованими.

Велику частину знань про те, які негативні наслідки дій або обставин можуть торкнутися людини, ми маємо, вивчаючи реальні факти, які відбувалися з тваринами. Так, на тваринах давно вивчають дію різних медикаментів, проводять складні хірургічні операції та вивчають на них дію на організм несприятливих умов, тощо. Перш, ніж відправляти людину у космос, туди посилали тварин і дивилися, що з ними відбулося, це давало певні знання. Також нещасні випадки, які відбуваються з тваринами є цілою скарбницею для людського досвіду. Так, побачивши як тигри нападають на здобич, люди засвоїли, що тигри небезпечні, а ставши свідками того, як корова тоне в трясовині, люди самі навчилися уникати подібних ситуацій і т. ін. при цьому зло, яке відбувається з тваринами, не обов'язково дає нам негативний досвід фізичного зла. Тут буває і моральний аспект: горила, яка може бути поганою матір'ю, може дати нам побачити наслідки поганого виконання своїх батьківських обов'язків людьми...

Злом також може бути наше неправильне поводження з природними властивостями матерії: наприклад з вогнем. Людина ніколи не була б з ним обережною, якби вона не мала досвіду того, що вогонь пече. Це відноситься до знань, отриманих через практичні дії. І у Бога передати необхідний досвід та знання людям іншого способу просто немає.

Продовжуючи, слід зазначити, що існує зло, яке залежить від наших моральних рішень. В ідеалі, ми маємо приймати рішення, оцінюючи вірогідність різних наслідків наших вчинків (до цього належить рішення, наприклад, палити чи не палити). І ці рішення, які ми приймаємо у стані непевності, не є простими моральними рішеннями. Це питання прагнення до більш достовірного знання і воно спирається, у тому рахунку, на нормальну індукцію (тобто на висновки із знання про окреме шляхом їх проєкції на знання про загальне). Аналогічно отримують досвід щодо потенційної небезпеки тварини, взагалі, їхня раціональність відноситься до якостей, що зближує їх з людьми.

Незалежно від того де і коли у минулому сталося вперше природне зло, але само по собі знання про те, що у певних умовах людина чи тварина буде страждати, вже є хорошим приводом не здійснювати нічого, що могло б створити такі умови. Усе минуле і теперішнє зло, яке сталося з тваринами чи людьми, про яке нам відомо, розширює можливість нашого свідомого вибору. Велике благо вибору між хорошими і поганими діями не могло б бути досягнуте без знання наслідків таких дій. Таким чином, наявність зла створює для нас можливість реалізації морального вибору, у тому рахунку можливість дослідження або не дослідження навколишнього світу.

Так, ми бачимо, що Бог допустив у світі наявність зла, створивши сприятливі умови і для реалізації різних видів блага, і парадоксальним чином, зло слугує чи не єдино логічно можливим способом, за допомогою якого добро може мати практичну реалізацію.

З іншої сторони, Бог як Творець усього, що існує, має право дозволити страждати Своему створінню заради його ж блага. І на це має право лише той, хто має по відношенню до іншого батьківські функції... А Бог, у певному розумінні, є нашим Творцем у більшій

мірі, ніж наші батьки, має такі ж права у цьому відношенні... [11].

Тому Бог має право, якого позбавлені люди: Той, Хто дає багато, може й щось віднімати, але робить це лише у силу необхідності втілити благо. Р. Свінборн задає логічне запитання: «А чи схочуть люди отримувати дари на таких умовах? Особливо коли це пов'язано з чимось поганим (наприклад з біллю)» [11]. Зрозуміло, що ніхто не має права причинити шкоду іншому, навіть заради його ж блага, без його згоди. Наприклад лікар має запитати пацієнта чи він згоден на застосування у його лікуванні певних лікарських засобів, дій чи експериментів і останній може зробити свідомий вибір. «У випадку з Богом людей ще не існувало, тому питати згоди не було у кого...»). Тому вибір Бога не зводиться до того, щоб вирішити як Йому використовувати вже існуючих людей, Його вибір у тому, яких людей створити і у який світ їх помістити... [11].

Продовжуючи тему, слід звернути увагу на існування зла, пов'язаного із загибеллю людей у наслідок катастроф. Так, наприклад, загибель людей на залізниці, або на автошляхах, будучи трагедією сама по собі, веде, водночас, часто до вдосконалення транспортних систем, що, у свою чергу, мінімізує можливість виникнення аварій на цій ділянці шляху у майбутньому, слугуючи на користь тисячам інших людей та зберігаючи їхні життя. Звичайно, наведений приклад не є досконалим і цей факт не зменшує скорботу рідних, але нещастя було б ще більшим, якби смерть від аварії була б зовсім безглуздою, як часто і буває. Іншими словами, ці прикрі випадки, парадоксальним чином, є благом для нас, якщо наш досвід у цих ситуаціях не пропадає даремно, а слугує для користі, яку ми б не отримали ніяким іншим способом. Отже, страждання одного може бути благом для інших, зокрема, даючи їм можливість вільного вибору проявити співчуття чи ні, зробити певні висновки, чи проігнорувати урок трагічної події.

У цьому контексті повстає також питання що саме ми називаємо «благом»? Переконання у тому, що певна подія є благом не означає, що так воно є насправді. За умови прийняття факту існування Бога, благо є можливістю бути корисним Богові, Який так облаштував цей світ, що страждання одних корисні для інших. За великим рахунком, благо у житті людей перевищує наявне зло... Наприклад, страждання через хірургічне втручання компенсує подальше здорове

життя пацієнта. Ці питання, звісно, не варто обговорювати з хворим, який має потребу у нашій підтримці, а не у розкритті логічних основ теодицеї; але усі ці міркування є справедливими і їх має брати до уваги кожен, хто має бажання досліджувати цей предмет з логічною послідовністю.

Ричард Свінборн висловлює цікаву гіпотезу, у силу якої Всеблагий Бог, допускаючи страждання у світі, має Сам втілитись і з нами разом розділити ці страждання... Подібно до батьків, які задля збереження здоров'я, садять дитину на сувору дієту, самі заради дитини притримуються тієї ж самої дієти. Водночас, і Бог, що попускає зло, має компенсувати земні страждання у житті після смерті. Тобто, Бог, Який багато з нас питає, має і багато нам давати... і це твердження вбудоване у християнський теїзм як віра у життя після смерті і Боговтілення... [11].

Звісно, піднята у статті проблематика існування зла при наявності Всеблагого Бога є досить глибокою, являє собою цілу метафізичну систему і не може бути досконало розкритою на кількох сторінках, але для повноти, варто звернутися, зокрема, до праць відомого релігійного філософа Володимира Соловйова, а саме до його «Теоретичної філософії» [13; 89-166], «Виправдання добра» [12; 1-516] і «Трьох розмов» [14; 81-221] та розуміння існування зла у світі, для боротьби з яким «...треба мати точку опори у іншому порядку буття» [14; 83].

За досить радикальною думкою деяких дослідників, у філософії Вол. Соловйова спостерігається єднання двох теодицей: гностичної і філософської. Сутність означених позицій приблизно наступна: «...якщо існує зло, то Бог цього або бажає, але не може запобігти йому, це означає, що Він не всемогутній, або може, але не бажає, тоді Він не всеблагий, або не може і не бажає, тоді Він не Бог... Так, відповідно до гностико-маніхейської теодицеї, Творець злий, а відповідно до філософської – обмежений у своїх можливостях». [7; 206].

Філософи часто зверталися до вирішення проблеми добра і зла і книга Володимира Соловйова «Виправдання добра» [12; 1-516] - одна з таких спроб. Вона, по суті, є роботою про добро, яка змістовно розкриває та стверджує його. Саме у відповідь на твір «По той бік

добра і зла» Ф. Ніцше [9; 238-405] у Вол. Соловйова виник задум написати «Виправдання добра» та захистити добро від висунутих Ніцше звинувачень. Окрім того, вирішувалася ще непроста задача: розглянути основні етичні поняття – добро і зло, сенс життя і смерті, страждання і любов, тощо у світлі духовного і соціального досвіду.

Але аналіз властивостей добра переходить у Соловйова у теодицею. Головним питанням твору стає «гамлетівське» питання: чи варто жити, якщо у світі царює зло? За думкою Соловйова, сенс життя не дається зовні, але він визначається самою людиною. Оскільки людина «в принципі або за призначенням є безумовна внутрішня форма для добра, то сенс життя міститься у добрі...» [12; 56].

Але, якщо людина існує у світі, щоб добро виправдовувати, то яке ж співвідношення добра і зла у людській природі? Людині властиві не лише краса і велич, але й злоба та агресивність, лінь і заздрість, підлість і підступність та ще чимало інших пороків. Окремо філософ аналізує такий феномен як сором, що притаманний лише людині: «якщо я соромлюсь свого «тваринного» (тобто того, що у мене є спільного зі світом тварин – своїх фізіологічних актів), то я існую не лише фізично, але й духовно... Поруч із цим моральним відчуттям у людській природі є ще одне: жалість (або співчуття), що ми розуміємо як відчуття чужого страждання, солідарність з іншими. Із цього кореня мають виток специфічні моральні якості, як сумління, співчуття, милосердя та вся багатоскладність внутрішніх і зовнішніх соціальних зв'язків. Окрім сорому і жалості людській природі притаманне ще особливе відчуття благоговіння перед вищим, яке складає сутність релігії і породжує прагнення до ідеалу та самовдосконалення. Отже, сором, жалість, страх і благоговіння перед Богом тримають у собі, за думкою Соловйова, всю людську мораль та відвертають людину від зла...» [10; 95]. Інші властивості такі як свобода, відчуття боргу, справедливості, тощо, за Вол. Соловйовим, не є однозначними та позбавленими внутрішніх протиріч, які можуть перетворити їх на зло, або засіб, що веде до зла. Ще важливим є те, що ці ознаки не є притаманними людині від природи. Лише сором, жалість і благоговіння перед вищим авторитетом можуть бути гарантами моралі та запорукою того, що людина, яка ними володіє, не вб'є, не вкраде, не зробить шкоди іншим людям. Якщо людині

соромно бути поганою, то вона вже не просто може не робити зла, а не може зробити його, відмовляється від нього і творить лише добро.

Далі у Вол. Соловйова піднімається цікаве питання про «спір людини з Богом» стосовно зла та його походження. «Чому Бог допускає у світі зло та страждання невинних?»... Чому «світ у злі лежить?»... На це питання Соловйов відповідає просто: через наявність у людини свободи, яку вона отримала як Божий дар. Так, внутрішня парадоксальність добра робить життя людини драмою і трагедією.

«У християнстві ця трагедія знімається, тому, що не віднімаючи свободи, Бог виступає не просто як Творець, але і як Спаситель та Іскупитель, бере на Себе гріхи людей, приносить у жертву Свого Сина, являючи взірць жертвовної любові. Отже, за Соловйовим, досконале добро від Бога, тому і людина повинна шукати його не лише у глибинах власної природи, але й прагнути у вишину до Абсолюту і абсолютного добра. Так добро стає фундаментом моралі і її безумовним початком...». [10; 96].

Прагнення людини до абсолютного добра дає бажання стати кращим, змінити себе, удосконалити. Так прагнення до добра складає діяльну основу моралі, формуючи мету людського життя, втілення якої є процесом творчим: «від подоби тваринної до Божого подобія» і перемога над злом, за переконанням Вол. Соловйова, здійснюється лише через «терапію духовного життя» та зміну релігійної свідомості людини. [10; 97].

До проблеми теодицеї та наявності зла у світі при Всеблагому Богові зверталися і інші філософи та богослови, зокрема - Григорій Сковорода, піднімаючи це питання у моральному аспекті вільного вибору людини у різних своїх творах.

Звісно, остаточної, раціональної відповіді на розкриття природи зла та причин страждань невинних з усвідомленням Божої присутності та Його творчої дії у нашому житті і світі, не існує, тим більше її неможливо отримати у короткій статті.

Вище була здійснена лише спроба підняти цю важливу тему, проговоривши деякі її аспекти на прикладі філософських та богословських систем різних авторів, які висловлювали віру і надію на духовну силу добра, обґрунтовуючи їх у своїх трактатах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біблія. Святе Письмо Старого та Нового завіту. УБТ, 2002.
2. Swinburne R. Providence and the problem of Evil. Oxford, 1998.
3. Августин Блаженний. О граде Божиим. - М.: «Синописис», 2020.
4. Августин Блаженний. Сповідь. - Харків: «Фоліо», 2011.
5. Дяченко Григорій. Священик. Повний словник церковно-слов'янської мови. Репринт. М., 2006
6. Ігумнов Платон, архімандрит. Моральне Богослов'я. – СПб., 2008.
7. Калинин Е. К. Проблема теодицеи. Софиология Вл. Соловьёва в свете аналитической психологии К.-Г. Юнга // Соловьёвские исследования. Вып. 13, Иваново, 2006.
8. Макарій, архієпископ. Православно-догматичне богослов'я. Т. I., - СПб, 1868.
9. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Соб. соч. Т. II. – М. «Мысль», 1990.
10. Пілецький С. Г. Теодіцея Володимира Соловйова // Соловьёвские исследования. Вып. 2 (22), Иваново, 2009.
11. Свінборн Р. Існування Бога. Режим доступу: <https://azbyka.ru/otechnik/bogoslovie/sushestvovanie-boga/>
12. Соловйов В. Зібрання творів. Виправдання добра. Т. VIII, Брюссель, 1966.
13. Соловйов В. Зібрання творів. Теоретична філософія. - Т. IX. Брюссель, 1966.
14. Соловйов В. Зібрання творів. Три розмови. Т. X, Брюссель, 1966.
15. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014.
16. Феофілакт Болгарський, архієпископ. Тлумачення на Новий завіт. – СПб.: вид. П. П. Сойкіна.

Зозуля Н.В.,
магістрантка
науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент Парандій В.О.
(м.Хмельницький)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародний досвід економічно-розвинутих країн дуже часто виступає певним підґрунтям та базою для втілення змін і удосконалення проблемних питань в певної країни. В наслідок аналізу проведених практик іноземних держав можливо вийти на більш вищий рівень розвитку, досягти кращих досягнень у тій чи іншій сфері суспільного життя країни.

Аналізуючи законодавство зарубіжних країн можна зробити висновок, що саме визначення організаційно-господарських повноважень та їх суб'єктів в іноземних державах здебільшого не зустрічається, але ряд органів державної влади та інших суб'єктів господарської діяльності наділені відповідними організаційними повноваженнями, просто вони сховані під іншими поняттями та термінами.

У торговому, господарському, комерційному, праві зарубіжних країн до таких моментів помічається більш лояльне ставлення.

Звернімося до таких понять, як суб'єкт господарювання - комерсант, підприємець, що зазначаються у зарубіжній літературі.

Так, у роботах одних учених підкреслюється, що «підприємець є агентом зміни людської історії, в інших, – що підприємництво – це функція підприємців. Одне із самих розгорнутих визначень поняття «підприємець», це той, хто організовує, управляє та припускає ризик бізнесу. Сьогодні підприємець – це інноватор, який виявляє і використовує можливості, перетворює ці можливості на працюючі ринкові ідеї, використовуючи час, зусилля, гроші та вміння, а також передбачає ризик конкурентного ринку для здійснення цих

ідей і усвідомлює результати цих зусиль. Підприємець – це каталізатор економічної зміни, який використовує цільове дослідження, ретельне планування та чіткіше рішення у здійсненні підприємницького процесу. Унікально поєднуючи оптимізм і покладання на себе обов'язку, підприємець творчо працює для створення нових ресурсів або надання старим ресурсам нової спроможності з метою добробуту» [1]

Підприємець як вихідний пункт всієї системи господарювання характеризується двома ознаками: видом підприємницької діяльності та масштабами підприємства (до підприємництва не належать: наукова, творча діяльність і вільні професії).

Господарське право зарубіжних країн стосується особливостей правового регулювання підприємницької діяльності в інших державах, які необхідно враховувати учасникам зовнішньоекономічних відносин.

Зарубіжне господарське право сформульовано переважно із загальних положень приватного права і є, таким чином, особливим приватним правом підприємців. Однак в ньому містяться і багато публічно-правові норми. Вони стосуються державної реєстрації та найменування фірм, бухгалтерського обліку та банківського нагляду, права товариств, банкрутства, права промислової власності і права конкуренції.

Господарське право в зарубіжних країнах в останні роки переживає суттєву змістовну і системну трансформацію, яка обумовлена у вирішальній мірі домінуючими ідеями і тенденціями в економічній сфері - глобалізацією, високими показниками ліберально-соціального господарства, переходом людства в інформаційну епоху з її всеохоплюючої комунікаційної мережею, в якій втрачають своє значення такі звичні фактори як простір і час.

Господарське законодавство відрізняється більшим ступенем втручання держави в сферу економічних відносин. У ряді держав поряд з громадянами були видані торгові кодекси: Франція – 1807 р Німеччина – 1897 р Чехія - 1991 року, які в силу характеру предмета регулювання (господарство) незрівнянно більш стабільні ніж конституції і діють до сьогоднішнього дня. У цьому виявляється дуалізм приватного права континентальної правової системи. У

загальному можна зазначити, що за кордоном: «норми у праві, що у нас називається господарським законодавством (господарським правом), в зарубіжній літературі називається по-різному. В одних країнах мова йде про господарське право – *Wirtschaftsrecht*, у Росії про «хозяйственное право»; в інших – про економічне право – *Economic law*; про публічне господарське право – *Droitpublik Economique*; про комерційне право — *Commercial law*; про торговельне право – *Trade law*; про ділове право — *Business law*; про право управління економікою». [105]. Дані поняття перетинаються в певних своїх частинах, та не є цілком тотожними.

В той же час, якщо спиратися на думку професора О. П. Подцерковного, то складність полягає в тому, «що у визначеній межі зарубіжного господарського законодавства обумовлюється щонайменше одним вимогам лінгвістичних чинників, адже слово «господарський» перекладається англійською як «economic» (економічне, господарське) і як «business» (бізнесовий), чи як «commercial» («комерційний»). Але жодне з цих понять не може точно відобразити сукупність у своїй сутності «підприємницького права», «торговельного права», а, отже, поняття господарського законодавства у буквальному розумінні («*Economic law*», «*Wirtschaftsrecht*») займає значну частину світового правового простору і, як відомо, зустрічається як окреме поняття, більш широке ніж комерційне чи бізнесове право, не лише у правових системах Японії, Китаю, Німеччини, Сербії, Японії, США, України, Естонії, але й значно наближене у значенні міжнародного співробітництва країн СНД». [2, с. 396-424]

Ядро господарського (торгового) права становить господарсько-конституційне право, що включає конституційні принципи, що мають особливе конституційно-правове значення (демократизм, правова держава, унітарна або складна держава); основні права і свободи (гарантії власності, підстави обмеження власності та відчуження майна; компенсації і повернення; одержавлення і соціалізація); підприємницька та професіоналізм свободи, заборона на примусові роботи; свобода об'єднань; свобода вибору місця для ведення підприємницької діяльності, свобода руху людей і майна; захист комерційної таємниці; рівноправність суб'єктів

підприємництва; принципи публічного регулювання і здійснення господарської діяльності (повноваження державних органів і органів місцевого самоврядування; межі державного регулювання; юридичні особи господарського права як суб'єкти господарських відносин).

Своєрідну особливу частину господарського права утворюють інститути правового регулювання підприємницької діяльності (поняття, джерела нормативного регулювання, юридичні вимоги до початку ведення підприємства, організаційно-правові форми); конкурентне право (антикаральне регулювання, захист від недобросовісної конкуренції; конкурентні аспекти законодавства про торгові марки і товарні знаки, патенти, промислових зразках); нагляд за окремими сферами господарювання (залізними дорогами, лініями енергопостачання, повітряним транспортом, водним транспортом, трубопроводами, за банками і страховими організаціями); права керування економікою.

Непряме регулювання включає вплив через бюджетну, фінансову, кредитну і податкову політику. Пряме регулювання присутня насамперед у сфері зовнішньої торгівлі (митне і валютне законодавство, регулювання цін на деякі товари (молоко, зернові); до управління відносяться також заходи щодо стимулювання економіки (субвенції, підтримка сільгоспвиробників).

Закордонне господарське право містить розвинену систему прав і обов'язків й громадян, що дозволяють впевнено вести господарську діяльність в різних формах і брати участь в ній своїм капіталом.

Перш за все, допускається індивідуальне підприємництво. Індивідуальними підприємцями в зарубіжних правових системах визнаються фізичні особи, які здійснюють господарську діяльність у різних сферах виробництва (промисловість, транспорт, торгівля, банки і т.д., але до яких не відноситься наука, мистецтво, спорт, сільське і лісове господарство) від свого імені.

Підприємець зобов'язаний зареєструватися в торговому реєстрі, придбати дозвіл (патент) на ведення господарської діяльності зі сплатою установленого мита, вести торговельні книги, що відображають стан майна і результати комерційної діяльності.

Домінуючі ролі в економіці відіграють об'єднання

підприємств, що діють в різних правових формах.

Загальним для всіх корпоративних форм підприємництва є те, що вони являють собою об'єднання на основі договору осіб, які мають загальну мету.

Товариства (персональні товариства): до них відносять:

- 1) Цивільно-правові суспільства.
- 2) Повне товариство.
- 3) Командитне товариство.
- 4) Негласні товариства.

Господарські (капітальні) суспільства: до них відносять:

- 1) Товариство з обмеженою відповідальністю.
- 2) Товариство з обмеженою відповідальністю.

Помітне місце в сфері забезпечення прав інвесторів-акціонерів на інформацію належить саморегульованим недержавним організаціям.

Господарський оборот опосередковує норми права про фірмах, про відчуження підприємств, про бухгалтерський облік, про представництво, а також норми, що регулюють операції з участю підприємств. Господарським договором визнається угоду, в силу якого одна сторона зобов'язується в обумовлений термін передати товари, виконати роботи чи надати послуги в сфері підприємницької діяльності, а інша сторона зобов'язується прийняти товари, роботи, послуги та оплатити їх. Господарський договір визначається також як будь-яка угода підприємця, яка укладається для ведення його підприємницької діяльності (ст. 343 ЦК ФРН). Для кваліфікації угоди як господарського договору необхідна участь в якості однієї зі сторін підприємця і її приналежність до сфери господарського обороту. Відповідні приписи зосереджені головним чином в цивільних кодексах.

Основними принципами договірних відносин у сфері підприємницької діяльності є свобода укладення господарських договорів; взаємна зацікавленість сторін, дотримання договірної дисципліни; взаємна відповідальність сторін. Договірні відносини базуються на принципі приватної автономії, яка проявляється у свободі вибору форми, свободі вступу в договірні відносини і свободі формування умов (змісту) договору. Ці свободи обмежуються

тільки законом.

Свобода укладення договору також обмежена для монополістів і підприємців, що займають домінуюче становище на відповідному ринку товару.

У законодавстві зарубіжних країн закріплені такі традиційні типи договорів як договори купівлі-продажу, підрядні, на надання послуг (відрізняються від підрядних договорів тим, що зобов'язана сторона обіцяє лише дбайливість діяльності, а не її успіх), товарообмінні угоди, майновий найм, а також формуються правові основи для нових договорів - туристичних, електронних і т.п. Особливе значення надається інвестиційним договорам. Вони, як правило, мають складну структуру договірних відносин. Тут бере участь не тільки інвестор і реципієнт. Між ними в якості посередника виступає консультант, оскільки громадянину важко прийняти рішення про перевагу вкладення наявних у нього коштів, наприклад, в будівництво електростанції або виробництво добрив.

Оскільки більшість господарських операцій здійснюється через посередників, у багатьох країнах діють спеціальні законодавчі акти, регулююче торгове посередництво.

Предметом агентського договору є надання комерційним агентом юридичних або фактичних послуг.

У господарському праві зарубіжних країн по-різному визначається місце правових норм, які регулюють договірні правовідносини, у системі правового законодавства та вчення про договори в загальній системі цивілістичної доктрини. Так, у континентальному праві визначення договору є одним з центральних; «сам термін «договірне право» досить рідко вживається, хоча в деяких випадках цей інститут навіть ототожнюється із загальними положеннями зобов'язального права». [3. с. 372-373]

В майже усіх зарубіжних країнах договірні відносини врегульовано законами. «Норми щодо договорів не завжди в систематизованому вигляді

розміщені в цивільних кодексах (ФЦК, НЦК) у главах про угоди, зобов'язання та окремі види договорів, вони також містяться в деяких окремих законодавчих актах – законах: про строкові біржові угоди 1885 р., про законну процентну ставку 1975 р., про купівлю-

продаж та заклад майнових комплексів комерційних підприємств 1909 р., про оренду майнових комплексів комерційних та промислових підприємств 1956 р., про оманні дії і фальсифікацію продуктів і послуг 1905 р., про безпеку споживачів 1978 р., що вносить зміни в різні положення закону 1905 р., ордонанс про свободу цін і конкуренції 1986 р. (Франція); про страховий договір 1908 р., про мирові угоди 1935 р., про автомобільні перевезення 1952 р., про регулювання права загальних умов угод 1976 р. (ФРН)». [4]

В англо-американському правовому законодавстві майже всі інститути договірних відносин розвивалися, в більшості, судовою практикою та виражені в певних нормах загального права країн. Деякі положення про конкретні види договорів містяться в спеціальних законодавчих актах та нормах. Так, наприклад, в Англії діють такі закони як: про «Продаж товарів» (1893 р., 1979 р.), про «Справедливу торгівлю» (1973 р.), про «Поставку товарів», про «Недобросовісні умови договорів» (1977 р.), про «Поставку товарів і надання послуг» (1982 р.).

У країнах з дуалізмом приватного права (Франція, ФРН, Японія, Іспанія, Португалія та ін.) Правове становище підприємців регулюється торговими кодексами і спеціальними законами (наприклад, Закон про акціонерні товариства ФРН). У країнах моністичного права (Швейцарія, Італія, Росія) і англо-американського права діяльність комерсантів регулюється цивільним законодавством (Швейцарський Цивільний кодекс, Італійський Цивільний кодекс) і також спеціальними законами (наприклад, Закон Великобританії). Цивільне та торгове право зарубіжних держав країн.

В Англії, США і інших країнах, що сприйняли систему загального права, істотною умовою господарського договору признається зустрічне задоволення, а не взаємне надання, як в країнах континентального права. У цих країнах не сприйнято поняття "взаємного надання" як підставу договору.

Відмінність підстави договору в системі континентального права від зустрічного задоволення в системі загального права впливає з традиційного розуміння правової природи договору. У континентальному праві договір - це угода між двома або більше особами, що встановлює їх права і обов'язки, а в загальному праві

договір розглядається як обіцянку або одностороннє волевиявлення особи, виконання якого забезпечується правом.

В англійському праві немає легального визначення договору як правової категорії. «Судова практика та доктрина розглядає договір як обіцянку (promise) або кілька обіцянок, за порушення яких право встановлює санкцію, що свідчить про наявність у кредитора права на позов. Тобто в основі договору міститься добровільно надана обіцянка взяти на себе юридичний обов'язок. Розуміння договору як обіцянки в англійському праві склалося історично: суди визнавали й захищали відносини, за яких одна особа в односторонньому порядку брала на себе обов'язок (обіцяла іншій особі) виконати якісь дії: постачання товару, перевезення вантажу, надання приміщення та ін. Якщо надана у такий спосіб одностороння обіцянка порушувалася, то особі, на чию користь вона була зроблена, надавався захист у вигляді спеціального позову (assumption). Однак цей захист надавався лише в обмежених випадках, і, безумовно, у такому вигляді цей інститут не мав перспектив розвитку. У подальшому суди стали забезпечувати захист тих відносин, за яких обіцянка що-небудь зробити була надана в обмін на який-небудь еквівалент або на те, що для боржника представляє інтерес. Так, поступово в англійському договірному праві почала розвиватися доктрина зустрічного надання або зустрічної винагороди (consideration). Відтак, обіцянка породжує правові наслідки, якщо вона прийнята кредитором; примусове виконання може бути застосоване проти боржника, якщо кредитор уже надав еквівалент, у якому зацікавлений боржник.» [5]

Англійська теорія господарського договору в модернізованому вигляді застосовується і в США, «однак тут до неї додається, як обов'язковий елемент поняття угоди, погодження волі кількох (двох) сторін.

«У США договірне право походить з англійського загального права й нині продовжує контролюватися, переважно, загальним правом. Разом з тим, більшість основних норм загального права про договори включені до законодавчих актів і діють вже як норми законодавства. Застосування загального права поряд зі згаданими законами вимагає ретельного розгляду кожної окремої угоди для з'ясування, яка саме частина договірного права на неї поширюється.

Основні положення щодо договірних відносин закріплено в Єдиному торговому кодексі США та у Зводі договірних прав (Restatement of Contracts), а також у цивільних кодексах, що діють в окремих штатах (Луїзіана, Каліфорнія). Правові норми щодо договорів є основою зобов'язального права в цій цивільно-правовій системі». [6, с.355]

«У правовій доктрині США єдиного поняття договору немає, часом його тлумачення суттєво відрізняються. Зокрема, договором вважається обіцянка (кілька обіцянок), за порушення якої закон передбачає санкції чи виконання якої закон визнає обов'язковим. За американською теорією без обіцянки немає і не може бути договору; взаємні дії без обміну обіцянками не є договором. Обіцянкою є прийняття на себе обов'язку вчинити певні дії чи утриматися від вчинення певних дій у майбутньому. Сутність договору полягає в тому, що обіцянка однієї сторони спонукає іншу сторону надати зустрічну обіцянку. Реальний обмін товарів за гроші, наприклад, не є договором у його повному розумінні, оскільки в ньому немає обіцянки. А відповідні статті Єдиного торгового кодексу США розрізняють реальні відносини купівлі-продажу та консенсуальний договір купівлі-продажу». [7, с.158-159]

Також варто зазначити, що господарський договір розглядається тут також як «зобов'язання двох або більше сторін, яке визначається законом як обов'язкове через застосування санкцій у випадку його порушення. У Єдиному торговому кодексі США закріплено легальне визначення договору як правового зобов'язання, що впливає з угоди сторін. Відповідні легальні тлумачення договору закріплено і в цивільних кодексах тих штатів, у яких вони існують». [8, с.355]

У зв'язку з наведеним обставиною в країнах загального права визнаються дійсними "кабальні угоди", а в США судова практика пішла по шляху визнання юридичної сили договорів і інших угод, що мають номінальну зустрічне задоволення розміром в один долар. Інакше довелось б погодитися з нереальним зустрічним задоволенням, яке б сторона за договором не могла юридично і фізично здійснити.

Закордонне договірне право виходить з того, що договір повинен бути виконаний в суворій відповідності з його умовами. Однак, щоб визначити виконані умови договору або не виконати,

потрібно знати їх точний зміст. Для цього в законодавстві зарубіжних країн встановлені правила тлумачення умов договорів.

Існують певні відмінності в тлумаченні умов договорів в кожній країні, в континентальному і загальному праві. У країнах континентального права надається значення встановленню дійсних намірів сторін, якими вони керувалися при заключенні договору. У країнах загального права Англія, США більше приділяється уваги формальному змістом тексту договору, слів і виражень, які сторони використовували при формулюванні його умов, навіть якщо вони не зовсім відповідають справжнім намірам сторін в момент укладення договору. Необхідність правового регулювання питань тлумачення

умов договорів пояснюється тією особливістю господарської діяльності, що вона протікає в які швидко змінюються.

Розуміючи це, кожна зі сторін за господарським договором намагається вже при укладенні договору забезпечити собі деяку свободу дій шляхом включення в нього умов і формулювань, що дає можливість їх іншого тлумачення, ніж те яке малось на увазі в момент укладення договору.

Своєрідна «гра в слова» може обернутися як «за» так і «проти» сторони, яка наполягає на включенні якої-небудь невизначеного формулювання в текст договору. Природньо, що економічно сильніша сторона за договором має більше можливостей досягти успіху в цій справі, що і стається, наприклад, при укладенні стандартних, типових та інших подібного роду договорів.

Згідно з положеннями зарубіжного законодавства договір, як правило, повинен бути виконаний сторонами в місці і в термін, зазначені в договорі або в іншому правовому акті, визначає основу договору. Якщо місце і термін виконання в договорі не вказані, питання вирішується на підставі звичаїв, традицій. Тут є відмінності між законодавством окремих країн і між країнами, що сприйняли правові системи континентального і загального права.

За правилами континентального права місцем виконання являється місце знаходження боржника. За грошовими зобов'язаннями виплата повинна бути проведена за місцем знаходження кредитора. У країнах загального права діє єдине правило, що за всіма видами договорів місцем виконання є місце знаходження кредитора.

Виконання повинно здійснюватися в термін, зазначений в договорі.

Якщо в договорі термін виконання не вказано, то згідно правилам континентального права договір повинен бути виконаний негайно але, а правила загального права вимагають, щоб договір був виконаний в розумний термін. Тривалість розумного строку залежить від обставин справи.

Так законодавстві Англії та США розроблена певна класифікація договорів. Насамперед їх поділяють на «формальні та прості. Формальні договори ще називають договорами «за печаткою» (contracts by deed). Ця форма договору склалася історично: такий договір оформлявся на пергаменті в кількості примірників відповідно до числа сторін, підписувався кожним учасником і опечатувався гербовими сургучевими печатками та урочисто вручався сторонам. Підписи на такому договорі скріплюються маркою або символічним зображенням (малюнком, кресленням і т.ін.). Оскільки такі договори оформляються за такою складною процедурою, їхній зміст не піддається сумніву; вони можуть оспорюватися тільки через недоліки у формі укладення. Для таких договорів надання зустрічної винагороди не є необхідною умовою їх укладення. У вигляді документа «за печаткою» найчастіше оформляються односторонні зобов'язання, угоди з нерухомістю.

Прості договори (неформальні) укладаються як в усній, так і в письмовій формі за звичайною процедурою; обов'язковою умовою в них є зустрічне надання (зустрічна винагорода).

Поряд з формальними та простими англо-американське право виділяє договори за рішенням суду (contracts of record), за яких зобов'язання вчинити певні дії покладається на учасників судовим рішенням. В юридичній науці такий вид договорів вважається дискусійним, оскільки зобов'язання виникають у результаті набуття законної сили рішення суду й сторона визнає свій обов'язок у судовому засіданні.

Виконані договори (executed contracts) – це договори, в яких принаймні одна зі сторін хоча б частково виконала свої обов'язки, а договори, що підлягають виконанню (executory contracts), – це такі, в яких сторони ще не приступили до виконання своїх зобов'язань.

Прямо виражені – це договори, укладені в словесній формі, у змісті яких чітко й недвозначно відображені наміри сторін. Договори, які підрозуміваються (у тому числі квазі договори) – це такі договори, в яких наміри сторін не відображено або не чітко відображено, або існування й умови яких впливають з відповідної поведінки сторін.

Сучасна англо-американська правова доктрина, окрім наведеної, проводить класифікацію договорів і за аналогією до континентального права та виділяє ще такі їх види: односторонні та двосторонні (за розподілом прав і обов'язків), двосторонні та багатосторонні (за кількістю учасників), реальні та консенсуальні, усні та письмові, подільні та неподільні (за подільністю чи неподільністю предмета договору), основні та додаткові (допоміжні), вільні та обов'язкові, змішані та однорідні, взаємно розроблені та договори приєднання, попередні та основні, на користь третьої особи та на користь сторін договору та ін.

Американське право визнає як окремий вид дискреційні договори, в яких offerent не може відкликати свою offerту й адресат offerти має право прийняти її в будь-який час протягом визначеного терміну або поступитися своїми правами іншій особі». [9, с.175]

Швидке і стійке зростання малого та середнього бізнесу в розвинених країнах пояснюється «зацікавленістю уряду в розвитку цього сектора економіки, для чого створюються сприятливі умови, головними з яких є:

- високі гарантії збереження приватної власності,
- широка господарська самостійність і свобода дій підприємців;
- підтримка добросовісної конкуренції та боротьба з монополістичною діяльністю;
- пільгове кредитування і фінансування;
- суттєва допомога в наданні інвестицій». [10, с. 31-35]

В результаті, в середньому, дрібні виробники отримують більший прибуток на власний капітал, ніж великі виробники. При цьому, регулювання підприємницької діяльності західних країн базуються на принципах:

- повної охорони приватної власності;
- формальній рівності учасників майнових відносин;

- свободу договору;
- визнання свободи підприємницької діяльності;
- безумовне визнання людини суб'єктом, а не об'єктом цивільних прав;
- визнання пріоритету регулювання приватного життя громадянським суспільством, а не державою;
- заборона примусової праці, взаємооцінний характер будь-якого громадського праці;
- залучення в майновий оборот максимально можливого за кількістю і якістю цінностей і прав майнового характеру.

Так, аналізуючи німецький кодекс, можна сказати, що в ньому немає офіційного визначення поняття договору. У літературі його тлумачення виводиться зі змісту пар. 305 НЦК, згідно з яким «для виникнення чи зміни зобов'язання необхідний договір між учасниками, якщо законом не передбачено іншого. У німецькій доктрині розглядаються різні тлумачення договору: як узгоджене між партнерами регулювання правових відносин, як двостороння угода, за якої щонайменше два узгоджених волевиявлення спрямовуються на досягнення правового результату, як досягнуте двома чи більше особами погодження воľ про досягнення правового результату». [11, с. 375]

Німецьке право, поряд з цим, виділяє серед «цивільно-правових договорів зобов'язальні, речові, шлюбно-сімейні та спадкові, а також за змістом зобов'язань поділяє їх на договори про остаточну передачу майнових благ (купівля-продаж, дарування), про надання в користування (найм, оренда, лізинг), про діяльність (трудовий, підряд, туристичний), про об'єднання суб'єктів (спільну діяльність) та ін.» [12, с. 375]

Одним важливим законодавчим актом, який регулює господарські взаємовідносини є Німецьке торгове уложення або як його ще називають Німецький торговий кодекс - НТК. НТК був прийнятий у 1897 р., уведений в дію з 1 січня 1900 р.; первісно містив 905 параграфів. НТК складається з 5 книг. «Перша книга «Торговий стан» регламентує правила щодо комерсантів, торгових реєстрів, торгової фірми, прокури й довіреності на ведення справ, торгових

службовців й учасників торгових справ, торгових представників і маклерів. Друга книга «Торгові товариства та негласне товариство» містить норми про повні, командитні та негласні товариства. Третя книга «Торгові книги» відведена приписам для всіх комерсантів, додатковим приписам про товариства, які є об'єднаннями капіталів, про зареєстровані кооперативи, про кредитні інститути. Четверта книга «Торгові угоди» регулює загальні вимоги щодо угод та окремі види торгових договорів (купівля-продаж, комісійні угоди, експедиційні, складські, перевезення, у т.ч. залізничні). Остання книга -- п'ята -- має назву «Заморська торгівля».

НЦК закріплює принципи формальної рівності перед законом, свободи приватної власності, недоторканності приватної власності, свободи договору та містить ряд обмежень щодо мілкої і середньої земельної власності в інтересах великих промислових і транспортних підприємств. Як акт законодавства НЦК характеризується приписами загального характеру. Специфічною рисою НЦК є наявність великої кількості невизначених критеріїв: «добра совість», «довіра»,

«на віру» та ін. Через це деякі параграфи називають «каучуковими» - їх зміст настільки еластичний, що судді можуть тлумачити й застосовувати їх зовсім по-різному, часом у протилежному значенні. Кодекс відрізняється науково-логічною, обґрунтованою, суворою, чіткою системою. Поряд з цим, параграфи є дуже громіздкими, а самі формулювання норм - надзвичайно складними, їх зміст доступний тільки фахівцям у галузі цивільного права й практично не зрозумілий пересічним громадянам. НЦК закріплює принципи формальної рівності перед законом, свободи приватної власності, недоторканності приватної власності, свободи договору та містить ряд обмежень щодо мілкої і середньої земельної власності в інтересах великих промислових і транспортних підприємств».

Однією з найважливіших ланок в господарській системі Німеччини являються підприємці називають тих осіб, що займаються торговельним промислом. Їх включають до Торгового реєстру та поділяють на певні види: «У першу чергу це ті, хто вважається підприємцем за прямою вказівкою у законі і змушені реєструвати. Їх називають «обов'язковими» комерсантами. До них входять особи, що

зайняті постійним промислом який приносить стабільний дохід. Вони займаються: придбанням та продажом рухомих речей та цінних паперів; переробкою товарів для інших; страхуванням та банківською справою; здійснюють перевезення вантажів або пасажирів, а також буксирування суден; здійснюють експедиторську діяльність; виступають у ролі комісіонерів чи торгових представників; мають видавничий бізнес, чи продають твори мистецтва.

2.Також підприємцями чи комерсантами називають тих осіб, які хоч і не входять до вищевказаного переліку, проте займаються справою, що потребує обов'язкової реєстрації. Вони також мусять входити до Торгового Реєстру.

3.Також підприємцями є, так звані – комерсанти «за бажанням». До них входять особи, що займаються промислом у невеликих обсягах і чиє виробництво не вимагає професійного облаштування. Це так звані дрібні комерсанти, тобто власники невеликих. Такі підприємці не повинні керуватися приписами закону про оригінальні найменування чи торговельні марки. До підприємців за бажанням відносяться і ті, хто здійснює діяльність у сфері сільського і лісового господарства.

4.Комерсанти в силу правової форми. До числа таких комерсантів відносяться всі торгові товариства, акціонерні компанії та кооперативи.

Всі комерсанти підлягають внесенню в обов'язковому порядку або за бажанням до Торговельного реєстру. Торговий реєстр являє собою опублікований у певних виданнях перелік суб'єктів господарювання, а також усього, що пов'язане з їх діяльністю» [13, с.40]

На сьогоднішній день цивільно-правові договори зарубіжних країн можна класифікувати за різноманітними підставами; «кожна класифікаційна схема дозволяє виявити ті чи інші властивості та практичні особливості договору.

У країнах континентального права законодавство й доктрина розрізняє насамперед договори односторонні, в яких одна сторона зобов'язується перед іншою вчинити на її користь певні дії без виникнення зустрічного обов'язку іншої сторони, і двосторонні (синалагматичні), у яких сторони взаємно зобов'язуються вчинити

певні дії на користь одна одної, тобто кожна з них має і права, і обов'язки. До односторонніх належать, зокрема, договори дарування, позики. Двосторонніми є більшість договорів: купівлі-продажу, поставки, підряду, майнового найму, перевезення тощо.

В юридичній літературі двосторонні договори поділяють на синалагматичні (права й обов'язки сторін приблизно рівноцінні) і неповні двосторонні (права й обов'язки сторін не врівноважені або можуть виникати за певних обставин).

Оплачуваними є договори, у яких між сторонами відбувається обмін еквівалентними цінностями, що можуть бути виражені в грошах, зафіксовані в правах тощо, а безоплатними – у яких боржник нічого не одержує в обмін на своє зобов'язання. У торгових відносинах презюмується оплатність договорів; безоплатні договори поширені в суто цивільних відносинах.

Оплачувані договори, у свою чергу, поділяються на мінові (комутативні), в яких вигоди чи збитки, що їх можуть зазнати сторони, можуть бути оцінені в момент укладення договору, та ризикові (алеаторні), які містять умову, що робить неможливим точне обрахування в момент укладання договору вигоди і можливих збитків у разі виконання договору (договір страхування, договір купівлі-продажу будинку на умовах довічного утримання продавця, договори, пов'язані з азартними іграми та парі).

Консенсуальні – це договори, які є укладеними з моменту досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов у передбаченій законом формі (більшість договорів), а реальними є договори, для укладення яких, окрім досягнення згоди, необхідно передати кредиторів визначену річ (договори позики, схову тощо).

Континентальна правова доктрина виокремлює договори з одноразовим виконанням, що передбачають виконання обов'язку шляхом здійснення однієї дії протягом короткого проміжку часу, і з тривалим виконанням, за яких один або декілька обов'язків реалізуються протягом тривалого періоду.

Договори можуть укладатися на користь сторін договору, які мають права й обов'язки, одержують вигоди і несуть збитки за договором, або на користь третіх осіб, які набувають за договором права вимагати від боржника виконання зобов'язання, але не несуть

обов'язків». [13, с. 173]

Тож, не можливо не погодитись з думкою Ю. І. Остапенко, що «господарське право закордонних країн – це система господарсько-правових норм, які регулюють відносини суб'єктів господарювання між собою, споживачами та державою при виробництві товарів, наданні послуг і виконанні інших суспільно необхідних функцій. Утім у закордонному праві на сьогодні відсутнє поняття «чистоти» та системного погляду щодо критеріїв класифікації суб'єктів господарської діяльності. Як уявляється, для усунення цієї наукової прогалини (законодавчої) у господарському праві, по-перше, необхідно звернутися та проаналізувати комерційні та торгові кодекси (які є більш поширеними у романо-германському праві), то суб'єктів господарської діяльності у цих нормативних актах класифікують як «комерсантів», а в більшості інших нормативних актах як «підприємців» (до них належить і українське господарське законодавство).

По - друге, треба звернути увагу на те, які ознаки учасників господарської діяльності належать до понять «комерсант», а які — «підприємець». Адже якщо звернутися до методологічного аналізу, то законодавцями різних країн використовуються різні критерії.

Згідно із закордонним законодавством господарською правосуб'єктністю наділяються громадяни та об'єднання громадян (товариства), які на підставі будь-яких, законно закріплених у законодавстві тієї чи іншої держави форм власності, систематично виготовляють товари для обміну або надають послуги економічного характеру і діють при цьому від свого імені на свій страх і ризик. Втім необхідно звернути увагу на таку обставину: для ведення господарської діяльності необхідний капітал, мінімальні межі якого можуть бути встановлені будь-яким вітчизняним законодавством. Наприклад, у Франції товариство з обмеженою відповідальністю утворюється двома і більше особами, але не більше 50 чоловік, а його установчий капітал повинен бути не менше 20 тис. франків; у ФРН акціонерне товариство створюється не менше ніж п'ятьма засновниками зі встановленим капіталом 100 і більше 1 тис. марок.» [14]

Вважаємо за доцільне зазначити деякі тези Подцерковного

О.П., «що обов'язковим показником господарської діяльності в зарубіжних країнах є:

1) її професійний характер, адже суб'єкти господарювання не зможуть надати споживачам (населенню) високоякісних товарів та послуг, якщо вони не мають достатнього рівня у професійній діяльності;

2) її постійний характер, тобто не повинні мати одноразового характеру, а мати елемент виробничого характеру господарської діяльності;

3) елемент систематичності, адже її завдання визначається у довготривалому та регулярному забезпеченні потреб споживачів утоварах і послугах.

Господарська діяльність у викладеному контексті і є предметом господарського права (законодавства) та господарсько-правового регулювання.

Система господарського права (законодавства) зарубіжних країн — його внутрішня структура, що складається з правових норм, правових інститутів і підгалузей.

У більшості зарубіжних країн можна виділити такі правові інститути, як: суб'єкти господарювання, господарські договори, господарсько-правове регулювання майна різних суб'єктів господарювання, планування господарської діяльності, сприяння конкуренції, обмеження монополізму, державний вплив на економіку, фінансування, цінні папери, кредитування, бухгалтерський облік, банкрутство, банківська та інші види господарської діяльності». [15]

Отож, аналізуючи та вивчаючи закордонний досвід з укладання та регулювання господарських договорів та організацію підприємницької діяльності, стає зрозуміло, що правове регулювання в розвинених країнах направлено на формування комфортних умов суб'єктів господарювання для успішної діяльності підприємницьких структур, забезпечення високих темпів економічного зростання своєї країни і підвищення рівня соціально-економічного добробуту своїх громадян. Вивчення досвіду правового регулювання підприємницьких відносин в розвинутих зарубіжних країнах необхідно, перш за все, з точки зору введення доцільних обґрунтованих норм в українські нормативні та законодавчі акти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Самойленко Г.В. Договір перевезення вантажів у внутрішньому водному сполученні: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Запоріжжя, 2002. 161 с.
2. Шевченко Я.М. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. -К.2004.
3. Подцерковний О. П. Розвиток господарсько-правового напрямку у законодавстві та науці зарубіжних країн / О. П. Подцерковний // Правова доктрина України. Х. : Право, 2013. Т. 4. С. 396–424
4. Жалинский А., Рерихт А. Введение в немецкое право... — С. 372-373.
5. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование...
6. Там само.
7. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США .. С. 355
8. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах... С. 158-159.
9. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США .. С. 355
10. Богатых Е. Гражданское и торговое право...
11. Блудов А.М. // Социально-экономические явления и процесс. 2011. № 3-4 (025-026).
12. Жалинский А., Рерихт А. Введение в немецкое право... С. 372-373.
13. Там само.
14. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини Навчальний посібник. К.: Знання, 2008.
15. Богатых Е. Гражданское и торговое право...
16. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование...
17. Подцерковний О. П. Розвиток господарсько-правового напрямку у законодавстві та науці зарубіжних країн / О. П. Подцерковний // Правова доктрина України. – Х. : Право, 2013. – Т. 4. – С. 396–424

Ковальчук О.Л.
(м.Хмельницький)

«Існує досить світла для тих, хто хоче бачити,
і досить мороку для тих, хто не хоче»
(Б. Паскаль).

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ – ВІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій завжди приваблювала науковців, оскільки саме вони є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості та самосвідомості людини, які не лише формують її вибіркове ставлення до дійсності, а й значною мірою зумовлюють низку її сутнісних особистісних характеристик та вибудовують сенс її подальшого життя. Криза, що охопила всі сторони нашого суспільства, активізувала пошук (і не лише науковий) шляхів та способів виходу з ситуації, що склалась. Незважаючи на численні проблеми, які накопичувались у нашій країні впродовж десятиліть, ми вбачаємо проблему духовного занепаду однією з найбільш системоутворюючих. Без дієвих способів її поліпшення неможливо добитись суттєвих зрушень у будь-якій сфері. Особливо актуальним це питання постає тоді, коли йдеться про побудову концепції освіти і виховання підростаючого покоління [1].

В останнє десятиліття дедалі більше науковців, політичних і культурних діячів, учителів, батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких та універсальних, що не підвладні жодній політичній чи ідеологічній кон'юктурі. Наше суспільство поступово підходить до визнання й освоєння етичних основ християнства, від яких воно було штучно відлучене впродовж багатьох десятиліть і до яких у значної частини наших співвітчизників сформувалось вкрай негативне або індіферентне ставлення. Моральні цінності, уявлення, настанови є продуктом нашої історії та культури. Зокрема християнська мораль, зародившись у I ст. нашої ери в Палестині як основні постулати християнства, залишилась незмінною

в своїй основі. Протидіючи принципам відносної моралі, що завжди стояла на сторожі інтересів якогось кола людей, християнство запропонувало свою модель моралі, основу якої складає абсолютне добро – Бог. Ставши основою розвитку всієї культури, християнські культурні цінності інтегрувались з іншими спорідненими сенсами (моральними цінностями різних народів, їх звичаями, традиціями) і заклали підвалини ціннісного світу сім'ї, особистості, стосунків. Моральність становить фундамент людини як особистості. У ній полягає запорука гармонійного розвитку її потенційних можливостей, а отже і гарантія того, що плоди її діянь можуть справді слугувати в ім'я людини як вищої цінності. “Дві речі наповнюють душу завжди новим та все сильнішим подивом і благоговінням, чим частіше та триваліше ми міркуємо про них, – зазначав І. Кант, – це зоряне небо наді мною і моральний закон у мені” [2].

Тільки ставши внутрішнім законом, стійким, суб'єктивно значущим надбанням особистості, моральні норми можуть мати реальний регуляторний вплив на її поведінку. Процес опанування зростаючою особистістю законів моральності є складним і суперечливим. Найважливішою умовою його успішного перебігу є оптимальна задіяність у ньому самого індивіда як активного суб'єкта. Тому необхідність психологічних досліджень, присвячених проблемам активізації внутрішніх резервів людини, зокрема її потенційних індивідуальнопсихологічних можливостей, є беззаперечною [3, с. 144].

Кожний із науковців та практиків, хто уважно слідкує за новітніми тенденціями у розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки, давно підмітив появу “нових-старих” орієнтирів у концептуальних основах здійснення виховного впливу на підростаюче покоління. Воно і зрозуміло, адже повернення до культурно-етнічних традицій свого українського народу, до тієї багатющої спадщини, яка дуже часто нашими недругами свідомо спотворювалась, перекручувалась, подавалась в іронічно-принизливому контексті, надало можливість привнести суттєві зміни у цей процес. Ми, українці, маємо чим гордитись і тому абсолютно слушно, і в наукових колах, і на державницькому рівні було проголошено курс на повернення до своїх етнічних витоків, до свого національного

коріння. У зв'язку з тим, що українці як нація формувались у лоні християнської церкви, виникла необхідність змінити орієнтири духовного розвитку особистості, поклавши в їх основу систему християнських цінностей, які власне є загальнолюдськими [1].

Зразком моральної досконалості, навчання і життя для християн є центральна божественна постать Ісуса Христа, земне життя якого залишається ідеальним прикладом усім поколінням.

Пройдений людством шлях доводить, що основним стрижнем, завдяки якому формується людська особистість, може бути лише вся сукупність ідеалів, абсолютну більшість яких було визначено та збережено впродовж віків релігією. Недарма, у свій час Платон стверджував: “Незнання Бога для держави є найбільшим лихом, і хто підриває релігію, той підриває і основи суспільства” [1].

Варто наголосити, що зміст християнської моралі подається Біблією в контексті трьох складових. Перша – це загальні християнські чесноти: розсудливість, поміркованість, справедливість, стійкість, чесність, правдивість, вірність слову. Друга – плоди дарів Духа Святого: віра, надія, любов (милосердя), радість, спокій, терпіння, доброта. Третя – це 10 Божих заповідей, з яких лише перші три належать до прославлення та пошанування Бога, а сім інших стоять на сторожі доброзичливих стосунків між людьми (шануй батька й матір; не вбивай; не будь розпусним; не кради; не свідчи неправдиво на ближнього свого; не будь заздрисним). Зрозуміло, що зміст основних заповідей не вичерпує всього можливого ціннісного спектру, який має загальнолюдське значення (адже можна додати, наприклад, такі елементарні й очевидні вимоги як: не лінуйся; шануй знання й мудрість; не ображай; шануй людську гідність інших; люби батьківщину тощо).

Попри це, ні в кого не виникає ні найменшого сумніву в тому, що саме християнська мораль акумулює в собі надзвичайно важливий і глибокий ціннісний сенс. Слід зазначити, що окрім старозавітних 10-ти заповідей Божих, важливі положення загальнолюдської моралі були проголошені в Нагірній проповіді Ісуса Христа. Вона містить у собі звернення до моральних ідеалів, які відображають багатовікові земні сподівання людства: миролюбність, поступливість, емпатійність, доброту. У ній ми знаходимо надзвичайно ціннісне для

людської спільноти висловлювання Ісуса: “Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви”. Пізніше, у науковій етиці, це високогуманне Господнє судження отримало назву “золотого правила” моральності, яке разом з ідеями добра та справедливості є загальним гуманістичним еквівалентом людських стосунків.

Відомо, що основу будь-якого кодексу моралі складає визначений вихідний принцип, загальний критерій моральної оцінки вчинків людей. Християнство має свій критерій розрізнення добра та зла, морального й аморального, який можна звести до порятунку особистої безсмертної душі для вічного блаженного життя з Богом. Християнські богослови переконані, що Бог вклав у душі людей загальний, незмінний абсолютний “моральний закон”. Християнин “почуває присутність божественного морального закону”, йому достатньо прислухатися до голосу божества у своїй душі, щоб бути моральним. Отже, віра і любов поєднуються в органічне психічне ціле, – підкреслює В. Москалець [4, с. 100].

Ще більш переконливо ця єдність звучить з уст самого Ісуса Христа, який, наголошуючи на тому, що заповідь – це певне зобов’язання, закон, обов’язок, якого слід дотримуватись, стверджує, що весь закон можна звести до виконання двох заповідей: “люби Бога свого всім серцем і люби ближнього свого, як самого себе”. Хто любить, той ніколи не вчинить чогось немилого Богові та шкідливого для людей. Як сказано Апостолом Павлом: “Любов є виконання закону”. Саме у цих двох заповідях акумульовано найсуттєвіші критерії етичної сутності добра і зла, які стали основою християнства. Після тривалих та драматичних пошуків цієї сутності античною етичною думкою Ісус пояснив добро як любов до ближнього, як активне альтруїстичне самозречення на користь інших. Завдяки альтруїстичній етиці, етиці любові християнство стало наймогутнішим чинником гуманізації особистості та суспільства, а отже і всіякого прогресу людства [4, с. 100–101].

Стратегічним орієнтиром виховної діяльності має виступити людяність (доброта) як критерій високоморальної особистості. Єдино оптимальним є механізм виховання людяності людяністю, що сприятиме саморозвитку особистості. Розпочинати виховання у

дитини почуття цінності іншої людини слід у дошкільному віці, оскільки саме у цей період інтенсивно виявляється і формується психологічний механізм емпатії. Виховуючи в людині милосердя, потребу піклуватися про іншу людину, інтерес до неповторної індивідуальності кожного, вимогливості до себе, терпимості та подібні їм якості, ми формуємо не лише ставлення людини до іншої і до самої себе, а й закладаємо в структуру особистості ціннісні критерії її подальшого ставлення до інших сторін навколишньої дійсності. Однак, слід пам'ятати про те, що “духовно досконала особистість не лише усвідомлює вирішальне значення моральності у людських взаєминах, у розвитку суспільства на гуманістичних засадах, а й активно утверджує моральне начало у повсякденному житті – у ставленні до інших людей, до себе самої.

Отже, суттєвою ознакою розвиненої духовності людини є дієвість, конструктивноперетворювальна сила ціннісних орієнтацій, які вона опанувала. Без такої дієвості можна говорити хіба що про певний рівень обізнаності людини із системою духовних цінностей”, – зазначає М. Боришевський [5, с. 27].

Світоглядним підґрунтям морально-релігійного виховання є християнське вчення, основною ідеєю якого є служба Богові. Найвищий вияв моральності людини, ідеал людського існування є її Боже творіння та наближення людини до своєї божественної сутності. У зв'язку з тим, що кожна людина має своє неземне призначення, вона повинна наполегливо, упродовж усього життя, працювати над своїм духовним самовдосконаленням. Християнські постулати добра, любові до ближнього допомагатимуть особистості перебороти егоцентризм, відстороненість від проблем іншої людини. Навчити дитину “любити ближнього” не так просто. Зло егоїзму полягає в тому, що людина визнає за собою виключне безумовне значення і водночас відмовляє у цьому іншій людині. Відчуваючи проблеми іншої людини не просто формально, а суттєво, переносючи центр свого життя за межі свого особистого внутрішнього простору, особистість виявляє свою значущість. Воно саме і складається із здатності переходити за межі свого фактичного феноменального буття, здатності жити не лише в собі, але й в іншій людині.

Попри незаперечний факт того, що за всю історію існування

християнства воно виробило високі духовні цінності, які мають благодатний позитивний вплив на формування особистості, сучасна школа поки що не готова до впровадження у навчально-виховний процес предметів релігієзнавчого змісту (або змістовного доповнення до вже існуючих). Разом із тим, ми розуміємо, що входження християнської моралі в шкільне життя не стане панацеєю від аморальних виявів у нинішньому суспільстві, хоча вона може суттєвим чином поліпшити загальний рівень моральності. Отже, проведений нами аналіз надав можливість констатувати, що духовність, будучи глибинною та багатогранною категорією, пронизує й опосередковує всі психологічні утворення особистості, а тому від рівня її сформованості залежать усі утворення в свідомості та самосвідомості індивіда, в яких відображені найактуальніші морально релевантні цінності, його ставлення до навколишньої дійсності та до самого себе, що адекватно подані (об'єктивовані) у поведінці та вчинках [1].

Християнська етика несе і втілює собою те найбагородніше, що повинно бути властиве душі, думкам та вчинкам кожної порядної людини, а тому опанування учнями вдома і в школі християнської моралі аж ніяк не суперечить принципу світськості. Реформування освіти обов'язково повинно кардинальним чином змінити пріоритети в загальній стратегії виховного впливу на учня, відвівши гідне місце питанням дотримання моралі, основаної на християнських цінностях.

Сучасний християнин у сьогоденному світі орієнтується на особисту систему цінностей, бере на себе відповідальність за вирішення всіх проблем, за успіхи й невдачі. Але оскільки людина продовжує шукати сенс свого існування, її нове світовідчуття зазнає вплив релігійних цінностей [6].

Християнські цінності - єдині вербально зафіксовані умови для нашого загального існування, а їх свідоме сприйняття і послідовністю на ділі – єдиний шанс земного виживання, даний нам два тисячоліття тому.

Список використаних джерел та літератури:

1. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

2. Жаловага, А. С. Християнська мораль, віра, психологія: точки перетину / А. С. Жаловага // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 20. – С. 32–35.
3. Боришевський, М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
4. Москалець, В. П. Духовні горизонти особистості: потенціал вершинної психології / В. П. Москалець // Психологія і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 96–106.
5. Боришевський, М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірн. наук. праць ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2007. – Т. IX. – Ч. 5. – С. 25–32.
6. Пирог Г. Релігійні цінності: сутність, структура, рівні / А. Глушак, Г. Пирог. //
7. Вісник Національного Університету «Львівська політехніка». – Львів, 2003. – Вип. 473 : Філософські науки. – С. 51-54.

Коцюк В.Д.,
кандидат історичних наук
Коцюк Н.В.,
(м.Хмельницький)

МОЛОДІЖНА КУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Поняття «молодіжна культура» входить в науковий обіг разом з поняттям «молодь». Народження понять пов'язувалося Т. Парсонсом з обґрунтуванням стабільності, спрямованості і доцільності розвитку громадських систем [1, с. 139]. Це була свого роду рефлексія на післявоєнне відродження західних суспільств, вираз віри в можливість стабільності, благополуччя і процвітання всіх його членів. Молодіжна культура представлялася незалежним соціальним простором, в якому молоді люди можуть знайти автентичність, тоді як в сім'ї або школі вони позбавлені реальних повноважень, і повністю контрольовані дорослими. У вітчизняному суспільствознавстві довгий час молодь не розглядалася як самостійна соціально-демографічна група: виділення такої групи не вкладалося в існуючі уявлення про класову структуру суспільства, і суперечило офіційній ідеологічній доктрині про його соціально-політичну єдність. Одна справа говорити про молодь як про складову частину робітничого класу, колгоспного селянства, радянської інтелігенції, інше - визначати її соціальні особливості як певної цілісності.

У цьому впливало протиставлення молоді іншим соціальним групам. В цей період тільки в рамках біологізаторських, психологічних концепцій періодично робилися спроби з ідентичності фізіологічних процесів, властивих всім індивідам на тій чи іншій стадії біологічного розвитку, виводити ідентичність форм соціальної поведінки, тим самим визначати молодь як групу, що має соціально-психологічні, вікові особливості [2, с. 17-18].

Але можна цілком обґрунтовано стверджувати, що немає ніяких універсальних форм поведінки, що виводяться тільки з психології та фізіології молодіжного віку. Молодь і її життєдіяльність безпосередньо залежать від соціокультурних характеристик

суспільства, в якому в даний час вона живе і яке визначає її поведінку і характеристики. Як зазначав П. Сорокін: «Не існує особистості як соціуму, тобто як носія, творця і користувача значеннями, цінностями і нормами, без кореспондуючих культури і суспільства» [1, с. 140].

Молодіжна культура є своєрідною формою адаптації до норм, цінностей, способу життя суспільства, також в особі молодіжної субкультури, соціокультурного гомогенного середовища і в певній мірі контркультури виступає як джерело трансформації культури суспільства. Розглядаючи культуро-генетичний аспект функціонування молодіжної культури, необхідно відзначити, що функціонування соціокультурних систем коригується системою прямих і зворотних зв'язків, мають позитивний і негативний для розвитку цих систем характер. Прямі зв'язки між домінуючою і молодіжною культурою реалізуються за допомогою культури молодих. Такі зв'язки підтримують збереження сформованих структур і відносин. У той час як зворотний зв'язок, що забезпечують сприйнятливість системи до нової інформації, реалізуються за допомогою молодіжних суб-, контркультур і соціокультурних гомогенних середовищ. Співвідношення між культурою для молодих і молодіжними субкультурними утвореннями забезпечує ступінь стійкості і мінливості культури суспільства, її зростання, якісну трансформацію, здатність розвиватися в мінливих умовах існування. Гармонійна рівновага в їх взаємодії формує динамічну стійкість культури, тобто оптимальне співвідношення між цілісністю, здатністю зберігати себе як єдине ціле, і здатністю постійно оновлювати себе [5].

Динамічна стійкість культури – стан відносний. Найчастіше виникає стан нестійкості, який виступає найважливішим моментом в процесі розвитку культури, що дає імпульс процесам самоорганізації. Одним з результатів взаємодії молодіжної культури з панівною культурою суспільства є ускладнення культур, що виникає внаслідок дії законів єдності і боротьби протилежності, переходу кількості в якість, в результаті чого культури переходять на інший щабель розвитку [4].

У такій культурній моделі можна виділити три головних ланки – два полюси опозиції і міру їх конкретного співвідношення в рамках макрокультури. У певний момент один з цих полюсів є домінуючим,

інший же тимчасово пригнічений, але його складові постійно присутні як «underground», періодично виносячи на поверхню нібито невластиві їй явища (розквіт хіпі в шістдесяті, панківський вибух другої половини сімдесятих). Незважаючи на те, що ці явища так і не стають домінуючими, їх поява сприяє динамічному існуванню системи культури в цілому. Її головна протитрута – за допомогою «Культури для молодих» залучення тих, що найбільш піддаються обробці і менш значущих в сенсі соціальної небезпеки контркультурних явищ до «золотої середини», що, в свою чергу, призводить до загального ослаблення культурного «викиду» (прилучення до масової культури так званої «Сексуальної Революції» в Америці і Великобританії). Ця схема однакова для всіх субкультур, від елітних до кримінальних або нетрів [3, с. 93-94].

Необхідно відзначити визначальне значення молодіжної культури в відтворенні культури сучасного суспільства. Як будь-яке соціально-культурне явище, молодіжна культура виникає не ізольовано, а як результат розвитку панівної культури, наслідок її диференціації. Молодь як суб'єкт соціокультурних, етнічних, психологічних і економічних відносин не є простим дзеркальним відображенням особливостей розвитку соціуму і його культури, в поведінці молодого покоління синтезуються власні культурні традиції і результати взаємодії з культурами інших соціальних і демографічних груп. Молодь в силу специфічного положення в соціокультурній системі раніше багатьох інших громадських груп звертає увагу на будь-які інновації, що відбуваються в суспільстві. Молодіжна культура в умовах пострадянської України є сферою інновації, відображаючи в своєму розвитку не тільки інтереси молоді як найбільш вразливої і відкритої до експериментів соціальної спільності, а й пов'язані з нею очікування налаштованої на оновлення частини суспільства. Інакше кажучи, молодіжна культура в даний період постає як особливе місце і спосіб побутування філософії і культури зі збереженням особливостей, властивих їй як субкультурі [3, с. 95].

Цілком природно, що функціонування молодіжної культури може робити істотний вплив на ціннісне ядро існуючої культурної системи.

Домінуюча культура і молодіжна постійно взаємодіють один з одним, внаслідок чого відзначаються динамічні зміни в обох культурах. Молодіжна культура, будучи культурою в культурі, природно, немислима і не існує сама по собі – поза панівною культурою сучасного суспільства. Ці дві культури – «материнська» і «дочірня» тісно взаємопов'язані і взаємодоповнюючі. Причому і в материнській, і в дочірній культурах, поряд зі збереженням традицій, йде постійне напрацювання нового, з тією лише різницею, що, якщо норми і символи, створені і прийняті в рамках панівної культури, задають основний принцип упорядкування всього суспільства, то норми і символи, створені і прийняті в рамках молодіжної культури, задають основний принцип упорядкування конкретної спільноти [1, с. 141].

Подальша доля норм і символів, прийнятих в молодіжній культурі, буде залежати від цілого ряду чинників, серед яких своєчасність і несвоєчасність, відповідність або невідповідність потребам, готовність або неготовність молодих людей до їх сприйняття та інші.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що молодіжна культура є культурою, характерною для способу мислення і способу дії в молодіжному середовищі. або іншими словами, молодіжна культура – це система цінностей і знань молодих людей, пов'язаних з певним статусним становищем в системі соціокультурного відтворення. Вона формується як результат складної системи взаємодії різноманітних молодіжних субкультур, контркультур, соціокультурних гомогенних середовищ і «культури для молодих», що розповсюджується в їх середовищі [2, с. 20].

Молодіжні субкультури і соціокультурні гомогенні середовища служать своєрідною формою адаптації як до існуючих норм, цінностей, способу життя суспільства, так і спробою внесення змін до культури суспільства в зв'язку з змінами в соціокультурній ситуації суспільства. Контркультура виступає як форма конструювання принципово нової системи цінностей, моралі суспільства.

Функціонування субкультурних утворень може робити істотний вплив на ціннісне ядро існуючої культурної системи. Тому

молодіжну культуру можна одночасно розглядати як адаптаційну і інноваційне середовище.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білецька О.О. Трансформаційні процеси української молодіжної субкультури наприкінці ХХ-ХХІ ст. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць. К., 2010. Вип. 24. С- 139-144.
2. Божок О.І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Збірник наукових праць. К., 2009. С. 17-21.
3. Латышева Т. В. Феномен молодежной субкультуры: сущность, типы. Социологические исследования. 2010. № 6. С. 93–101.
4. Туркот. Соціально-психологічні особливості студентського віку. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/50527-sotsalno-psihologchn-osoblivoststudentskogo-vku.html>.
5. Щепанская Т.Б. Традиции городских субкультур. Современный городской фольклор. М.: РГГУ, 2003.

Kostenko D.V.,
Ph.D. in Public Administration
(Kyiv)

INTERCULTURAL COMPETENCE OF MODERN IT- SPECIALISTS

In the era of globalization, there is a significant expansion of the range of professions involved in intercultural communication. The migration of the world's population, the creation of global communication networks and corporations, the implementation of intercultural projects lead today to the fact that virtually any professional activity is carried out in a multicultural context.

The experience of participation of modern IT-specialists in international projects, experience of working abroad and with representatives of other cultures is becoming more and more in demand on the labor market. Therefore, in our opinion, the higher education system faces an important task to contribute to the formation of such qualities of future IT-specialists that will allow them to participate in international activities, to adapt more successfully to foreign cultural conditions of work, to see in this the potential of their professional development.

Carrying out professional activities of future IT-specialists in a multicultural environment requires specialists to have such qualities as the ability to see national characteristics of behavior, perception of information and professional activity in themselves and among colleagues, respect for cultural traditions, the ability to conduct an effective dialogue with a representative of another culture and many others. The totality of these qualities is called "intercultural competence". It is important that the intercultural competence of modern IT-specialists is purposefully formed during the period of training, professional education, the formation of the professionally important qualities of a specialist in a higher educational institution.

The phenomenon of intercultural competence is considered by modern researchers as a multidimensional phenomenon. In the second half of the twentieth century, the main problems of studying intercultural

competence were outlined: E. Hall, R. Brislin investigated intercultural interaction; R. Collins, N. Luhmann, M. McLuhan began to develop the theory of intercultural communication. Under the influence of the research of scientists E. Hall, K. Geertz, V. Gudikunst, G. Triandis, G. Hofstede in the 90s, there was a rapid increase in interest in the study of various problems of intercultural interaction. A special group of research is aimed at developing technologies for the formation and development of intercultural competence, practical skills and abilities for effective intercultural communication. Such programs were developed by M. Bennett, F. Burnard, Yu. Zhukov, M. Kipnis, N. Lebedieva, I. Malkhanova, G. Petrovskaia, Yu. Rot, E. Sidorenko and others.

The study of the educational practice of universities revealed a number of pedagogical contradictions, the unresolvedness of which currently complicates the formation of intercultural competence in future specialists. First of all, this is a contradiction between the need of modern society for specialists with intercultural competence as a means of productive professional activity, and the insufficient development of the scientific and pedagogical foundations for the formation of intercultural competence in them.

Today, more and more often in scientific and pedagogical circles, the question is raised that the training of specialists in any field should be carried out on a new conceptual basis within the framework of the competence-based approach (D. Mertens, B. Oscarson, J. Raven, R. White, A. Shelten, A. Andreiev, E. Zeer, I. Zimniaia, G. Ibragimov, V. Kraevsky, N. Kuzmina, A. Markova, I. Lerner, A. Novikov, L. Petrovskaia, M. Skatkin, A. Khutorskoi and others). The competence-based approach is considered by researchers as an alternative to subject-knowledge learning. The ineffectiveness of the subject-knowledge approach is due to global integration processes in all spheres of society and the rapid obsolescence of information, therefore, “restoration of the disturbed balance between education and life is seen in the shift of the ultimate goal of education from knowledge to integral activity-practical skills – competence”.

Analysis of the literature shows that the majority of scientists understand competence as a structure consisting of various parts – a set of knowledge, skills and abilities necessary for the implementation of a specific professional activity; personality traits; the ability of an individual

to solve various types of professional and communication tasks. At the same time, there is an interaction of cognitive and affective skills, the presence of motivation and corresponding value attitudes. So, K. Keen figuratively compared competence with fingers on a hand (skills, knowledge, experience, contacts, values), which are coordinated by the palm and controlled by the nervous system that controls the hand as a whole. Intercultural competence refers to the ability to communicate effectively in an intercultural context.

V. Gudikunst developed a model of intercultural competence with three main components: motivational factors, knowledge factors and skills factors. Motivational factors include the needs of the participants in the interaction, the mutual attraction of the participants in the interaction, social bonds, ideas about oneself, and openness to new information. Knowledge factors include expectations, shared information networks, perception of more than one point of view, knowledge of alternative interpretations, and knowledge of similarities and differences. Skill factors include the ability to show empathy, be tolerant of ambiguity, adapt communication, create new categories, modify behavior, and gather information [1].

G. Chen suggested that intercultural competence is associated with the individual characteristics of a person, consists in self-disclosure, social relaxedness, communication skills, behavioral flexibility, the ability to direct interaction, social skills, adaptive ability and cultural awareness[2].

M. Hammer, H. Nishida and R. Wiseman, studying the behavior of Americans in American-Japanese intercultural situations, identified three indicators of intercultural competence: understanding of Japanese situations and behavior conditioned by specific rules, understanding of Japanese culture in general, and an affective attitude towards Japanese culture. In a related study, the three scientists found that the degree of manifestation of the three named constructs was determined by positive and negative attitudes towards another culture, ethnocentrism, perceived social distance and knowledge of another culture [3].

M. Bennett developed his own model of intercultural competence, which he called the model of intercultural sensitivity [4]. He defines intercultural sensitivity as “a reality construct increasingly capable of reconciling the cultural differences that constitute development.”

An analysis of the literature on the study of intercultural

competence of future IT-specialists made it possible to conclude that intercultural competence includes: a system of knowledge that forms the basis of cross-cultural literacy (acquaintance with the history and culture of other peoples, national characteristics and their manifestation in everyday and business life); skills of intercultural communication and perception of reality; knowledge of a foreign language; possession of the appropriate rules of conduct in everyday, professional and religious spheres, as well as the development of skills necessary in a situation of intercultural communication; a complex of personality traits and abilities, including: tolerance, cultural empathy, sensitivity to cultural manifestations; proficiency in cross-cultural analysis methods; understanding of their cultural identity and awareness of their cultural influence in a situation of intercultural communication; developed ability to understand other cultures.

Thus, the intercultural competence of modern IT-specialist is a combination of knowledge, skills, experience, abilities and values that allow him to effectively carry out intercultural communication in professional activities. It also includes the ability to understand, respect and productively use cultural conditions and factors that influence the perception, assessment, feelings and actions of colleagues in order to improve the quality of their professional activities, develop tolerance and effective cooperation in the organization.

Intercultural competence of modern IT-specialist describes the ability to organize the process of intercultural interaction in such a way that the joint search for a productive solution to problems occurs in an atmosphere of mutual respect and agreement, excluding any kind of misunderstanding. The proficiency of future IT-specialists in intercultural interaction with the basics of intercultural competence is an essential condition for the effectiveness of their joint work.

Thus, the intercultural competence of modern IT-specialists consists of several components. The cognitive component of intercultural competence is knowledge of the mechanisms of the cultural development of an individual, the manifestation of cultural differences in the activities and behavior of people; acquaintance with the history and culture of peoples, national characteristics and their manifestation in everyday and business life; knowledge of the rules of intercultural communication;

proficiency in cross-cultural analysis methods.

Equally important is the affective component of intercultural competence of modern IT-specialists, which means a positive perception of cultural diversity, the ability to maintain an atmosphere of trust and cooperation, and a developed sensitivity to the emotional state of participants in intercultural communication.

The motivational and value component of intercultural competence allows a modern IT-specialist to maintain a stable interest in cultural diversity in a team and a desire to expand his knowledge about other cultures and ways of interaction between cultures, as well as a value attitude towards cultural differences as a potential for his professional development.

Finally, the behavioral aspect of intercultural competence of future IT-specialists consists of intercultural communication skills, understanding of one's cultural identity and awareness of one's cultural influence in a situation of intercultural communication, a developed ability to understand other cultures, the presence of such qualities as tolerance, cultural empathy, sensitivity to cultural manifestations.

References:

1. Gudykunst W. B. Bridging Differences: Effective Intergroup Communication, 4-th ed. London: Sage, 2004.
2. Chen G.-M., Starosta W. J. Foundations of Intercultural Communication, 2-nd. Lanham, MD: University Press of America, 2005.
3. Мацумото Д. Психология и культура. СПб.: Питер, 2003. 718 с. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Mats/index.php (дата звернення: 22.03.2019).
4. Bennett M. Developmental Model of Intercultural Sensitivity / ed. by Y. Kim. International encyclopaedia of intercultural communication. 2017. DOI: 10.1002/9781118783665.ieicc0182

Кухар Д.Ю.,
науковий керівник:
кандидат економічних наук Цимбалюк Г.С.
(м.Хмельницький)

ОСВІТА І РЕЛІГІЯ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Україна є, здебільшого, Християнською державою. У значно меншій чисельності перебувають представники Ісламу, Буддизму та інших релігій. Порівняно мізерною є частка атеїстів в Україні. Не зважаючи на релігійну приналежність, людей єднає віра у Бога, яка має тисячолітню історію і традиції.

С. Юрченко та О. Юрченко вважають, що «релігія – це частина суспільного життя, яка міцно вплетена в тканину соціальних відносин» [4, с. 220].

І. Ортинський зазначає: «релігія існувала в усі періоди людської історії і в усіх географічних точках планети, де жила людина. Для первісної людини вона ототожнюється через містику та ритуали і охоплює весь уявний світ. Пізніше релігія стає рушієм і сенсом існування народів. Релігія супроводжує людину від початку її існування, від моменту, коли вона стає свідомою істотою, що виявляє себе в тих сферах діяльності, які стали зародком культури і дали поштовх подальшому розвитку людства. Релігія стала основою, на якій ґрунтувалися вищі прояви життя людини» [1, с. 107-108].

А. Колодний та Б. Лобовик збагачують дослідження даної проблематики своїми висновками, згідно яких «релігія є духовним феноменом, особливість якого полягає в тому, що самовизначення людини є засобом усвідомлення себе часткою Всесвіту. За допомогою релігії людина перетворює об'єкти, які реально існують, у ціннісні орієнтири і за їх допомогою відчуває себе продуктом дії вищих сил» [1, с. 107].

М. Білоус доходить думки, що «впродовж всього історичного розвитку людства в суспільстві відбувалися складні релігійні процеси, тісно пов'язані з соціумом. Вони визначили місце та роль релігії у

житті людини. Релігійні процеси завжди в той чи інший спосіб визначали напрямки та шляхи розвитку цивілізації. Релігія була рушієм багатьох соціальних процесів. На сучасному етапі вона посідає гідне місце в суспільстві. Процес формування нового суспільства, що відбувається в Україні на межі тисячоліть, вимагає глибокого та ґрунтового аналізу релігійного життя, яке сьогодні тісно пов'язане з політикою, без якої релігія опиняється на узбіччі суспільного життя» [1, с. 109].

З усього вищесказаного варто зазначити, що релігія не була осторонь освіти. У 90-х роках ХХ-го сторіччя в багатьох школах Тернопільської, Івано-Франківської та Львівської областей факультативом викладався предмет «Релігія», основою якої було вивчення Катехизму, Старого та Нового заповіту. В другій половині 90-х років географія релігійної освіти у школах розширилася, а шкільний факультативний предмет називався «Християнська етика» (в багатьох школах ця дисципліна мала назву або «Основи християнської етики», або «Християнська етика в Українській культурі», або «Людина та історія християнської етики»). Його програма вийшла за межі вивчення Біблії і Катехизму й сягнула за горизонти вивчення взаємозв'язку Християнської релігії та Мистецтва, Християнської релігії і Літератури, Християнської релігії і Музики, Християнської релігії та Історії тощо. У вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації викладається така освітня компонента як «Релігієзнавство», яка робить цікавий теоретичний, пізнавальний та аналітичний екскурс в історії і теорію різних релігій та вірувань у Світі.

Юридичними аспектами поєднання і взаємозв'язку релігії та освіти в Україні представлені праці багатьох учених і дослідників. Так, Д. Писаренко та Д. Назаренко звертаються до Українського законодавства, де чітко прописані норми взаємозв'язку освіти і науки в Україні

По-перше, Конституція України доволі однозначно запевняє: «...Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви...» [3]. По-друге, згідно Закону України «Про освіту» основними, ключовими й базовими принципами освіти в

Україні є: «...незалежність освіти від політичних партій, громадських та релігійних організацій (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями); крім випадків, визначених цим законом; науковий, а також світський характер освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями)» [3]. Також «приватні заклади освіти, заклади релігійної освіти, а також заклади освіти, засновані релігійними організаціями, мають право визначати релігійну спрямованість власної освітньої діяльності... Керівництву закладів освіти ...забороняється залучати здобувачів освіти до участі в релігійних заходах (крім закладів освіти, визначених у частині другій цієї статті) і політичних акціях. Керівництву закладів освіти ...забороняється залучати працівників закладів освіти до участі в релігійних заходах (крім закладів освіти, визначених у частині другій цієї статті) і політичних акціях. Здобувачі освіти не можуть бути обмежені у праві на здобуття освіти за їх належність чи неналежність до релігійних організацій (крім закладів освіти, визначених у частині другій цієї статті)» [3]. Разом із тим, в Законі України «Про освіту» доволі правильно зазначені принципи гуманізму й людяності: «права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників... Виховувати здобувачів освіти в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами...» [3].

Проте, не зважаючи, на букву закону, освіта і релігія в Україні доволі тісно пов'язані. Це зумовлено історичними особливостями і традиційними цінностями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білоус М. Соціоісторичний аспект релігійності людства. Політичний менеджмент, 2004. № 1. С. 106-110.
2. Савчин М. Віра в Бога як духовний стан людини. Психологія і Суспільство, 2009. № 2. С. 54-59.
3. Писаренко Д., Назаренко Д. Освіта та релігія. Законодавство та реалії України. URL: <https://www.ea.org.ua/en/2017/01/13/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-%D1%82%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%96%D1%8F->

Історія, культура та освіта: християнський вимір.
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 11. –
Хмельницький, 2021. – 178 с.

%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%
D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-
%D1%82%D0%B0-%D1%80%D0%B5-2/ (дата звернення: 18.05.2021)

4. Юрченко С.О., Юрченко О.Є. Релігійний туризм у Християнстві на сучасному етапі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017. Вип. 6. С. 216-220.

Никитюк С.І.,
(м. Кам'янець-Подільський)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мережа Інтернет забезпечує доступ до акумульованих знань як в текстовій, так і в графічній формах. Телебачення, відео, комп'ютерна графіка дають учням можливість отримати наочну інформацію. Давно відомо, що наочна інформація засвоюється краще, ніж текстова (скажи мені – і я забуду, покажи мені – і я запам'ятаю, дай мені діяти самому – і я навчуся) [4].

Наразі учні в школах ХХІ століття повинні навчитись демонструвати своє розуміння ідей, фактів, концепцій, теорій, а не лише запам'ятовувати їх. А для цього педагогам слід співпрацювати один з одним, щоб учні, застосовуючи гіпертекстові середовища та інтерактивні мультимедіа, могли успішно працювати над своїми проектами. Вони поступово будуть більш активно залучатися до пошукової, дослідницької та творчої діяльності, розвивати свої знання на основі обробки джерел інформації, одержуваних не тільки у себе в школі, але й з Всесвітньої мережі.

Для ефективної організації такої діяльності на уроках англійської мови необхідно з'ясувати, які форми роботи з Інтернет-контентом існують та наскільки вони є доцільними та ефективними.

Над питанням використання популярного освітнього Інтернет-контенту на уроках англійської мови працювали вітчизняні вчені та педагоги Н.М. Коптюг, Н. Ю. Кузнецова, О. О. Сітало Р. М. Шаманська, Л. Ю. Шелест, Т. М. Шелест, М. Н. Євстигнєєв, та зарубіжні дослідники – Є. І. Пассов, Є. С. Полат, О. І. Плугатарьова, П. В. Сисоєв, Скот Віндітт, Девід Хардісіті й Девід Істмен. Автори описують вправи, спрямовані на формування навичок пошуку, оцінювання й обробки інформації Інтернет-ресурсів та пропонують конкретні завдання для розвитку граматичних і лексичних навичок, а також читання, письма, аудіювання, говоріння й перекладу, в основі яких лежить формування навичок пошуку й обробки даних.

Н. М. Коптюг пропонує такі форми роботи з Інтернет-

контентом [1]:

1. Використання ресурсів Інтернету під час вивчення нової теми (добір додаткового матеріалу, наочності, відео- й аудіофрагментів. Учитель пояснює учням мету й завдання, роздає картки із завданнями й адресами сайтів, учні повинні проглянути матеріал, відібрати потрібне й запропонувати для використання під час вивчення теми).

2. Самостійна або групова робота учнів з Інтернет-ресурсами для підготовки доповідей, повідомлень (активне використання пошукових систем).

3. Участь у міжнародних проектах (підбір тем проектів, які входять у програму, мають зв'язок з подіями міста, школи).

4. Листування електронною поштою (цей вид діяльності потребує певної технічної підготовки, бажано, щоб у кожного учня була власна поштова скринька).

5. Створення власних сайтів.

6. Спілкування вчителя з колегами, обмін досвідом, створення мережної взаємодії між педагогами з будь-яких країн.

Враховуючи стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, збільшення швидкості роботи інтернету, до цих можливостей можна додати використання веб-камер, спілкування в режимі online, проведення online відеоуроків, дистанційне навчання з допомогою Інтернет-платформ, а також участь в різних конкурсах, у текстових і голосових чатах, проходження тестувань, тощо.

На основі праць Діда Тілера й Піті Грей можна виділити таку послідовність розробки завдань на основі Інтернет-ресурсів [3]:

- переглянути навчальний курс і виділити завдання, які не мають успіху на уроках у певному класі, які не мотивують учнів і не викликають у них зацікавленості;

- проаналізувати недоліки цих завдань, продумати, яким чином можна покращити їх з допомогою ресурсів Інтернету. Необхідно пам'ятати, що немає одного правильного засобу для всіх завдань або для всіх учнів, тому потрібно експериментувати, проявити фантазію, створити диференційовані, індивідуальні завдання;

- після визначення шляхів застосування, розробки завдань слід знайти область чи сайт.платформу, наприклад: чат, розсилка, веб-

сайт. Необхідно розробити відповідні критерії для оцінювання й вибору сайтів. Це залежить від ситуації й від того, як планується застосувати Інтернет-ресурси. Корисні критерії можуть включати оцінку інструкційних елементів, таких як зміст, доступність і цінність для досягнення поставленої мети, функціональні елементи, елементи дизайну, такі як швидкість і гнучкість, зручність у користуванні;

- обравши область чи сайт, можна перейти до етапу проектування завдань, які будуть відповідати як цілям, так і обраному сайту.

Розробляючи завдання, потрібно пам'ятати, що воно не має просто інтерпретувати те, що можна було б зробити й без Інтернету. Учнім буде корисно, якщо вправи тренуватимуть різні види навчання, даватимуть реальну можливість для комунікації та сприятимуть взаємодії та співпраці. Завдання мають давати учням можливість оцінювати, рецензувати, публікувати, порівнювати, моделювати, створювати, досліджувати, висувати гіпотези, слухати, брати інтерв'ю, організовувати, сперечатися, дивитися, спостерігати, переказувати, експериментувати, грати й робити доповіді.

У цьому випадку завдання такого типу будуть сприяти формуванню й розвитку інформаційної компетенції учнів.

Можна створити безліч завдань різного рівня складності для розвитку навичок усного мовлення, письма й аудіювання.

Організація Інтернет-завдань зазвичай проходить у три етапи [2]:

1. Підготовка – розвиток навичок говоріння, актуалізація раніше отриманих знань, вивчення лексики, мотивація й налаштування учнів на подальшу роботу, ознайомлення з темою.

2. Робота в мережі Інтернет – пошук у мережі, читання й письмо, обробка специфічної інформації й занесення її до бланків відповідей, пошук відповідей на питання тощо. На цьому етапі учні мають чітко розуміти, що їм потрібно зробити й скільки часу в них є на виконання завдання.

3. Робота в класі поза мережею Інтернет – обмін отриманою інформацією, обговорення того, що учні знайшли, дізналися, виконали чи не виконали під час роботи в мережі.

За допомогою Інтернету учні можуть спробувати себе в ролі не лише споживачів, а й постачальників інформації. Так, альтернативними текстовими ресурсами можуть стати блоги. На сьогоднішній день Інтернет рясніє подібними сторінками на будь-яку тематику. Крім того, вчитель самостійно може створити віртуальний інформаційний простір, куди він може завантажувати власні статті так само як і учні. Безкоштовний сайт для створення блогів: www.blogger.com/start

Варто зазначити, що такі популярні сервіси як Twitter та Instagram теж можуть бути використані для пошуку іншомовних статей, блогів тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Коптюг Н. М. Три подхода к работе в Интернет : Интернет-журнал «Эйдос». 1999. URL: <http://www.eidos.ru/journal/1999/1223-03.htm>. (дата звернення: 15. 11. 2019).
2. Плугатарьова О. І. Використання Інтернет-контенту під час вивчення англійської мови: Методичний аспект, 2011. № 10. 103 с.
3. Полат Е. С. Интернет на уроках иностранного языка : Иностранные языки в школе, 2001. № 2. 54 с.
4. Сітало О. О. Ресурси Інтернету для вивчення англійської мови : Англійська мова та література, 2012. № 1. 56 с.

Ю. В. Олійник,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА С. МАКОВА НА СТОРІНКАХ ЦЕРКОВНОГО ЛІТОПИСУ

У статті досліджено історію церковнопарафіяльної школи с. Макова, яка вміщена в літописі Хрестовоздвиженської церкви цього ж села. Історія школи подана за хронологією. В тексті збережено мову та стиль тієї епохи.

Ключові слова: священник, селяни, учні, церковнопарафіяльна школа.

Початкову освіту діти селян в Російській імперії здобували в церковнопарафіяльних школах. Школи цього типу були створені в Російській імперії після проведення шкільної реформи в 1804 р. [1, с. 35]. Вони перебували у підпорядкуванні Священного Синоду. Досить часто зустрічалися інші назви цього виду шкіл: «священницькі школи», «церковні школи», «школи для поселянських дітей».

Навчання в них вели священники, диякони, дячки, а також вчителі, які закінчили переважно церковноучительські школи та єпархіальні училища.

Діяльність шкіл перебувала у віданні попечительської ради, куди входили завідувач школи, попечителі, вчителі, представники від міста чи земства, виборні особи від населення. На раду покладалися турботи про благоустрій школи у всіх відносинах.

Пік створення шкіл цього типу припадає на 60–70-ті роки XIX ст. У Київській, Подільській, Волинській та Бессарабській губерніях вони становили 80% усіх початкових шкіл. У 1915 р. у Наддніпрянській Україні налічувалося 19 340 початкових шкіл різного підпорядкування, де вчилася 1 663 000 дітей [2, с. 62].

Діяла церковнопарафіяльна школа і в с. Маків. Її історія відображена в церковному літописі, який вів з середини XIX ст. місцевий священник Тит Місюра. Священник села був причетний до

створення та доклав чимало зусиль для її існування. Постать священника Тита Місюри та його авторитет стали тією рушійною силою, яка дала можливість селянським дітям здобути освіту [3].

«...Да, с открытием приходских школ настала для крестьян самая благоприятная пора стряхнуть с себя прежний мрак и окунуться в восприятия того всего, что могла открыть ему грамотность. Этим-то светом, хотя в очем слабым ещё мерцании, при посредстве школы и меньше против воли крестьян проникая в их умы, потемневшие долговечным рабством. Вследствие такого просветления в них начала преобрататься мысль, что человек должен жить не только для себя. Он должен позаботиться и о благах общественности.

Руководствуясь в осуществлении этой задачи высочайше утверждёнными 1864 года о попечительствах правилами, Маковское попечительство со времени своего утверждения не переставало и не перестает заявлять свою влияние добрыми действиями. Прежде всего оно обратило своё внимание на нужды приходской школы. Приход для школы построен давно, попечительство приняло на себя обязанность нанимать таковой на свои средства и на местных прихожан и таким образом употреблять как на этот предмет, так и на приобретение для школы учебников и прочих материалов, а равно на отопление школы с 1869 года. При вознаграждении учителя со стороны прихожан ежегодно тратися до тридцати рублей серебром».

1877 р. «...Говоря о Маковской церковно-приходской школе, нельзя не сознаться, что она в 1877 году оказалась в большом упадке: в ней за сей год считалось всего 15 учеников мужского пола и то последний школу только изредка ходять некоторые ж из них в конец года и совершенно её оставили, не оказав в учении никакого успеха».

1878 р. «...Церковно-приходская школа за сей 1878 год имела всего 10 учеников и помещалась в крестьянском доме по найму на счёт прихожан, которые её и отапливали. Обучением занимался уволенный из Подольской духовной семинарии Севастьян Василевский, за что получал monthly по 6 руб. из сумм отпусавшихся от дирекции Народных училищ в пособие крестьянам по содержанию школы».

1879 р. «...Существование маковской церковно-приходской школы в сем году тоже не прекращалось она как и прежде помещалась в крестьянском доме с платою от общества. Обучение мальчиков,

которых было 20 душ м.п., хотя и непостоянно но велось. Приготовившиеся к поступлению в юнкерское училище семинарист Тимофей Мисюра поступивший под ближайшим наблюдением местного настоятеля прихода».

1880 р. «...На устройство церковно-приходской школы в более профильную обращено было в сем году прихожанами не мало внимания. Доселе школа эта всегда помещалась в крестьянском доме, где не было возможности сделать нужные для школы приспособления.

В сем году это неудобство устранено переустройством для этой надобности церковной сторожки. В ней, хотя и с трудом, помещается двадцать учеников, размещающихся на двух скамьях, расположенных под стенками и при столе на краю комнаты.

Обучением детей занимается священнический сын Николай Сушкевич, за что получает от прихожан по девять рублей в месяц и ночлег, за неимением для него особой квартиры, в той же школе. Жизнь его для него неприглядна, но для обучаемых им детей не бесполезна. Успехи от его занятий заметны и для самих прихожан, потому он получил от них приглашение для занятий в школе и в следующем году. Из предыдущего видно, что маковские прихожане не относятся апатично к образованию своих детей, ибо жертвуют на то с охотою свою посильную лепту».

1881 р. ...В 1881 году заботы прихожан об образовании своих детей имели своё обычное проявление. До двадцати деревенских мальчиков в продолжении зимних месяцев посещали (хоть и с пропусками) свою местную сельскую школу. Учились грамоте как и в прошлом году под руководством учителя Николая Сушкевича. Учитель от местных прихожан получал вознаграждение в девять рублей серебром и помещение в той же школе».

1882 р. «...В том же 1882 году или, точнее сказать, в начале 1883 года окончила в Маковском приходе своё существование церковно-приходская школа. Место ее зажило народное училище под названием Маковско-Шатавского. Открытие этого училища и в нём давать образование детям и изъявили согласие Маковские и Шатавские крестьяне совместно, с обязательством также, по открытии училища, и содержать оное при пособии от народных училищ».

1883 р. «...Открытое в прошлом году Маковско-Шатавское

народное училище, помещается временно в народном доме в Шатаве; учителем в нём переведённый из такого же Бахматского училища окончивший учительскую семинарию Евгений Цисар, а законоучительскую должность использовал м.Шатавы священник Игнатий Волянский с жалованием последний во 100, а первый в 300 рублей в год».

1884 р. «...Начат и окончен постройкой каменный дом для народного училища, в которое собралось к учению 40 детей обоего пола. Освящение училищного здания совершили: пишущий эти строки священник Тит Мисюра с священником м. Шатавы Игнатием Волянским в присутствии инспектора народных училищ Левицкого и крестьян. При чём первым из них сказана была праздничная по случаю речь. С этого времени священник Т.Мисюра по распоряжению властей стал законоучителем в сем училище вместо священника Волянского.

На сколько крестьяне охотно отнеслись к открытию у себя училища можно заключить из того, что для оглашения ими приговора на сей предмет по распоряжению господина мирового посредника три раза собирались сходы. Но ничего из этого не выходило. И только после отпуска на оное известной суммы денег крестьяне соглашались на открытие у себя училища На четвёртый уже сход священник Т.Мисюра простёр к собравшимся на сход крестьянам пастерское слово, благодаря чему училище открылось. Выпуск учеников по трёхлетнему курсу предположен в следующем году.

1885–1886 рр. «... Как на выдающееся событие в Макове за сей год следует указать на то, что в сем году был первый выпуск учеников, окончивших местное одноклассное народное училище, которое окончело восемь учеников с правом получения свидетельств на льготу по воинской повинности. Экзамен производил учитель Каменецкого городского училища г. Подгаецкий при участии местных законоучителя и учителя и в присутствии г. инспектора Тарнавского. В 1885–1886 учебном году всех учеников в местном училище было 63, из них окончило с правом получения свидетельств на льготу по воинской повинности, как сказано выше, восем человек, то есть все экзаменованные. Экзамен производил г. учитель городского училища Подгаецкий. Во время учения посещал училище г. инспектор

Тарнавський, испытывал учеников восьми групп по всем предметам, ими изучаемых и ответами остался доволен.

В ноябре месяце местное народное училище посещал инспектор г. Тарнавский и испытывши учеников в знании приходящих ими предметов, а при ревизии Шатавской церкви Преосвященным Донатом того дня ученики собраны были в эту церковь и испытывались по Закону Божию и за хорошие их ответы законоучитель удостоин Святительского «спасибо».

1887 р. «...В сем учебном году обучалось 72 мальчика из коих окончило учение с правом получения свидетельства на льготу по воинской повинности 9 человек».

1888 р. «...12 Мая в местном училище произведён был экзамен учителем Каменецкого городского училища Яковом Павловичем Подгаецким. Выпущено с правом на получение свидетельства об успешном окончании учения 12 учеников; из них 2 с наградой книгами, а три похвальными листами».

1893–1894 рр. «... В завершение бытописания 1893 года для начала такового на 1894 год скажу о документе местной школьной деятельности, о котором впрочем свидетельствуют следующие цифры: из девятнадцати мальчиков, готовившихся к выпуску из местного народного училища, окончено с успехом восемнадцать и одна девочка, которые и удостоены права на получение надлежащих свидетельств – первые на известную, а последняя об успешном окончании учения».

1895 р. «...С открытием же в сем году в Шатаве церковно-приходской школы шатавские дети – ученики оставили маковское училище. Последствием чего оказался меньший, против прошлогоднего курса выпуск с льготными свидетельствами учеников: в прошлом курсе их випущено 15 мальчиков и 6 девочек всего – 21, а нене 14 мальчиков и 1 девочка, всего – 15. Экзамен которых и выпуск их состоялся 3 апреля 1896 года, в присутствии учителя Каменецкого городского училища Димитрия Жудина и со стороны Духовной власти назначенного для присутствования села Вербки священника Аркадия Стонкевича».

1896 р. «...В истёкшем 1896 году в местном одноклассном училище обучалось 67 мальчиков и 12 девочек. Не к чести местных

прихожан нужно сказать, что они с большой неохотой отдают своих детей на учение, а когда уже поневоле придётся отдать, то во время их учения некоторые изобретают различные способы к отобранию их: то под предлогом нездоровья, то за неимением во что одеть, ноги обуть; всё же между прочим, сводится к тому, что школьник, по их словам, и дома пригодится. Так-то ещё не дозрели местные крестьяне до понимания пользы учения! Но кажется это обстоятельство, сколько слышно, составляет в нашей местности в сказанном отношении чуть ли не повсюдное больное место. К концу 1896 года в местном училище обучалось 58 мальчиков и 14 девочек, всего 72 души. Выдающимся событием для училища было посещение в сем году (27 мая) попечителем Киевского учебного округа г. Зерновым. Хотя это посещение случилось не в учебное время – спустя почти 2 месяца после экзаменов, – но ответами собранных к испытанию учеников господин попечитель видно остался доволен. Выпуск окончивших в сем году с правом на получение льготных свидетельств и получивши как выше сказано, из 14 мальчиков и 1 девочка».

1897 р. «...На 1897 год поступило к учению 67 мальчиков и 12 девочек, всего 79 душ вместе с прошлогодниками.»

Таким чином, інформація, яку підготував та опублікував в літописі про церковнопарафіяльну школу місцевий священник Тит Мисюра, є літописом історії цієї школи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шульгин Я. Несколько данных о школах в Правобережной Украине в половине XVIII в. Киевская старина. 1891. № 6.
2. Дзюба О.М., Лазанська Т.І. Парафіяльні школи// Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2011. Т.8 : Па-Прик. С. 62.
3. Олійник Ю.В. Хрестовоздвиженська церква с. Макова. Літопис історії (1855–1897 рр.). Хмельницький: ФОП Стрихар А.М. 2018, 44 с.

Пальчук А.А.,
науковий керівник: Оліх Г.І.
(м.Хмельницький)

МОВА І ВІРА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗДОРОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Мова і віра – є історичними характеристиками розвитку нації та її ключовими атрибутами серед інших народів Світу. Україна століттями була поневолена різними окупантами, які пригнічували й утискали Українську мову та віру Українського народу. Уже сьомий рік поспіль на Сході України тривають бойові дії з метою черговий раз позбавити Україну її територіальної цілісності, знищити Українську мову та насадити свої релігійні канони. Проте, як з'ясувалося, не так легко навіть найжорстокішими окупаційними режимами поневолювачів викоренити мову і віру.

Доволі ґрунтовні й пізнавально-цікаві праці, присвячені дослідженню мови та її ролі в суспільстві, опублікувала В. Сухенко. Виходячи із догм дослідниці, «мова – це історія і сучасність, це особистість і народ, це інструмент, який допомагає людині в її практичній щоденній діяльності, тобто виступає знаряддям спілкування, і водночас це й засіб проникнення в глибини історичної пам'яті народу, це збереження духовних надбань нації для майбутнього. Історія мови міцно пов'язана з історією народу, історією суспільства, історією розвитку матеріальної й духовної культури, бо в мові відбиваються, фіксуються наслідки пізнавальної діяльності людства. Мовець реагує на пізнання й оцінку навколишньої дійсності, використовуючи відповідні мовні одиниці, яким властива інформаційна спадковість (історична наступність). Мова є інтелектуальним здобутком кожної людини. Наше мовлення (темп, стиль, діалект), мова, якою ми розмовляємо, більшою мірою зумовлені не фізіологічними особливостями, а тим, у якому суспільстві ми живемо та в яких соціокультурних умовах проходить розвиток і діяльність. Фактори соціального оточення, тобто духовної й матеріальної культури, мають неабиякий вплив на формування

особистості й зокрема на її мову» [3].

Не менш важливу роль мові надає О. Сайко: «мова як психологічне явище впливає на психіку народу, витворює його характер. Це особлива знаково-звукова система національного буття, національної сутності та психології народу. Саме завдяки мові людина почувається «своєю» у певній національній спільноті, має здорове відчуття свого національного «Я». Мова – основний виразник національної психології і рушій духовного життя нації. Найголовнішу роль у плетанні національної свідомості відіграє, знову ж таки, мова. Безперечно, людина, яка не знає рідної мови, не може мати здорового відчуття своєї національної приналежності. З усвідомленням мови виникає усвідомлення своєї національності. Адже мовна свідомість є однією з форм суспільної свідомості, їх основою і складовою частиною водночас» [2].

Приналежність людини до певної мови визначає її як міцну й незламну ланку народу. Подібну версію обґрунтовує М. Фабіан: «життя суспільства відображене в його мові, а отже, народ виражає себе найповніше й найточніше у своїй національній мові. Функції мови та її розвиток обумовлені життям мовного колективу. Об'єктивна дійсність відображається в колективній свідомості носіїв мови, зумовлена екстралінгвальними факторами існування різних етносів, але головне тим, що кожний етнос має свій стереотип поведінки, світосприймання і світоосмислення. Ці стереотипи реалізуються через конкретну мову, яка є інструментом етнічного розчленування навколишнього світу, створюючи іноді досить специфічні уявлення про нього. Отже, відоме твердження про те, що спочатку було Слово (логос), є фундаментальним постулатом людського існування й пізнання навколишнього світу. Відповідно, функціонування мови тісно пов'язане з розвитком пізнавальної діяльності людей, оскільки повсякденні інтереси й потреби останніх змушують змінюватися й мову» [4].

О. Яців у своєму творчому доробку здійснює аналіз сутності понять релігійної віри, християнської віри, соціальної віри, вірувань, що були і є предметом філософських розмірковувань багатьох учених, теологів, літераторів, філософів. Релігійна віра розглянута

дослідницею як «упевненість в існуванні надприродних і надісторичних сил, що керують життям людини. Дослідження християнської віри показало її абсолютно-ціннісний характер, що знайшло прояв у аксіологічній формулі «Віра-Надія-Любов» і ґрунтується на заповідях Божих. Сутність соціальної віри є вірою в перемогу Української визвольної ідеї. Велике значення має віра для процесу розвитку духовних сил людини та її роль у формуванні свідомості Української молодшої людини, що має практичне значення для духовного оздоровлення Українського суспільства. Віра є основою розвитку духовних сил людини і є потужним стимулом людської творчості, що дає підстави для пошуку механізмів утвердження віри у свідомості молодих людей. Життєвий світ людини є основою її об'єктивного пізнання, горизонтом і передумовою практики, де провідна роль належить цінностям» [5].

Мова і віра є тісно пов'язаними між собою. Адже віра до людей прийшла через мову. Саме підбір і послідовність слів, інтонація, вимова, м'якість і твердість бесіди цеглинками формують релігійні уявлення та зміцнюють віру людини і народу. Бог – Один, але шляхи до нього є різними. Й саме мова прокладає цей шлях нації до Бога, до твердості його віри, до утворення суспільства як основи державності, цілісності, незалежності й суверенітету. Духовно-моральні та мово-ціннісні орієнтири становлення людини, зокрема, та народу, загалом, повинно стати базовими у розбудові та зміцненні, возз'єднанні і стійкості сучасного Українського суспільства, у його боротьбі та протистоянні черговому окупаційно-диктаторському режимові зовнішніх ворогів та внутрішнім антиукраїнським пропагандистським силам.

Список використаних джерел та літератури:

5. Савчин М. Віра в Бога як духовний стан людини. Психологія і Суспільство, 2009. № 2. С. 54-59.
6. Сайко О. Мова і нація: філософський та психологічний аспекти. Вісник Львівського університету, 2004. № 25, С. 488-491.
7. Сухенко В., Мова і суспільство: взаємодія і розвиток. URL: <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/872/Lexikogr>

afia-2016-734-742.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.05.2021)

8. Фабіан М. Етикетна лексика як фрагмент взаємодії мови і суспільства. Вісник Львівського університету, 2006. № 38 Ч. 2, С. 53-59.

9. Яців О.І. Віра як основа розвитку духовних сил людини у спадщині Миколи Шлемкевича. Науковий часопис НПУ імені П.М.Драгоманова, 2018. Вип. 64. С. 216-220.

УДК 378

Цимбалюк Г.С.,
кандидат економічних наук
Сем'янчук П.М.,
кандидат економічних наук
Оліх Г.І.,
(м.Хмельницький)

ТІСНОТА ВЗАЄМОДІЇ SOFT SKILLS ТА HARD SKILLS ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ В ОСВІТІ І ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

Кілька років поспіль провідна українська й зарубіжна наукова, публіцистична й енциклопедична література актуалізують увагу громадськості до розвитку і взаємодії таких важливих категорій і явищ як Soft skills та Hard skills. Неодноразові проведення тренінгів, вебінарів, відкритих і спільних занять, науково-практичних семінарів, конференцій, круглих столів між навчальними закладами та різними установами й організаціями дозволяють винести дану проблему до числа актуальних, цікавих і важливих у руслі дослідження й удосконалення. Відтак, важливим є з'ясування і характеристика сутності й тісноти взаємодії Soft skills та Hard skills.

Свої наукові праці із практичними рекомендаціями проблематиці Soft skills та Hard skills присвятили багато вчених і дослідників. Серед них варто відзначити таких як: Глазунова О., Волошина Т., Корольчук В., Длугунович О., Казачінер О., Клочко А., Коваль К., Король С., Махначова Н., Мідляр А. та інші. Їхні дослідження, публікації, рекомендації, ідеї в царині теорії і практики Soft skills та Hard skills дозволили ширше розкрити їхній зміст, особливості, структурні елементи, понятійний апарат, тісноту взаємозв'язків тощо.

Почнімо наше наукове дослідження з понятійного апарату і визначення категоріяльної сутності.

Так, стосовно поняття «Hard skills» нам імпонує таке визначення: «Hard skills («хард скілз») або «тверді навички» – це ті навички, які пов'язані з безпосередньою діяльністю людини. Тобто це

прямі професійні, в розумінні основи професії, навички. Так як дані навички стійкі, добре доступні для огляду, вимірні й ототожнюються з конкретними конструкціями, вони входять до переліку вимог, викладених в посадових інструкціях, легко піддаються розкладанню на низку простих і кінцевих операцій» [8]. Тобто, Hard Skills, охоплюючи спектр необхідних професійних навичок, здобутих у процесі навчання й самовдосконалення, виробляють чіткі вміння виконувати покладені на учня, студента, працівника функціональні завдання.

Відповідно, «Soft skills («софт скілз») або «м'які навички» дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності і напрямку, в якому працює людина. Традиційно в психології їх відносять до числа соціальних навичок: вміння переконувати, знаходити підхід до людей, лідерські властивості, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів, робота в команді, особистісний розвиток, управління часом, ерудованість, креативність тощо. Soft skills є однаково важливими як на роботі, так і в житті. Велика частина навичок, які використовуються для досягнення цілей, – це саме Soft skills» [8]. Тобто, Soft skills є сукупністю хороших манер і рис особистості, що формують необхідний плацдарм для продуктивної взаємодії з іншими людьми і побудови тісних та вигідних взаємовідносин.

О.Г.Глазунова, Т.В.Волошина та В.І.Корольчук здійснили доволі вдалу і ґрунтовну класифікацію Soft skills. Згідно їхніх аргументованих висновків «до першої групи відносяться навички комунікації, а саме: здатність до роботи у команді, проведення переговорів; здатність до ефективної комунікації з використанням різних інструментів (всередині команди, клієнтами, керівниками), міжособистісного спілкування, вміння переконувати, розв'язувати конфліктні ситуації, приймати групові рішення, проводити презентації. Комунікативні навички надзвичайно важливі для успішного фахівця, оскільки можна працювати віддалено та спілкуватися між собою, володіти іноземними мовами, вміти вести ділову переписку, вирішувати конфліктні ситуації, приймати групові рішення. Все це збільшує шанси ефективної роботи над виконанням

проекту. Інша частина застосування комунікативних навичок стосується роботи з клієнтами, для якої важливим є вміння уважно вислухати, вміння правильно ставити питання, вміння лаконічно висловлюватися, вміння працювати з запереченнями. До другої групи відносяться навички особистої ефективності, які включають компетентності з управління часом, відповідальності, стресостійкості, вміння досягати поставленої цілі, креативності й аналітичного мислення. Для успішного навчання та виконання своїх професійних обов'язків надзвичайно важливо бути проактивними та інноваційними, постійно самовдосконалюватися. Третю групу складають управлінські навички, основу яких складають компетентності щодо роботи у команді. Вміння сформувати згуртувати команду, систему комунікацій між їх учасниками, лідерські якості, вміння мотивувати учасників команди. Це саме ті компетентності, які необхідні для успішної роботи в складі команди з розробки програмних продуктів» [1, с. 95].

О.Г.Длугунович висловлює свою наукову і практичну позицію стосовно єдності і різниці між Soft skills та Hard skills. Згідно науково-дослідних досягнень автора, «Hard skills – це компетентність, професійний досвід, здобуті знання, кваліфікація, що є критичними в короткостроковій перспективі зі швидким розвитком, меншими зусиллями та гарантованим результатом (при дотримання базових критеріїв: мотивація, здатність до навчання тощо), а також практично не мають схильності до зворотного розвитку» [2, с. 240]. Натомість, «Soft skills – це компетенції, особисті цінності, моделі поведінки, що є критичними в довгостроковій поведінці зі значно повільнішим розвитком, більшими зусиллями, значно меншою ймовірністю досягнення потрібного рівня (межа компетенцій, глибока інтегрованість в структуру особистості), а також за специфічних умов мають схильність до зворотного розвитку» [2, с. 240].

О.С.Казачінер за власною методикою розмежовує Hard skills та Soft skills: ««м'які» вимоги («Soft skills») складно виміряти, тому їх оцінка суб'єктивного спрямування (чесність, ініціативність, працелюбність, здатність до навчання, творчі здібності тощо). Термін «Soft skills» найчастіше під час перекладу визначають як «м'які»

навички (компетенції), проте трапляються й інші переклади, наприклад, «людські» або «уніфіковані». «Soft skills» – свого роду перелік особистих характеристик, які так чи інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. Це навички, прояв яких важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати. До цієї групи належать індивідуальні, комунікативні й управлінські навички. Ключова різниця в оволодінні «Soft skills» і «Hard skills» полягає в тому, що «м'яких» навичкок складно навчитися із книжок або просто під час виконання своїх функціональних обов'язків. У сучасному світі головне – це інформація, а володіння знаннями – статичне, адже вони можуть швидко стати неактуальними. Важливішим є здобуття необхідної інформації в потрібний момент. Відповідь на цю жорстку вимогу ринку праці можуть дати ті люди, які зможуть оволодіти «м'якими» навичками. Враховуючи сказане вище, можна визначити перелік «Hard skills», а саме: наявність у методологічних, психолого-педагогічних та спеціальних знань, які є підґрунтям для запобігання появі проблем, пов'язаних зі специфікою освітньо-теоретичного або професійно-практичного середовища, уміння оперувати цими видами знань, а також застосовувати їх на практиці» [3, с. 154].

Доволі цікавими є дослідження К.О.Коваль, які зводяться до наступного: «Уміння працювати в команді, витривалість, здібність переконувати або йти на компроміс – без переліку так званих «м'яких» навичок сьогодні не обходиться практично жодне оголошення про вакансії. Фактично при підборі персоналу перевіряється відповідність претендента вимогам, які поділяються на дві категорії: «жорсткі» вимоги («Hard skills»), їх легко виміряти, вони є досить об'єктивними. До цієї групи відносять професійні знання, вміння та навички, які необхідні при виконанні професійних і функціональних завдань підприємства, а також при навчанні у школі та у різних навчальних закладах; «м'які» вимоги («Soft skills»), їх складно виміряти, а тому їхня оцінка носить суб'єктивний характер (чесність, ініціативність, працелюбність, здатність до навчання, творчі здібності тощо). «Soft skills» — соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини, свого роду перелік особистих характеристик, які так або інакше пов'язані з ефективною

взаємодією з іншими людьми. Це навички, прояв яких достатньо важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати. До цієї групи належать індивідуальні, комунікативні та управлінські навички. Поняття «Soft skills» пов'язане з тим, яким чином люди взаємодіють між собою, тобто «м'які» навички рівною мірою необхідні як для повсякденного життя, так і для роботи. За даними досліджень, професійну успішність визначають саме «Soft skills». Для кар'єрного зростання потрібно починати їх застосовувати з найнижчого рівня» [4, с. 163].

С.Король та А.Клочко заглибилися у практичну площину переваг Soft skills і Hard skills. На думку вчених однозначними перевагами Hard skills, себто професійних і технічних навичок є: «універсальність застосування. Загальні вимоги до професійних навичок суттєво не залежать від середовища (компанії, колективу, корпоративної культури), в якому працює фахівець; легко перевіряються (за допомогою короткого іспиту, атестації або професійно орієнтованих тестів). Так, проведення попереднього тестування дає змогу визначити і запросити на очну співбесіду краще підготовлених і компетентних кандидатів. Наприклад, професійний фахівець з легкістю надасть відповідь на питання щодо специфіки й особливостей своєї професії; підтверджуються сертифікатами. Якщо фахівець розвивався і відвідував курси підвищення кваліфікації, у нього, як правило, є відповідні сертифікати та дипломи, які підтверджують отримані Hard skills» [5, с. 149].

Відповідно, вчені до ключових переваг Soft skills відносять: «комунікативність, яка необхідна для ефективного спілкування з багатьма людьми як всередині компанії, так і за її межами. Керівники цінують більше тих, хто відмінно ладає з іншими працівниками, вміє донести завдання й організувати роботу підлеглих; вольова саморегуляція. Безперервні соціально-політичні трансформації у державі, нормотворчі зміни в законодавстві, спілкування з контролюючими органами та керівництвом, постійна сконцентрованість не повинні впливати на ефективність роботи працівника-фахівця; таймінг. Те, чого зазвичай не вистачає працівникам, – час. Саме вміння планувати свій робочий день дає

змогу правильно розставляти пріоритети і встигати своєчасно виконувати всі необхідні завдання; аналітичні навички. Це одна з найважливіших характеристик фахівця, який хоче стати керівником. Аналітичні навички надають можливість самостійно оцінювати ситуацію і моделювати різні результати залежно від прийняття того чи іншого рішення; лідерство. Дасть змогу фахівцю не тільки швидше просуватися по кар'єрних сходах, а й відчувати себе комфортно при виконанні своїх безпосередніх обов'язків» [5, с. 151].

Н.М.Махначова й А.К.Мідляр розробили дієві пропозиції стосовно ефективного й тісного поєднання й розвитку Soft skills і Hard skills, а саме: «навчання і розвиток – безперервний процес (отримання нового досвіду, ознайомлення з новими професіоналами, взяття на себе більш складних завдань, використання нових інструментів у житті); ефективне планування та організація свого розвитку; комплексний розвиток (використання різних форматів розвитку і навчання); сприйняття нових світових тенденцій (вивчення сучасних бізнес-процесів, постійне ознайомлення з новими трендами, зацікавлення досягненнями у власних професійних сферах діяльності); поступовий розвиток (сіл самостійно обирати ті напрями, які дійсно допоможуть досягти успіху в роботі, навчанні або бізнесі); щоденне читання літератури та інформаційних ресурсів своєї професійною або освітньої сфери діяльності; розвиток своїх персональних та професійних навичок під час роботи, виконання нових завдань і розробка нових проєктів; пошук людей, у яких варто вчитися і з яких слід брати приклад (як особистісний, так і професійний); ефективне використання інформації, що надходить зворотним зв'язком (реакція інших на дії або бездіяльність); використання можливості неформальної освіти у своєму населеному пункті або навчальному закладі (відвідування усіх корисних і цікавих заходів: майстер-класів, тренінгів, семінарів)» [6, с. 382-383].

Таким чином тісне поєднання, взаємодія і розвиток Soft skills та Hard skills є запорукою успіху в освіті і практиці. Ця тенденція є незворотною і в сучасному мобільному інформаційному суспільстві практично безальтернативна. Саме тому, починаючи з учнівських парт, слід закладати знання і наводити практичні приклади

актуальності взаємодії і розвитку Soft skills та Hard skills.

Список використаних джерел та літератури:

1. Глазунова О.Г., Волошина Т.В., Корольчук В.І. Розвиток «Soft Skills» у майбутніх фахівців з інформаційних технологій: методи, засоби, індикатори оцінювання. Open educational e-environment of modern University, special edition. 2019. С. 93-106.
2. Длугунович О.Г. Soft Skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 6. С. 239-242.
3. Казачінер О.С. Hard skills та Soft skills інклюзивно компетентного вчителя іноземної мови. Інноваційна педагогіка. 2019. Випуск 10. Т. 1. С. 153-156.
4. Коваль К.О. Розвиток «Soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С. 162-167.
5. Король С., Ключко А. Hard та Soft skills бухгалтера. Вісник КНТЕУ. 2020. № 3. С. 147-159.
6. Махначова Н.М., Мідляр А.К. «Soft skills» керівника підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 17. С. 380-383.
7. М'які навички – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%27%D1%8F%D0%BA%D1%96_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8.
(дата звернення: 10.05.2021)
8. Що таке Soft Skills? В чому різниця Soft і Hard Skills? – URL: <https://www.welldone.org.ua/shho-take-soft-skills-v-chomu-riznitsya-soft-i-hard-skills/> (дата звернення: 11.04.2021)

Стецюк В.В.,
(*м. Хмельницький*)

ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Освіта — основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і народжує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Що стосується розвитку освіти, то він дедалі набирає динамічного характеру. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління, тобто на все життя неможливо навчити. Що ж робити?

Звичайно, треба змінювати функції навчального процесу в усіх навчальних закладах. Який навчальний заклад краще? Кожен відповідь: «Той, який надає високого рівня знанням». На жаль, ця відповідь правильна лише частково, що і є однією з перших проблем освіти ХХІ століття.

Науковці зазначають, що у сучасних умовах освітні заклади можуть розглядатися як економічні інститути, котрі приймають участь у ринковому кругообігу, є суб'єктами економічної діяльності, що базується на принципах раціонального використання ресурсів, а також взаємодіє з іншими економічними інститутами — інститутом грошей, держави, власності, підприємництва, фінансовими інститутами. У результаті інститут освіти перестає відігравати роль центру передачі й формування соціокультурних цінностей, а стає виробником дорогого продукту як сукупності освітнього товару й освітніх послуг, володіння яким підвищує конкурентні переваги його власника на ринку праці.

Сьогодні українська наука, зокрема, наука ВНЗ, перебуває в критичному стані, який не тільки не відповідає потребам сучасної якісної освіти, а й створює реальну загрозу національній безпеці держави. Для більшості вчених, які працюють у ВНЗ України, наукова діяльність перетворилася на хобі, а викладач-науковець став у

кращому разі викладачем-методистом.

Однією із структурних змін у системі вищої освіти повинна бути зміна фінансування та розподіл коштів на користь капітальних видатків в освіті.

Сучасна система підготовки всіх рівнів спеціалістів не відповідає ані потребам суспільства, ані ринку праці чи держави.

Втім, питання так званого державного замовлення, або підготовки фахівців за бюджетні кошти дуже часто піднімається з цілями політичного піару. Навіть зміни за принципом "гроші за студентом", який останнім часом впроваджується при вступі на бюджетну форму навчання, не призводять до якісного витрачання бюджетних коштів. Як приклад - розбіжності у підготовці фахівців з однієї і тієї ж спеціальності у різних вишах, наприклад бакалавра права у ВНЗ, які підпорядковані різним відомствам.

Ще однією проблемою, є неспівмірний дисбаланс у фінансуванні підготовки фахівців у різних галузях. Так, за його словами, вартість підготовки одного лікаря втричі менша, ніж вартість підготовки фахівця у вишах, підпорядкованих Міністерству культури. Причини цього експерт вбачає в лобізмі на рівні уряду.

Серед інших глобальних тенденцій у вищій освіті варто звернути увагу на міжнародну мобільність студентів, що включає в два потоки:

1) студентів з Азії, які вступають до основних академічних систем Північної Америки, Західної Європи та Австралії;

2) мобільність усередині Європейського Союзу в межах різних програм підтримки мобільності студентів. Більше 2,5 млн студентів навчаються за межами своїх країн. Аналіз показує, що до 2020 р. їх кількість зросте до 7 млн;

зміну характеру викладання, навчання та освітніх програм: завдання більшості ВНЗ – менше навчати базовим дисциплінам і пропонувати більше професійних програм ширшому колу студентів (у зв'язку з цією тенденцією експерти ЮНЕСКО констатують, що «питання, котрі стосуються навчальних програм і цілей вищої освіти, особливо актуальні в регіонах, що розвиваються, де ринкова економіка, що формується, вимагає не тільки фахівців,

підготовлених для науково-технічних професій, але й сильних лідерів, які мають широкі знання, творчий потенціал, легко адаптуються та здатні надати всебічну етичну оцінку соціальному розвитку»).

Зазначимо, що у сучасних умовах суттєвий вплив на розвиток системи вищої освіти спричиняє запровадження компетентісного підходу, а також процеси автономізації і комерціалізації вищих навчальних закладів.

Науковці зазначають, що у сучасних умовах освітні заклади можуть розглядатися як економічні інститути, котрі приймають участь у ринковому кругообігу, є суб'єктами економічної діяльності, що базується на принципах раціонального використання ресурсів, а також взаємодіє з іншими економічними інститутами – інститутом грошей, держави, власності, підприємництва, фінансовими інститутами. У результаті інститут освіти перестає відігравати роль центру передачі й формування соціокультурних цінностей, а стає виробником дорогого продукту як сукупності освітнього товару й освітніх послуг, володіння яким підвищує конкурентні переваги його власника на ринку праці.

Таким чином, є очевидним, що реформування вищої освіти є одним з пріоритетних завдань державної кадрової політики. В умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економічної та соціально-трудової сфер, Україна не повинна залишатися осторонь освітніх реформ, проведених за кордоном.

Отже, проблема її систематичного вивчення і своєчасного врахування набуває сьогодні в Україні виняткової ваги.

Особливо гостро ця проблема постає в галузі освіти — як з огляду на потребу рішучого здійснення давно назрілих освітніх реформ, для чого слід заручитися підтримкою найширших верств населення, так і зважаючи на ту обставину, що освіта належить до сфер суспільного життя, які залишаються найбільш обійденими увагою таких традиційних інститутів відстеження та формування громадської думки, як провідні соціологічні центри і засоби масової інформації. Хоча освітянські справи і турботи зачіпають інтереси переважної більшості українських родин (близько 60 % громадян під час репрезентативних масових опитувань засвідчують, що в їхній сім'ї

або в сім'ях їхніх батьків чи дітей є бодай один учень чи студент), у поле зору соціологів і журналістів потрапляють зазвичай лише ті її проблеми, що мають присмак скандальності або пов'язані з реалізацією проєктів, які щедро фінансуються з позабюджетних джерел і, отже, обіцяють певний зиск.

Зрозуміло, це не дає змоги відтворити цілісну картину стану справ у галузі та особливостей його сприйняття суспільним загблом, скласти адекватне уявлення про те, що потрібно зробити, аби громадянська позиція суспільних груп, так чи інакше причетних до навчально-виховного процесу, сприяла його модернізації. Вказаний стан справ у науці та освіті призводить до того, що знижується престиж роботи науковця та викладача, якість підготовки сучасних випускників. Так, близько чверті (26%) роботодавців вказали на те, що за останні 5 років якість підготовки випускників в українських ВНЗ погіршилася, на думку 30% – не змінилася, 20% роботодавців упродовж останніх років зауважили покращення якості підготовки молодих спеціалістів. Серед загальних тенденцій, які могли б описати особливості та характеристики сучасного випускника, респонденти під час експертних інтерв'ю говорили про падіння за останні роки середнього рівня знань, маючи на увазі не тільки знання за фахом, а й недостатній рівень базової грамотності. Значною проблемою абсолютно для всіх випускників, незалежно від рівня їхньої теоретичної підготовки, компанії вважають відірваність знань від практики, невідповідність до роботи в реальному бізнесі, незрозуміння того, як цей бізнес працює. Оскільки саме ця проблема зустрічається найчастіше, усі опитані компанії намагаються вирішувати її власними силами – шляхом додаткового навчання молодих спеціалістів безпосередньо в компанії, а також співробітництва з ВНЗ.

З точки зору студентів рівень освіти в Україні є критичним. Так хорошої освіти та високого рівня знань прагнуть усього 38% опитаних студентів, а на диплом престижного вищого навчального закладу розраховують 10%.

При цьому, до сучасної української освітньої системи студенти ставляться вельми критично: 41% із них вважають, що вона забезпечує посередній рівень освіти, 7,5% – низький і дуже низький,

40% – загалом оцінюють рівень освіти як досить високий і 8% – як дуже високий. Хотіли б навчатися за кордоном 55% респондентів (29% утрималися б від цього). Головними перешкодами для отримання освіти за кордоном студенти назвали нестачу грошей (51,5%), недостатнє знання іноземних мов (33%), відсутність інформації про такі можливості (21%) і невизнання в Україні іноземних дипломів (9%). На рівні вищого навчального закладу ці проблеми зумовлені недостатньою свободою у формуванні сучасної освітянської політики та організовуванні навчально-виховного процесу, виходячи із специфіки та статусу вищого навчального закладу.

Список використаних джерел та літератури:

1. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2111532-problemi-ta-perspektivi-visoi-osviti-v-ukraini-osvita-majbutnogo.html>
2. <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4824>
3. <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Kalina.php>
4. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/3819/1/20170104_Denyshenko_17-24.pdf
5. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/Analitychni-materialy/7-natsionalna-dopovid-pro-stan-i-rozvitok-osviti-v-ukraini.pdf>
6. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzlubp_2011_7_5.pdf
7. <http://lib.iitta.gov.ua/711097/1/Bazeliuk.pdf>

Фіщай В.М.,
студентка групи БОТД-11
науковий керівник:
кандидат економічних наук Сем'янчук П.М.
(м. Хмельницький)

ХРИСТИЯНСЬКА ВІРА ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Туристична індустрія серед свого багатого історичного, культурного, природного й рекреаційного розмаїття приваблює давніми та сучасними релігійними святинами. Багато туристів відвідують духовні пам'ятки суголосно з естетичної або історичної цікавості. Проте мільйони людей ідуть до пам'яток релігії за покликом своєї віри. Християнство є однією з провідних світових релігій, що своїми коріннями сягає у глибину понад п'яти тисячі років, коли Господь Бог обрав Авраама хранителем Віри. Багато людей вважають віру своїм найбільшим скарбом, а відвідування прадавніх історичних та релігійно вагомих святинь (як от Мала Базилика Зарваницької Матері Божої, Почаївська Успенська Лавра, Успенська Києво-Печерська Лавра, Свято-Успенська Святогірська лавра, Свято-Успенська Унівська Лавра Студійського уставу) є їхнім першим святом обов'язком перед Богом та своєю совістю.

Туризм є цікавим як з практичної, так і з наукової точки зору й релігійні святині не стоять осторонь уваги індустрії туризму. Віра, у цьому випадку, окрім духовного збагачення людей, відіграє роль важливого інституційного чинника розвитку туризму. На думку М. Савчина «Віра співвідноситься з розумом складно функціонально. По-перше, їм притаманні різні онтологічні виміри. Релігійна віра належить собі (внутрішній людині), а розум – психіці (душі). Віра відмінна від знання Вона навіть ще не те, що людина вірить у відмінність відданих та божественних іпостасей, у всеперевищуюче єство самого Божества та чудовий домострой, що здійснюється людством шляхом сприйняття нашої суті (хоч і ця віра є висока). Справжня віра – це та, яка засяяла в Душі від світла Благодати, від освічення розуму, що скріплює серце, щоб воно не сумнівалося у

цілковитій певності надії на спасіння. По-друге, Воля Бога це не безпосередня діюча причина всього того, що відбувається у світі. Є дуже багато ситуацій, які можуть бути інтерпретовані поза власне релігійним контекстом. Наприклад, для пояснення того, чому закипає чайник на розігрітій плиті, не обов'язково згадувати Промисел Божий. Існують ситуації, що породжуються безпосередньо самими людьми, або в яких виявляються звичайні закони світобудови. По-третє, не існує непрохідної прірви між думкою і релігійною свідомістю, між вірою і розумом. Сфера віри, безумовно, недоступна, «чужорідна» чистому розуму, як відмінне, як надраціональний досвід конкретної реальності і теоретичне пізнання» [1, с. 56].

Віра людини є її внутрішнім світом, баченням, розумінням, першоосновою, надією тощо. Віра – це те, що несе світло людській душі. Саме тому, людина відвідує Церкву з метою помолитися, вислухати Святу Месу, Літургію, Літанію, Молебн, Хресну Дорогу тощо і просякнутись тим духом, набратися впевненості у своїх починаннях і проханнях.

У своїх дослідженнях С.Юрченко та Є.Юрченко зводять воедино особливості Християнської віри: «Християнство – світова релігія, заснована на житті й навчанні Ісуса Христа, описаних у Новому Завіті. Прилучення віруючих до Божественної благодати відбувається через участь у таїнствах. Свята Римська Католицька Церква, Греко-Католицька Церква й Православна Церква визнають сім таїнств: Хрещення, Миропомазання, Причащення, Сповідь, Церковний шлюб, Єлєсвєчення, Священство. Лютерани визнають Хрещення й Причащення, Англіканська церква – Хрещення, Причащення, Церковний шлюб. Джерело віровчення християнства – Священний переказ, тобто сукупність форм (усна традиція, тексти, богослужіння), у яких передається зміст віри. Головним у ньому є Священне писання (Біблія); а також «Символ віри», рішення всесвітніх і деяких помісних соборів, окремі твори отців церкви» [4, с. 217].

Християнство відзначається багатою культурною та духовною спадщиною. Багато країн світу володіють численними християнськими святинями і пам'ятками, музейними культурними цінностями, які приваблюють туристів. Особливості релігійного

туризму в християнстві, інтенсивність поїздок залежать від політичного становища в країні, рівня соціально-економічного розвитку, матеріального добробуту громадян, їх соціального та професійного становища. Також на поїздки релігійних туристів впливає географічне положення і клімат у місцях поїздок. Вченими також акцентується увага на тому, що «Християнство – область духовного життя і культури значної частки населення Світу й України. Релігійний туризм у Християнстві є одним з найбільш доступних та перспективних видів туризму як у цілому Світі, так і в Україні. Цьому сприяють наявність святих місць, унікальних релігійних пам'яток, ікон тощо. Представники різних церков можуть ознайомити туристів і паломників зі своїм духовним спадком, що є запорукою поваги та взаєморозуміння. Необхідно лише організуватися всім, хто в цьому зацікавлений. Релігієзнавчий туризм може бути поєднаний з зеленим і пізнавальним. Значимість релігійного туризму для підтримки духовно-моральних основ суспільства свідчить про необхідність створення нових туристичних маршрутів для внутрішніх, в'їзних та виїзних туристів, які знайомлять туристів з історією, культурою та духовним життям народу країни, а також розвивати відповідну туристичну інфраструктуру» [4, с. 220].

В Україні є тисячі церковних споруд, багато з яких мають велику історичну цінність. У багатьох віддалених селах є старовинні дерев'яні та муровані церкви, які потребують нагальної реставрації та капітального ремонту. Слабо розвинений внутрішній туризм, неспроможність і байдужість можуть позбавити Україну сотень безцінних осередків Християнської віри. Саме тому, в Україні гострою проблемою є розвиток внутрішнього туризму. Варто зазначити, що релігійний туризм зміцнює віру та збагачує християнські знання людей

Список використаних джерел та літератури:

10. Савчин М. Віра в Бога як духовний стан людини. Психологія і Суспільство, 2009. № 2. С. 54-59.

11. Сем'янчук П.М., Сілін В.О. Тенденції розвитку внутрішнього туризму в Україні. Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи: збірник наукових праць / гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький: Видавництво Хмельницького інституту МАУП, 2020. Вип. 6. С. 153-158.

12. Коваль О. П'ять кроків для розвитку туризму в громаді.
URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/08/1/650132/> (дата звернення: 18.03.2021)

13. Юрченко С.О., Юрченко О.Є. Релігійний туризм у Християнстві на сучасному етапі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017. Вип. 6. С. 216-220.

Фомюк П. А.,
магістрант
(м. Хмельницький)

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА 1920-Х РОКІВ В УКРАЇНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

У повідомленні аналізується процес українізації загальноосвітньої школи у 1920-х роках. Оприлюднюються нормативні документи, що забезпечували цей процес та наводяться цифрові дані, яких вдалося досягти у переведенні шкільних викладів на рідну мову.

Ключові слова: *школа, радянська влада, освіта, українізація, нормативні документи, учні.*

Політика українізації, впроваджена у національне життя в 1920-х роках, мала на меті укріпити радянську модель державності. Їй передував достатньо непростий процес щодо оформлення нової союзної держави – СРСР, яка трактувалася представниками української еміграції як нова форма повернення до Російського імперського державного комплексу.

Нові підходи у провадженні національної політики мали засвідчити прихильність партійно-радянських структур до залучення у різні сфери державного управління, в культурно-освітній галузі та інших важливих ділянках розвитку радянської державності представників корінного населення, які знали українську мову та особливості національної культури.

У даному повідомленні ставиться за мету простежити реалізацію політики українізації у сфері освіти, зокрема узasadнення нових підходів на рівні загальноосвітньої школи.

Слід наголосити, що якісно новий етап у впровадженні української мови у всі сфери національного життя розпочався в добу Української революції 1917–1921 рр. Вона була позначена масовим переведенням початкової школи на рідну мову викладання, випуском навчальних підручників українською мовою, відкриттям численних

курсів для підготовки нових кадрів [1].

Певною вершиною у реалізації освітньої національної політики на цьому етапі розвитку стало відкриття 22 жовтня 1918 р. Кам'янець-Подільського державного українського університету, який готував фахівців для різних галузей державного життя [2].

Усвідомлюючи факт важливості української мови для вкорінення на місцевому ґрунті, про що свідчили дві попередні невдалі спроби, більшовики уже на початку 1920 р. спробували продемонструвати свою прихильність до національної проблематики. Зокрема, 21 лютого ВУЦВК видав постанову «Про вживання в усіх установах української мови нарівні з великоросійською», а 21 вересня 1920 р. РНК УСРР схвалила декрет «Про введення української мови в школах і радянських установах». Цим нормативним документом Народний комісаріат освіти зобов'язувався запровадити обов'язкове вивчення української мови в усіх освітніх закладах з неукраїнською мовою викладання [3].

Практична реалізація цього завдання наштовхувалася на перепони. По-перше, українське місто залишалось переважно російськомовним, і відповідно викладання у школах провадилося переважно російською [4]. По-друге, переведення шкіл на українську мову зустрічало спротив серед багатьох представників партійно-радянського керівництва. У цьому процесі вони вбачали серйозну поступку «українському націоналізму». Найбільш виразно дана тенденція проявилася у розробці секретарем ЦК КП(б)У Д. Лебідем теорії «боротьби двох культур», за якою українська мова мала органічно «влитися» до російської [5].

Втім, VII партійна конференція більшовиків України, що відбулася у 1923 р., засудила теорію «боротьби двох культур» [6], а XII з'їзд РКП(б) сформулював нові завдання в національному питанні. У спеціальній резолюції партійний форум схвалив принцип коренізації, засудивши при цьому російський великодержавний шовінізм [7].

Услід за цим РНК УСРР декретом від 27 липня 1923 р. «Про заходи у справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх закладів» українізаційний процес офіційно визнано державною політикою. Однак, запроваджуючи викладання українською мовою,

документ регламентував як обов'язкову норму викладання в усіх навчальних закладах російської мови [8].

Наступним якісним кроком на шляху українізації стало спільне рішення ВУЦВК та РНК УСРР від 1 серпня 1923 р., зафіксоване декретом «Про заходи по забезпеченню рівноправності мов і про сприяння розвитку української мови». У документі підтверджувалася конституційна рівноправність мов усіх національностей, які населяли територію України і визначалася потреба у терміновій розробці заходів, спрямованих на розвиток української мови [9].

Відповідно до запроваджених у 1923-1924 рр. законодавчих актів з питань освіти, передбачалось привести систему освіти в УСРР у відповідність з національним складом населення. Враховуючи те, що в цей період українці становили 80% населення УСРР, і лише приблизно 20% складали представники інших національностей, у тому числі й росіяни – то мовою освіти мала стати українська. Компактним групам національних меншин гарантувалася освіта рідною мовою [10].

Попри ухвалення низки документів, які визначали актуальність вирішення українізаційних завдань, процес розгортався досить непросто. Так, Президія ВУЦВК відмічала 30 листопада 1923 р. низьку активність у проведенні українізації. Ці висновки базувалися на звітах з місць [11]. Факт шкільництва також яскраво демонстрував наявність проблеми. За умови, що станом на жовтень 1923 р. українці становили 72,5% населення України, українською школою було охоплено лише 61,3% дітей. Загалом, середній відсоток національних навчальних закладів у всій Україні був нижчим за відсоток українського населення на 11,2% [12].

Ситуація з шкільництвом у Подільській губернії виглядала з позитивною динамікою. Відсоток українського населення тут становив 81,6%, а українських шкіл діяло 89,6%. Однак ситуація на сході та півдні України була відмінною та не такою райдужною [13]. Особливо складно процес просувався у містах на Донеччині. Сільська місцевість характеризувалася дещо кращою динамікою. На IV сесії ВУЦВК у 1926 р. нарком освіти О. Шумський, доповідаючи про збільшення кількості національних шкіл, якими було охоплено 74% дітей віком від 8 до 15 років, відзначив, що російських дітей було

охоплено школою на 49,8%, українських лише 36,9% [14].

При характеристиці даних українізації загальноосвітніх шкіл, наголошує дослідниця питання А. Ніколіна, потрібно обов'язково враховувати факт фальсифікації і перебільшення цих показників. Проте, що дані не відповідали дійсності і перебільшувалися, було відомо навіть Головсоцвиху. Так, були піддані критиці, як такі, що не відповідають дійсності, статистичні дані за 1923 р. В них, зокрема, наводилась кількість українських шкіл, яка складала 11057 тис. від загальної кількості 17110, тобто приблизно 64%. Наприклад, згідно цих даних у Донбасі діяло 50 українських шкіл, а в дійсності їх було не більше 10. Тому Головсоцвих підкреслював, що на кінець 1922-23 н. р. в республіці україномовних шкіл функціонувало біля 60%, хоча кількість українського населення складала 19048000 або 72,5% від загальної кількості населення республіки. Таким чином, значна кількість дітей навчалася російською мовою і причинами цього були вагання місцевих відділів освіти, відсутність чи недостатня кількість навчальної літератури українською мовою [15].

Серед причин, що стали на перешкоді українізації шкіл, варто виділити стихійність процесу та відсутність на початковому етапі керівного органу. Давалася взнаки також відсутність достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів. Вчителі шкіл здебільшого знали мову лише на побутовому рівні [16].

Вагомо на процесі українізації шкіл позначався факт нестачі підручників національними мовами. Держвидав України збільшив випуск підручників для українських шкіл лише з 1924 р., але їх все одно не вистачало.

Однією з причин дефіциту підручників українською мовою було упереджене ставлення до авторів з боку владних структур. У всіх них безпідставно вбачали «безпартійних вчителів і науковців, які працювали в роки громадянської війни на користь націоналістичної влади Центральної Ради, Директорії» [17].

Уповільнювало поширення українізації загальноосвітньої школи і небажання деяких партійних керівників як місцевого, так і республіканського рівня переходити на ведення діловодства українською мовою. Численними були висловлювання такого характеру: «Чому вчителі вимагають від нас української мови – в

партії ж все провадиться російською мовою. Ви, як бувші петлюрівці, хочете працювати українською мовою», або «Ну, що ж, вони дали українську мову в школу, аби заспокоїти інтелігенцію, далі-ж її немає» [18]. Тому першочерговим завданням була українізація державного і партійного апарату, що повинно було стати прикладом для інших закладів.

Успіхи в справі українізації підвів Х з'їзд КП(б)У, який констатував, що процес українізації вже в 1925 р. підходив до свого «логічного завершення», так як відсоток українських шкіл наближався до відсотку українців серед населення УСРР [19]. Статистичні дані про темпи українізації загальноосвітніх шкіл за 1922-1925 рр. засвідчують зростання кількості українських шкіл в країні. Проте це ще не означало завершення проголошеної кампанії. Дані свідчать, що ще велика кількість дітей, рідною мовою яких була українська, навчалися у школах з іншою мовою, переважно російською. Про співвідношення рідної української мови учнів до мови навчання в школах у 1926 р. свідчать наступні дані. Так, відсоток учнів, що навчалися українською мовою, складав 68%, а відсоток їх з відповідно рідною мовою – 78,3%. Таке становище зберігалось і у наступні роки.

Однак процес мав ефективне продовження. Державні органи влади приймали заходи по розширенню мережі українських шкіл як невід'ємної частини процесу українізації. Всесоюзний шкільний перепис, який проходив 15 грудня 1927 р., вказував на те, що ці заходи мали позитивну динаміку. Так, за його даними 79,3% від загальної кількості учнів вже навчалися українською мовою [20].

Взагалі в 1927 р. 94% українських дітей були зараховані до україномовних шкіл, а в кульмінаційний для українізації 1929 р. понад 80% загальноосвітніх шкіл вели навчання рідною мовою, а кількість учнів, які навчалися рідною мовою досягла 97,2%. [21].

За даними Б. Кравченка, в 1927 р. 82% шкіл було українізовано, а 76% загальної кількості учнів УСРР відвідували україномовні школи. Зокрема, у містах функціонували 49% шкіл з українською мовою навчання, які охоплювали 42% міських учнів [22]. Вищенаведені дані свідчили про великі досягнення.

Таким чином, корінна нація УСРР на 1930 р. майже повністю була забезпечена рідною школою. Відсоток же учнів української

національності, що навчалися рідною мовою у 1929-30 н. р., складав 97,4%. Отже, на 1930 р. лише 2,6% українців навчалися у школах з іншою викладавкою мовою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Адамський В. Р. «Просвіти» Поділля в добу Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.): Дослідження. Документи. Матеріали. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. 478 с.
2. Завальнюк О. М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917–1921 рр.): монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 644 с.
3. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення комуністичної партії і Радянського уряду 1917–1959 рр. 36. документів: В 2 т. Т. 1: 1917 – червень 1941 рр. Київ: Держполітвидав УРСР, 1959. С. 71.
4. Яремчук В. Д. Національні проблеми загальноосвітньої школи України: історія і сучасність. Київ: ІСДО, 1993. С. 13.
5. Скрипник М. О. До теорії боротьби двох культур. Харків: ДВУ, 1926. С. 10.
6. Ясницький Г. І. Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.). Київ: Вид-во КДЕ, 1965. С. 36.
7. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали: Довідник. У 2 ч. Ч.2 / Упоряд. І.О. Кресіна, В.Ф. Панібудьласка. Київ: Вища школа, 1997. С. 29.
8. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення комуністичної партії і Радянського уряду 1917–1959 рр. 36. документів: В 2 т. Т. 1: 1917 – червень 1941 рр. Київ: Держполітвидав УРСР, 1959. С. 239–240.
9. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія. Київ: Богданова А. М., 2008. С. 321.
10. Ніколіна І. І. Загальноосвітня школа України 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. Вінниця, 2013. С. 37.
11. Васильчук Г. М. Українізація: погляд крізь роки. *Рідна школа*. 1992. №1. С. 50.
12. Ряппо Я. П. Про українізацію школи. *Вісті ВУЦВК і ХГВК*.

1924. 9 серпня. С. 2.

13. Там само.

14. Шумський О. Загальне навчання на Україні та його перспективи: Доклад. *Вісти ВУЦВК*. 1926. 20 листопада. С. 2.

15. Ніколіна І. І. Загальноосвітня школа України 20-х – початку 30-х рр. XX ст. Вінниця, 2013. С. 39–40.

16. Нестеренко В. А. Українізація на Поділлі у 20-30-х роках XX сторіччя: Основні напрями, наслідки, недоліки та особливості. 2-е вид. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. С. 42.

17. Ніколіна І. І. Загальноосвітня школа України 20-х – початку 30-х рр. XX ст. Вінниця, 2013. С. 43.

18. Перший Всеукраїнський учительський з'їзд в Харкові від 5 до 11 січня 1925 р. Харків: ДВУ, 1925. С. 79.

19. Гненний О. І. Ще раз про українізацію: 20-30-ті роки XX ст. Рідна школа. 1993. № 4. С. 10.

20. Зубалій О. Д. Економічне і культурне співробітництво України з союзними республіками у міжвоєнний період (20-30-ті роки). Київ: ІСДО КПІ, 1994. С. 133.

21. Цвілюк С. А. Українізація України: Тернистий шлях національно-культурного відродження доби сталінізму. Одеса: Маяк, 2004. С. 43.

22. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. Київ: Основи, 1997. С. 120.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Авсієвич Алла Валеріївна – доктор філософії в галузі права (PhD); доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Адамський Віктор Романович – кандидат історичних наук, доцент, доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Байдич Володимир Григорович – кандидат історичних наук (м. Хмельницький).

Баланюк Дмитро Вікторович – завідувач сектором національностей та релігій Департаменту інформаційної діяльності, куотури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації, член Хмельницького церковно-історичного товариства (м. Хмельницький).

Блажевич Юрій Іванович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, член Національної спілки краєзнавців України, Почесний краєзнавець України (м. Хмельницький).

Галатир Віталій Вікторович – кандидат історичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу інформаційних технологій Державного архіву Хмельницької області (м. Хмельницький).

Гуменюк Антонія Федорівна – кандидат економічних наук, доцент; доцент кафедри обліку та оподаткування Хмельницького національного університету (м. Хмельницький).

Дацюк Олександр Анатолійович – протоієрей, кандидат богослов'я, секретар Хмельницької єпархії УПЦ, завідувач кафедри українського православ'я і теології Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Зозуля Наталія – магістрантка спеціальності «Право» Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Ковальчук Оксана Леонідівна – старший викладач циклової комісії суспільних дисциплін Хмельницького політехнічного фахового коледжу Національного університету «Львівська політехніка» (м.Хмельницький).

Kostenko D.V. – Ph.D. in Public Administration, Assistant of the Department of Foreign Languages of Mathematician Faculties of the Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Коцюк Володимир Дмитрович – кандидат історичних наук, декан гуманітарно-економічного факультету Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Коцюк Наталія Володимирівна – старший викладач кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Кухар Денис Юрійович – студент Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Никитюк Світлана Іванівна – старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський)

Олійник Юрій Васильович – кандидат історичних наук. Начальник відділу інформаційних технологій Державного архіву Хмельницької області (м. Хмельницький).

Оліх Галина Іванівна – старший викладач кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Пальчук Андрій Андрійович – студент Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент; директор Хмельницького економіко-правового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Семянчук Петро Михайлович – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Стецюк Вікторія Вікторівна – вчитель вищої категорії Хмельницький ліцей №15 ім. Олександра Співачука (м.Хмельницький).

Фомюк П. А. – магістрант Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький)

Фіцай Владислава Михайлівна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Туризм» Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Цимбалюк Ганна Сергіївна – кандидат економічних наук, завідувач кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

*Історія, культура та освіта: християнський вимір.
Збірник наукових праць Хмельницького інституту МАУП. – Випуск 11. –
Хмельницький, 2021. – 178 с.*

Наукове видання

Історія, культура та освіта: християнський вимір

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З 107 Історія, культура та освіта: християнський вимір : зб. наук. пр.
Хмельницького ін-ту МАУП. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького інституту
МАУП, 2021. – Вип. 11. – 178 с.

*Технічний редактор
Валентина Парандій
Художнє оформлення
Валентина Парандій*

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідомство про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України**
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: (0382) 63-03-05, 61-25-19
Ел. адреса: hmaup@ukr.net
www.maur.km.ua

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

**Здано в набір 25 травня 2021 р. Підписано до друку 25 травня 2021 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.**

*Наділені силою Божою,
будьте благоуспішними у
вашій справі і завжди,
подібно до апостолів,
радісними, хоча б і
спіткали вас горе,
життєві негаразди та
різні лихі пригоди*

+ Митрополит Володимир